muzaffer sencer

türkiye'de sınıfsal yapı ve siyasal davranışlar



TÜRKİYE'DE SINIFSAL YAPI VE SİYASAL DAVRANIŞLAR —
Yazan : Dr. Muzaffer Sencer — Dizgi baskı : Sümer Matbaası
May Yayınları Babiâli Caddesi 19, Cağaloğlu, İstanbul — 1974.
Telefon : 27 71 61

Dr. MUZAFFER SENCER

Türkiye'de Sınıfsal Yapı ve Siyasal Davranışlar

(Alan Araştırması)

Dr. MUZAFFER SENCER

TÜRKİYE'DE SINIFSAL YAPI VE SİYASAL DAVRANIŞLAR

Alan Araştırması

May Yayınları

İÇİNDEKİLER

ÖNSÖZ 9

ARAŞTIRMANIN METODOLOJİSİ ..... 13 - 68

Araştırmanın Amacı 13
Araştırmanın Alanı 37
Araştırmanın Kütlesi 40
Görüşme Cetveli 47
Görüşme Talimatı 51
Uygulama Tekniği 53
Metolojik Sorunlar 55

ARAŞTIRMA SONUÇLARI 69

SİYASAL PARTİLERİN SINIFSAL ÇÖZÜMLENMESİ ..... 69 - 96

Hiyerarşik Sınıflar 91
İdeolojik Sınıflar 92

SİYASAL TERCİHLERİN SOSYO-EKONOMİK DEĞİŞKENLERLE İLİŞKİSİ ..... 97 - 153

Siyasal Tercih — Cinsiyet 97
Siyasal Tercih — Yaş 100
Siyasal Tercih — Doğum Yeri 103
Siyasal Tercih — Gelinen Yer 105
Siyasal Tercih — Yerleşme Dönemi 108
Siyasal Tercih — Eğitim Düzeyi 112
Siyasal Tercih — Din ve Mezhep Bağlılığı 115
Siyasal Tercih — Aile Büyüklüğü 117
Siyasal Tercih — Aileyle Birliktelik 119

Siyasal Tercih — Ailenin Toplam Geliri 121
Siyasal Tercih — Medenî Durum 123
Kontrol İlişkileri 126
Siyasal Tercih — Çocuk Sayısı 132
Siyasal Tercih — Çocukların Öğrenim Durumu . 134
Siyasal Tercih — Çocukların Mesleği 136
Siyasal Tercih — Meslek 138
Siyasal Tercih — Kişisel Gelir 141
Siyasal Tercih — Ek Gelir 144
Siyasal Tercih — Konut Tipi 146
Siyasal Tercih — Konutun Mülkiyet Durumu . 148
Siyasal Tercih — Konutun Kira Değeri 150
Siyasal Tercih — Oda Sayısı 152

SİYASAL DAVRANIŞ VE DEĞERLENDİRMELER ..... 155 - 272

Siyasal Tercihlerin Dağılımı 155
Siyasal İlgililik 157
Siyasal Katılma 166
Siyasal Tercih ve Değerlendirme 171
Siyasal Katılma Sıklığı 181
Sosyal Grupların Siyasal Bağlılıklarıyla İlgili Değerlendirmeler 191
Sosyal ve Siyasal Örgüt Üyeliği 194
Siyasal Etkileme ve Etkilenme 200
Siyasal Haberleşme Araçları ve Haber Alma Kaynakları 214
Siyasal ve Sosyal Konuların Değerlendirilmesi ... 235
Siyasal Rejim Anlayışı ve Değerlendirmeleri 241
SONUÇ 273

Ek - GÖRÜŞME CETVELİ 280

BİBLİYOGRAFYA 294

ÖNSÖZ

Bu araştırma 12 Ekim 1969 Milletvekili Seçimlerinden hemen önce yapılmış bir alan çalışmasının bulgularına dayanan bir siyasal davranış incelemesidir. Başka bir deyimle, politika sosyolojisi alanındaki bu çalışma, adı geçen seçim dönemi öncesinde doğrudan doğruya seçmenler üzerinde yüzyüze görüşme tekniğiyle yürütülmüş bir kamuoyu yoklamasıyla sağlanan verileri temel almaktadır.

Ancak araştırmanın amacı, önceden tahminlerde bulunmak olmadığı gibi, siyasal davranışları tanıtlamakla yetinen ve sadece pratik, gündelik geçerliği olan yargılarla bir durum saptama çalışması yapmak da değildir. Bir sosyal bilim incelemesi olarak bu araştırma, söz konusu çerçeveyi kapsam ve düzey bakımından aşan bir amaca yöneliktir.

Gerçi araştırmanın siyasal yapının bir kesitini sunmak bakımından uygulama alanında pratik sonuçlar çıkarmaya elverişli bir niteliği varsa da, ana amacı, bunun

üstünde ve ötesinde, bir sosyal bilim uğraşısı olarak insan davranışlarını (siyasal davranışları) yöneten kanunsallıklara temel olmak üzere bazı genellemelere varabilmektir. (1)

Bu bakımdan, siyasal iktidarın halkın oylarıyla belirlendiği her ülke gibi Türkiye'de de, seçmenlerin siyasal davranışlarının biçimlenme veya değişmesinde rol oynayan sosyo-ekonomik değişkenlerin belirlenmesi ve bunlar arasındaki ilişkilerin saptanması, siyasal davranışlarla ilgili organ, kuruluş ve kişileri olduğu kadar, sosyal bilimleri de yakından ilgilendiren bir uğraşıdır. Gerçekten, sosyal bilimler ilk planda, insan davranışlarının biçimlenmesinde etkin veya belirleyici olan etmenleri araştırmak ve bu etmenlerden ağırlık ve önceliği bulunan veya güdüleyici olanlarına dayanarak, bir yandan bu davranışları açıklarken, öte yandan değişme ve gelişme süreçlerini de aydınlatmak ve böylelikle davranışların biçimlenme, değişme ve gelişmelerini genellikler temelne

(1) Bir durum saptama çalışması, belli bir anda ve belli bir koşul altında ortaya çıkan bir davranış — sadece içinde belirdiği somut duruma göre — belirlemekle yetinirken, bir sosyal bilim araştırması, davranışları zamana bağlı durumlar ve özel koşullardan bağımsız olarak yöneten genelleme ve kanunsallıklara ulaşmaya ve bu kanunsallıklara dayanarak onların biçimlenme ve değişme süreci üzerinde öndeyiler (prediction)'de bulunmaya çalışır. Bu bakımdan, bu araştırma, durum saptamanın kapsamını aşarak, siyasal tercihlerde karşılığını bulan sosyal mekanizmaları ortaya çıkararak bazı genellemeler biçiminde formüle etmek ve bu mekanizmaların değişmesine bağlı olarak tercihlerin değişme doğrultusunu açıklamak çabasındadır.

Bu nedenle, araştırma verilerinin 1969 seçimleri döneminde sağlanmış olmasının bulguların geçerliği açısından bir önemi yoktur. Bilindiği gibi, araştırmanın uygulandığı alan olarak İstanbul Metropoliten kesiminde, 1973 seçimlerinde 1969'a oranla siyasal parti tercihlerinin dağılımında anlamlı değişiklikler olmuştur.

./.

oturtarak sosyal kanunsallıklara varmak amacındadır.

Kısası, ana davranış alanlarından biri olan siyasal seçme ve eğilimler, sosyal bilimlerin en temel araştırma konuları arasında yer almakta ve siyasal davranışları konu edinmiş bulunan politika sosyolojisi de belli başlı sosyal bilim disiplinlerinden biri olarak belirmektedir.

Ancak, bir yandan politika sosyolojisinin bir sosyal bilim disiplini olarak belli başlı teknik ve kavramlarıyla 1940'lardan sonra gelişen yeni bir dal olması, öte yandan özellikle Türkiye'de bu alanda yapılan çalışmaların sayıca yetersizliği, bu araştırmanın önemini arttırırken, çözümlenmesi gereken sorunları da ağırlaştırmıştır. Gerçekten, henüz, genel olarak alan çalışmalarının çok yeni ve çok az sayıda olduğu ülkemizde, özellikle siyasal davranışlar konusundaki çalışmaların son on yılın ürünü olan

---

Ancak, siyasal tercihler, belli sosyo-ekonomik özelliklere göre biçimlenen ve değişen kanı ve davranışların son ve özetlenmiş ifadesidir. Bu bakımdan, araştırmanın yapıldığı 1969'a göre siyasal tercihlerde gözlenen değişmeler, belli bir parti tercihiyle dışlaşmış siyasal kanı ve davranışların temelinde yatan belirleyici etmenlerin, yani sosyo-ekonomik mekanizmaların geçerli olmaktan çıktığını değil, bu temel etmenlerin seçmen kütlesi içindeki oransal ağırlıklarının giderek değiştiğini gösterir. Daha doğrusu, oy dağılımındaki değişmeler, belli siyasal tercihleri biçimlendiren mekanizmaların işlerliğini yitirdiği anlamına gelmez, tersine siyasal tercihte ifadesini bulan etmenlerin göreli dağılımındaki değişmeleri yansıtır. Örneğin, 1969'a oranla 1973 seçim döneminde seçmen kütlesinin tercihlerinin dağılımında, bir parti aleyhine ötekinin lehine beliren farklılaşma, sonunda, gelişme gösteren siyasal partinin tercihine yol açan sosyo-ekonomik etmenlerin yaygınlaştığı, etkinliğinin arttığını belirtir. İşte, sosyal bilimlerin son amacı olarak, ancak siyasal davranışları yöneten bu genelliklerden hareketle, siyasal tercihlerde etkin olan karakteristiklerin gelişmesiyle bu tercihlerin gelecekte kazanacağı biçimler üzerinde çıkarımlar yapmak olanaklıdır.

ve alan ve kapsamca sınırlı bir kaç örneğin dışına çıkamayışı, bu araştırmada, gerek uygulanacak teknikler, gerekse varılacak sonuçların genelleştirilme olanağı bakımından çetin güçlükler doğurmuştur. Bununla birlikte, genel olarak sosyal bilimler, özel olarak da politika sosyolojisinde geliştirilmiş araştırma tekniklerinin, — Türkiye için elverişliliği sınanarak — kullanılması ve elde edilen verilerden, genellemelerin değil bir takım eğilimlerin çıkarılmasıyla bu güçlüklerin giderilmesine çalışılmıştır.

Bundan başka, alan araştırmalarının henüz yaygın olmadığı Türkiye gibi bir ülkede, alanda yürütülen her çalışmanın karşılaştığı bazı sorunların çözümlenmesi de özel bir çabaya ihtiyaç göstermiştir.

Bu bakımdan, araştırma sırasında değerli eleştirilerinden esinlenmiş olduğum İstanbul Üniversitesi Sosyoloji Kürsüsü eski başkanı merhum Profesör Nurettin Şazi Kösemihal'in anısına saygı borcum vardır. Öte yandan, döküm tablolarının istatistik çözümlemelerinde işbirliği yaptığım Öğretim Görevlisi Dr. Yakut Irmak'a teşekkür borçluyum.

Ayrıca, araştırmanın alan uygulamaları sırasında görüşmeci olarak görev alan sosyolog arkadaşlarım, Zeynep Adam, Gülay Baytaş, Aynur Beşe, Tülin Bursalıgil, Orhan Coşkun, Serpil Dündar, Törün Enver, Neval Erkmen, Hamide Gülener, Niyazi Güngör, Sevinç Mamuh, Ertan Uyar ve Murtaza Yılmaz'a, araştırma verilerinin tablolanması içinde büyük bir çaba gösteren Ansu Doğu ve yine Serpil Dündar'a, araştırma raporunun basıma hazır bir duruma gelmesinde yardımda bulunan Zeynep Adam, Günal Oral, Erol Erdem, Kemal Öncü ve Yalçın Özdemir'e içten teşekkürü bir görev bilirim.

ARAŞTIRMANIN METODOLOJİSİ

Araştırmanın Amacı :

En genel anlamıyla bu araştırmanın amacı, politika sosyolojisinin amacına uygun olarak bir kamuoyu yoklaması yoluyla sosyo-ekonomik kategorilerle siyasal davranışlar arasındaki ilişkiyi belirlemek, daha doğru bir deyişle siyasal davranışların son çözümlemede sosyo-ekonomik koşullara bağlı olarak değiştiği varsayımını sınamaktır.

Bu nedenle, amaç bakımından sıradan kamuoyu yoklamalarının kapsamını aşan bir araştırma olmak çabasındadır.

Gerçekten Lazarsfeld'in belirttiği gibi, kamuoyu araştırmaları günümüzde çoğunluk yanlış anlaşılmaktadır. Sıradan kimseler ve hattâ diğer sosyal bilim adamları, dergi ve gazetelerde yayınlanan oylama sonuçlarına bakarak, bu araştırmaların halkın belli bir anda ve belli bir konuda ne düşündüğünü anlamakla yetindiği kanısını

edinmişlerdir. Aslında bu yeni disiplinin konusu çok daha geniştir. Diğer pratik amaçlarının üstünde, ana amacı, doğrudan doğruya tavırların nasıl biçimlendiğini bulmaktır. (1)

Aynı şekilde, bu araştırmanın amacı, siyasal görüş ve davranışların biçimlenmesinde etkin olan sosyo-ekonomik etmenleri ortaya çıkarabilmektir.

Gerçekten, A. Payaslıoğlu'nun da gösterdiği gibi, seçim olaylarını ve oy verme biçimlerini ve bunlara etki eden etmenleri sosyolojik bir olgu olarak ele alıp inceleyen araştırmaların teorik ve bilimsel amacı, sosyo-siyasal gerçekliği olduğu gibi saptamak ve açıklamaktır. Bireylerin ve sosyal grupların siyasal davranışları belirli bir düzene bağlı mıdır? Böyle bir düzen varsa bunu yöneten ilkeler ve kanunlar nelerdir? İşte bu sorulara bir cevap bulmak, siyasal-sosyolojik araştırmaların bilimsel amacını meydana getirir.

Öte yandan, seçimler ve oy verme üzerinde yapılan araştırmaların pratik bazı sonuçları da vardır. Bunların en başta geleni, gerek yöneten, gerekse yönetilenlerin siyasal olaylar üzerindeki bilgi ve anlayışlarının artmasıdır. Bu araştırmaların, yurttaşların ne gibi güdülerle davrandıklarının anlaşılmasını sağlayarak genel istek ve ihtiyaçları ortaya koyacağı ve böylece demokratik bir rejimin gerçekleşmesini sağlamaya yardım edeceği açıktır (2).

Gerçekten, çağdaş toplumlarda çeşitli bağlamlarda

---

(1) P. Lazarsfeld, 1940 yılında A.B.D. nin Ohio «Eyaletinin Erie kesiminde Başkanlık Seçimi döneminde, kamuoyunun biçimlenme, gelişme ve değişme sürecini araştırarak bu süreci bir takım genellemelere bağlamaya çalışmıştır. Lazarsfeld - Berelson-Gaudet: The People's Choice: s. XXI-XL

(2) Arif T. Payaslıoğlu: Seçimler ve Oy verme üzerinde Yapılan araştırmalarda Kullanılan Metodlar s. 14-15

kullanılmakla birlikte en çok siyasal davranışlar alanında uygulanan kamuoyu yoklamaları, sanıldığı gibi, kısa bir süre sonra belli olacak bir seçim sonucunu «nabız yoklayarak» önceden tahmin etmek amacı gütmediği kadar (1), halkın belli bir konu üzerinde ve belli bir anda ne düşündüğünü ve nasıl davrandığını saptamakla yetinen bir uğraşı, bir kesit gözlemi de değildir.. (2)

Günümüzde kamuoyu yoklamaları, siyasal davranışların bağlı olduğu kanunsallıkları araştırmaya yönelmiş olan politika sosyolojisinin ana veri ve bilgi derleme yolu olduğu gibi, demokratik rejimlerde siyasal mekanizmanın amacına uygun ve sağlıklı bir biçimde işlemesinin ön koşullarından biridir. Başka bir deyimle, kamuoyu yoklamalarıyla bir yandan yeni bir disiplin olarak politika sosyolojisinin ihtiyaç duyduğu ana bulguların temeli hazırlanırken, öte yandan demokratik sistemde yönetim örgütünün halkla bütünleşmesi sağlanmaktadır.

Kamuoyu araştırmalarının, pratikte dolaylı veya dolaysız olarak büyük önem taşıyan bu fonksiyonlarından ilki politika sosyolojisine olan katkısıdır.

Bağımsız bir disiplin olarak politika sosyolojisi öteki sosyal bilim disiplinleri gibi, herşeyden önce, bir sosyal olgu olarak siyasal kanı ve davranışların başka değişkenlerle, yani öbür sosyal olgularla ilişkisini araştırmakla işe başlamakta ve gözlediği bu ilişkilere dayanarak

---

(1) Ülkemizde, konunun yabancısı olanlar şöyle dursun, sosyal bilimlerle uğraşanların bile çoğu, kamuoyu yoklaması deyince, seçimler yapılmadan önce sonuçların tahmini yolunda girişilen çalışmaları anlamaktadır.

(2) Buradaki anlamıyla kesit gözlemi, sosyal süreçten alınmış bir kesitte bir olgunun gözlenmesi demektir. Ancak sosyal bilimlerin amacı, belli bir zamanda bir durumun gözlenerek saptanması değil, bu gözlemlerden hareketle, başka zamanlarda ve öteki benzer durumlarda geçerli olacak bazı genelliklere ulaşmaktır.

adı geçen olguları belirleyen etmenleri ortaya koymaktadır. Söz konusu etmenlerle siyasal kanı ve davranışlar arasındaki bağıntılar, birtakım genellemeler biçiminde formüle edildikten sonra giderek bu kanı ve davranışların oluşum ve değişiminin bağlı olduğu sosyal mekanizmalar açığa çıkarılarak bu alanda genel kanunsallıklara varılmaktadır.

İşte spekülatif bir bilgi dalı değil, gözleme dayalı bir disiplin olan politika sosyolojisi, bu amaca varmak üzere, çeşitli alan araştırma yöntemleri arasında özellikle kamuoyu yoklamalarına başvurmaktadır. Başka bir deyimle, davranışsal bir bilim olarak politika sosyolojisinin başlıca bilgi sağlama yolu kamuoyu yoklamalarıdır. (1)

Kamuoyu araştırmalarının, pratiğe doğrudan ve önemli katkılarda bulunan ikinci yararıysa, halkla yönetim organları arasında bir diyalogun kurulmasını sağlayarak bunu sürekli ve etkin bir duruma getirmesidir. Yoklamaların bu özelliğini yeterince açıklayabilmek üzere, sözkonusu uygulamaların yaygınlaşmasından önce —aşağı yukarı aynı amaçla— başvurulan halk oylaması (referendum) (2) kavramına geri gitmeye ihtiyaç vardır.

---

(1) Kamuoyu yoklamalarını, öteki alan araştırma yöntemlerinden ayıran özellik, herhangi bir gözlem tekniği kullanarak tek tek bireylerin kişisel kanı ve davranışlarını saptamak amacı gütmesidir.

(2) Kökeni bakımından 'açıklanması gereken bir konu' anlamına gelen Latince 'Referendum' sözcüğü, siyasal bilimler diline 'bir yasanın kabul veya reddedilmek üzere halkın oyuna sunulması' olarak geçmiştir. Türkçede halkoylaması sözcüğüyle karşılığını bulan bu sistem, genellikle olağanüstü durumlarda yasama organlarının kararlarının halkın onayına bırakılması şeklinde belirmiştir. Uzak veya yakın geçmişte Batı ülkelerinde örneklerine rastlanan bu uygulamaya ülkemizde de başvurulmuş ve bilindiği gibi 27 Mayıs Devriminden sonra Kurucu Meclisce onaylanan yeni Anayasa, halkın oyuna sunularak kabul edilmiştir

Halkoylaması, temsili yönetim sisteminin uygulanmasından bu yana siyasal tarihte, çoğunluk kritik dönemlerde ve özel koşullarda halkın onayına başvurmak üzere geliştirilmiş olan bir yoldur. Özünde, yasama organıyla halk arasındaki bir boşluğu dolduran ve karar mekanizmasıyla yönetilenler arasında bir köprü kuran halk oylaması, temsili yönetim biçiminin temelinde yatan bir kopukluğun sonucu olarak doğmuştur. Ama çeşitli nedenlerle sürekli bir sistem özelliği kazanması şöyle dursun, sık sık kullanılması halinde bile bir çok sakıncalar doğurabilecek olan bir araçtır.

Sürekli halkoylaması, ancak çağımızın çok öncesinde antik toplumlarda geçerli olan doğrudan demokrasilerde gerçekleşebilmiş bir sistemdir. Doğrudan demokrasi, nüfusun çok az ve küçücük bir azınlığın yurttaş olduğu eski Grek sitelerinde gözlenen bir siyasal rejimdir. Bu rejimde yurttaş niteliği taşıyanlar, topluluğu yönetecek yasaları doğrudan kabul veya reddetmekte ve bu yasaların yürütülmesini yine doğrudan doğruya denetlemektedirler. Ama bilindiği gibi, yönetim görevlerinin topluluğun bütününden koparak ayrıldığı ve yurttaşlık kapsamının genişlediği Roma Cumhuriyet döneminde, doğrudan demokrasinin yerine temsil sistemi geçmiştir. Halkın yönetime doğrudan doğruya değil de, temsilcileri aracılığıyla katıldığı bu sistemde, alınan yasama kararlarının halkın onayına sunulmasından çok, halka bildirilmesi anlamında referendum kavramı belirmiştir.

O halde temsil sisteminin ürünü olan bu uygulama, başlangıcından bu yana söz konusu sistemin yapısında bulunan ve belirmesi kaçınılmaz olan bir boşluğu kapatmaktadır. Bu boşluk, belirli bir süre için temsilcisini seçen halkın bir ikinci seçime kadar yönetime katılma ve temsilcileri denetleme olanağından yoksun kalmasından doğmaktadır. Bu süre içinde, yasama ve yürütme organ-

larının halk tarafından denetimi söz konusu olmadığına göre, referendum, yönetenlerle yönetilenler arasında kopan ilişkiyi ve kesilen diyalogu en alt düzeyden yeniden kurma yolu olmaktadır. Yakın çağ demokrasileriyse, bu boşluğu giderebilmek üzere halkoylaması sistemini kapsamca genişleterek çok belli durumlarda halkın onayının alınması biçimine dönüştürmüşlerdir.

Bununla birlikte, bu sistemin sürekli işleyen bir mekanizma haline getirilmesi şöyle dursun, sık sık kullanıldığı bile görülmemiştir. Bunun en başta gelen nedeni, her konuda ya da önemli sorunlarda halkın oyuna başvurmanın, çağımız toplumlarında kaçınılmaz olan temsil sisteminin bütün yararlarını ortadan kaldırması ve rejimi pratikte işlemez bir duruma sokmasıdır. Bir halkoylamasının bütün propaganda, uygulama ve değerlendirme aşamalarının gerektireceği zaman, finansman, eleman vb. yükü büyük bir engel olduğu gibi, halkoyunun her konuda yeteri ve gereğince uyanık tutulmasındaki güçlük de ortadadır. Halkoylaması, bu ve benzeri nedenlerle olağan koşullarda hemen hiç kullanılmayan bir araçtır.

Ancak temsil sisteminde beliren ve halkoylamasının dolduramayacağı bir boşluğun giderilmesine ihtiyaç olduğu da açıktır. Halkın siyasal katılımının sadece bir kaç yılda bir oy kullanmaktan öte bir anlam taşıyabilmesi için, temsilcilerle seçmenler arasındaki ilişkinin daha sürekli bir özellik kazanması gerekir ve bu diyalogun kurulmasında sayısız yararlar vardır. Böylelikle, temsil sisteminin ana sakıncası olarak karar organlarıyla halkoyu arasında doğabilecek karşıtlıklar önlenebilecek ve bir çok sosyal ve siyasal gerginliğin önü alınmış olacaktır.

İşte çağdaş demokrasilerde bu kopukluğu giderme görevini üstlenen araç kamuoyu yoklamalarıdır. Kamuoyunu ilgilendiren çeşitli konular ve önemli sorunlar üzerinde halkın görüş, kanı, yargı ve davranışlarını belirle-

mek üzere sık sık başvurulan bu yoklamalar, gerçekten demokrasinin sağlıklı ve aksamadan yürümesinin bir ön koşulu gibidir.

Özellikle siyasal alanda yapılan kamuoyu yoklamaları, herşeyden önce demokrasiyi tek taraflı bir süreç olmaktan kurtarmaktadır. Yöneticiler kadar halka da görüşlerini açıklama ve eğilimini dile getirme olanağı sağlamakta ve siyasal katılımın bir kaç yılda bir oy vermenin sınırını aşarak sürekli bir ilişkiye dönüşmesine ortam hazırlamaktadır.

Kamuoyu yoklamalarıyla, uyanık ve bilinçli bir kamuoyu oluşmakta ve yasama ve yürütme organlarının çalışmaları bu kamuoyunun denetim süzgecinden geçirilmektedir. Böylelikle, siyasal mekanizmanın halk istemine uygunluğu sürekli bir şekilde sağlanırken, yöneticilerin genel eğilime ters düşmeleri önlenmektedir.

Yine kamuoyu yoklamalarıyla demokrasi, halkın üstünde bir 'siyasal vasilik', bir seçkinler kılavuzluğu olmaktan çıkararak bir görev ve yetki temsilciliğine dönüşmekte ve gerçek kişiliğini kazanmaktadır. (1)

Bu anlamda bu araştırma sıradan kamuoyu yoklamalarının kapsamını çok aşmaktaysa da, kullandığı teknikler ve diğer uygulama sorunları bakımından herhangi bir yoklamayla aynı özellikleri taşımaktadır.

Ancak, kamuoyu yoklamalarına bu niteliği kazandıran, dayandığı yöntem ve tekniklerin sağlamlığı olmuş-

---

(1) Demokrasinin henüz bir seçkinler yönetimi olma geleneğinden sıyrılamadığı ülkemizin, bu rejimin güvenli bir biçimde işlemesinde önemli katkılarda bulunacak olan kamuoyu yoklamalarının yabancısı olduğu açıktır. Kütle haberleşme araçlarımızın bu türlü yoklamalara hemen hiç yer vermeyişi yanında, aşağı yukarı her türlü alan araştırmasına karşı kapalı olan akademik kurumlarımızın, bu yabancılığın başlıca sorumluları olduğu şüphesizdir.

tur. Ve bu aşamaya da kolay varılmamıştır. Günümüzde alan araştırmalarının en yaygın olduğu A.B.D.nde ilk olarak basın organlarınca başvurulan kamuoyu yoklamaları, uygulama sorunlarıyla yeterince hesaplaşmamaktan doğan umut kırıcı denemelerden geçerek bugünkü düzeyine ulaşmıştır. Şüphesiz ki başlangıçta çoğunluk seçim sonuçlarının tahmini amacıyla yapılan yoklamaların başarısızlığı, başlıca alan araştırma ve örnekleme tekniklerinin henüz yeterince gelişmemiş olmasından ileri gelmiştir.

A.B.D. nde özellikle 1940 lardan sonra seçim öncesi kamuoyu yoklamaları yaygınlaşmaya ve her seçimin ayrılmaz parçası haline gelmeğe başlamıştır. Bununla birlikte henüz örnekleme ve alan tarama (field survey) tekniklerinin yeterince gelişmemiş olması yüzünden önceleri bazı başarısız tahminlerde bulunulmuştur: Gerçekten, ilk olarak 1936 Amerikan Başkanlık seçimlerinde, Literary Digest'ın yoklaması dramatik bir başarısızlıkla sonuçlanmıştır. İki milyonun üstündeki bir örnek kütlesiyle bu yoklama % 20 lik bir hatâ yapmıştır. Öte yandan 1940 Başkanlık Seçimleri döneminde, bilimsel tekniklerle veya amatörce yapılan sonuç tahmin kalkışımları, aralarında büyük uzlaşmazlıklar göstermiş ve sonuçlar konusunda sağlam öndeyilerde bulunamamışlardır. Örneğin bugün A.B.D.nde en ünlü bir ticari kamuoyu yoklama örgütü olan Amerikan Kamuoyu Enstitüsü — başka adıyla Gallup Oylaması — seçim öncesinde, Demokrat aday Roosevelt'in 198, Cumhuriyetçi aday Willkie'ninse 59 seçici oyu sağlayacağı, 274 oyunsa henüz şüpheli olduğu yargısına varmıştır. Roosevelt'in toplam seçmen oyunun % 52 sini almakla birlikte, Demokratik Parti taraflarının daha çok Güneyde yoğun olması yüzünden bunun seçici oylar konusunda bir üstünlük sağlayamıyacağı belirtilmiştir. Öte yandan, Fortune dergisi de yaptığı

yoklama sonunda, Roosevelt'e seçmen oylarının % 55,2 sini vermekle birlikte, Willkie'nin ezici bir seçici çoğunluğu sağlayabileceğini kabul etmiştir. Diğer iki kamu oyu araştırıcısı da Willkie'nin kesin zaferini ilân etmişlerdir.

Ama seçim sonunda Roosevelt'in sadece seçmen oylarının % 54,7 sini almakla kalmayıp, Willkie'nin 82 seçicisine karşılık 449 seçici oyu sağladığı görülmüştür ( ).

Politika alanındaki kamuoyu yoklamaları tarihinin en acı olayıysa, uzun süre halkın gözünde bu yoklamalara karşı güvenin azalmasına yol açan 1948 A.B.D. Başkanlık seçimleri olmuştur. Seçimden önce, oylamalar, gazetelerin görüşleri, politik yorumcuların aşağı yukarı görüş birliğine varan yargıları, Cumhuriyetçi aday Dewey'in Demokrat aday Truman'a karşı mutlak bir zafer kazanacağı şeklindeyken sonuç tersi olmuş ve Dewey, genel seçmen oylarının % 45,1 ini alırken Truman % 49,6 sını kazanmıştır. Bu durum, kamu oyunda, «oylar sayılana kadar hiç bir seçim sonucunun belli, olamıyacağı» kanısını uyandırmıştır (2).

Gerçekten yoklama örgütlerinin Amerikan halkını şaşkına çeviren başarısızlığı üzerine Birleşik Devletleri Sosyal Bilim Araştırma Komitesi, beliren bu kritik durumun farkına vararak, diğer araştırma organları ve oylama örgütlerinin işbirliğiyle bir özel Komite, yani «Seçim öncesi Yoklama ve Tahminleri Analiz Komitesi» kurmuşlardır. Sağlam bir teknik kadroyla ve kısa bir süre içinde bu komite raporunu yayınlamıştır (3).

---

(1) E. H. Roseboom: A. Short History of Presidential Elections, s. 208 - 209.

(2) E. H. Roseboom: A.g.y. s. 224.

(3) E. H. Mosteller. F. Hyman, H. et al. The Pre-Election Polls of 1948 (1949) J. Madge: The Tools of Social Science. s. 200-201.

Gerek bu rapora ve gerekse diğer yorumlamalara göre herhangi bir yoklamanın kesinlik gerekçeleri, başka bir deyimle kamuoyu yoklamalarının başarısızlık nedenleri başlıca iki öbekte toplanmıştır; Bunlar:

a) Kullanılan Örnek Kütle,

b) Soru kâğıdı, görüşme yöntemi ve cevapların çözümlenmesiyle ilgili sorunlardır.

Bilindiği gibi kamuoyu yoklamalarının bu türlü sürprizlere yol açmasının nedeni, ilk plânda, günümüzdeki hemen diğer bütün araştırmalar gibi, bu yoklamaların, örnekleme tekniğiyle yapılmış olmasıdır. Gerçekten, bugün sosyal araştırmaların konusu olan kütleler, çok sayıda birimlerden oluşmakta ve geniş bir coğrafî alana yayılmış bulunmaktadır. Örneğin, halkın oy verme davranışıyla ilgili bir kamuoyu yoklamasının kütlesi, bütün bir ülke üzerinde dağılmış milyonlarca seçmendir. Bu nedenle, böylesine geniş ve hacimli kütleler üzerinde yapılan araştırmalar zorunlu olarak zaman, para, eleman ve malzeme kısıtlılıkları yüzünden kütleyi oluşturan bütün birimler; örneğin her seçmen üzerinde değil, belli tekniklerle seçilmiş örnek birimler üzerinde yapılmaktadır. İşte, söz konusu kamuoyu yoklamalarında karşılaşılan çeşitli yanılmaların temelinde, izlenen ve kurallarına uygun kullanılması halinde gerçekten çok pratik ve yararlı bir teknik olan örnekleme tekniğiyle ilgili sorunlar yatmaktadır.

Gerçekten, örneğin Literary Digest'in başarısızlığının nedeni — örnekleme tekniğinin, örneğin büyüklüğü kadar önemli olduğunu gösterecek şekilde — örnek kütlenin taraflılığı olmuştur.

Bu taraflılık iki kaynaktan gelmiştir. Birincisi, yoklamanın Literary Digest ve telefon aboneleriyle sınırlandırılmış olması, diğeri de örnek kütlenin bu abonelerin de

taraflı bir kesiminden, yani sadece postayla gönderilmiş olan soru cetvelini cevaplandıranlarından oluşmuş olmasıdır. Böylelikle, son örnek toplam kütlenin temsilcisi olamamıştır.

Bugünkü kamuoyu yoklamaları. kota - kontrol yöntemine dayanan örnekler kullanılmaktadır. Bu teknik, kesinlik sağlamak amacıyla, araştırılmakta olan davranışla yüksek bağıntısı olan çeşitli değişkenlerle ilgili verilere dayanmaktadır. Daha sonra, bu değişkenlerin toplam kütledeki dağılımları bulunmakta ve sonunda bu değişkenlerin dağılımına göre her görüşmeciye kotalar ayrılmaktadır. (1)

Öte yandan, 1948 örneğinde olduğu gibi, bu türlü yoklamalarda ticarî örgütlerin aşağı yukarı bütünüyle kota örneklemesini kullanması da giderilemeyen ve hattâ tahmin edilemeyen bir taraflılığa yol açmaktadır (2).

Kota örneklemesinde ana taraflılık kaynağı, görüşmecilerin ellerindeki yaş, cinsiyet, sosyo - ekonomik statü gibi kotaları en kolay şekilde doldurmaları ve böylece kolaylıkla ilişki kurulan kimselere, gerçek temsilci örneğin kapsayacağından çok daha fazla yer vermiş olmaları bakımından taraflı bir örnek elde etmeleri olmuştur.

Bu yüzden, kesin bir şekilde tesadüfî işlemler izleyen bir tekniğin, kota örneklemesine oranla daha geçerli bir örnek sağlayacağı sonucuna varılarak olasılık (ihtimaliyet) örnekleme tekniği geliştirilmiştir (3).

Gerçekten, kota örnekleme tekniğinde görüşmeci, çeşitli özellikleriyle belirlenmiş bir örnek oranına varmak koşuluyla görüşülenleri seçmekte serbest bırakılmışken,

---

(1) R. Likert: «Public Opinion Polls». Principles of Sociology s. 53

(2) J. Madge: A. g. y. s. 202

(3) R. Likert. A. g. y. s. 54 - 55

olasılık tekniği, en son görüşülecek olan kimselerin seçilmesini bile tesadüfiliğe bırakarak, görüşülecek kimselerin seçiminde herhangi bir görüşmeci taraflılığını oradan kaldırmış ve böylelikle hata sınırlarını hesaplama olanağı sağlamıştır (1).

Bununla birlikte, 1948 Seçimlerinden sonra kurulan Komite'nin başkanı F. Mosteller, «Hatayı Ölçme» konulu yazısında, yoklamaların tahmini değerlerinin, ihmal edilemeyecek kadar yüksek olmakla birlikte, bazı durumlarda yeterince yapılmamış çözümlemeler yüzünden düşebileceğini göstermiştir (2).

Gerçekten, yoklamacıların, son seçim öncesi yoklamasıyla seçim günü arasında son andaki değişiklikleri görebilmeleri ve önceden bilinmeyecek etmenlere dayandığı için kimin sonunda oy kullanacağını kesin olarak tahmin edebilmeleri olanaksız olmuştur.

Gerçi, siyasal bilimcilerce bir bölgenin oy verileriyle o bölgede yaşayanların niteliği arasında kurulmuş bağıntılara dayanılarak belli bir tipten bir seçmenin oy verme davranışı daha kesin bir biçimde tahmin edilmekteyse de bu, tam bir kesinlik olmaktan uzaktır.

Şüphesiz ki tutarlı olarak davranacağına inanılabilecek bir seçmenler kütlesi vardır, ama seçimler çoğunluk, kararsızların oyunu almayı başaran aday (veya parti) tarafından kazanılır. Ve **kesit taramaları**, ne kadar çok sayıda olursa olsun, kimin ve niçin kararsız olduğu konusunda bir bilgi sağlayamayacaktır (3).

İşte, bu noktayı açığa çıkarabilmek üzere, başka bir deyimle «a) Ne türden kimselerin, b) hangi etkiler altın-

---

(1) S.A. Stouffer: Communism, Conformity and Civil Liberties s. 242 - 244

(2) J. Madge. A. g. y. s. 201

(3) J. Madge A. g. y. s. 202

da, c) hangi doğrultuda» karar değişikliği gösterdiğini araştırmak amacıyla (1) Lazarsfeld ve arkadaşları, Ohio'da Erie ilçesinde yoğun taramalara girişmişlerdir. Bu araştırıcılar, aynı kimselerle tekrar tekrar görüşme yapılması anlamına gelen bir **panel** örnekleme tekniği kullanmışlardır. Böylece altı yüz kişilik ana panelle birer aylık aralıklarla seçimden önce altı kere ve seçimden sonra da — gerçekten oy kullanıp kullanmadıklarını, kullandılarsa kime oy verdiklerini belirlemek üzere — bir kere görüşme yapılmıştır.

a) Son yoklamada kararsız olup da sonunda oy kullananların, kampanyanın başlarında kararlarını veren benzer sosyal karakteristiklere sahip kimselerle aynı şekilde oy kullandıklarını, b) tavır veya davranış değişikliklerin, çoğunluk kişisel etkilerden doğduğunu, c) değişmelerin tesadüfi değil, topluluktaki belli alt gruplar içinde bir ve aynı cinsten olduğunu göstermiştir (2).

Bu durum, kamuoyu yoklamalarının taraflılık eğilimlerinin giderilerek kütlenin doyurucu ve yeterli bir örneğini elde edebilme yeteneğinin, geliştirilen yeni tekniklerle, sağlanmış olduğunu göstermektedir.

Lazarsfeld ve arkadaşları, 1948 yılında Truman'la Dewey arasındaki Başkanlık yarışında New - York Eyaletinin Elmira ilçesinde aynı yöntemle yani, panel yöntemiyle yaptıkları araştırmada da yine bu gelişme sürecini çözümlemişlerdir.

Araştırmada önce, son kararda rol oynayabilen psikolojik ve sosyal etmenlerin bulunmasına çalışılmış, daha sonra bu öncel tavırlar, beklemeler, kişisel temaslar, grup bağlılıkları ve benzeri verilerin varılan kararla iliş-

---

(1) P. Lazarsfeld et al: A. g. y. s. XXIV

(2) P. Lazarsfeld et al: A. g. y. s. XXIV - XXV

kileri çözümlenerek daha önceki deney veya tavırların görüşülenlerin oy kararlarında görülen değişmelerdeki rolü belirlenmiştir (1).

Bu araştırma da, oy verenlerin çoğunluğunun oy amaçlarında kararlı olduğunu ve karar değiştirenlerinse belli özelliklere sahip ve belli etkiler ve baskılar altında kalanlardan oluştuğunu ortaya koyarak (2) karar değişikliğinin bir modele uyduğunu göstermiştir.

İşte bütün bu gelişmelerin sonunda, 5 Kasım 1968 de yapılan son Amerikan Başkanlık Seçimleri öncesinde sürekli olarak yürütülen kamuoyu yoklamaları seçim sonuçlarını doğruya çok yakın bir ölçüde tahmin edebilmişlerdir.

Hele bunun, oyların iki ana aday arasında aşağı yukarı eşit olarak paylaşıldığı bir seçimde başarılmış olması. ayrıca önem taşımaktadır. Bilindiği gibi, adı geçen seçimlerde, Cumhuriyetçi Başkan adayı Nixon'la Demokrat aday Humprey'inin aldığı seçmen oyları arasındaki fark yüzdeyle ifade edilemeyecek kadar azdır. Her ikisi de % 43 lük oy almışlardır (3).

Gerçekten, «meslekten politikacı ve gazeteciler kadar kamuoyu yoklamacıları da, başkanlık yarışında özce aynı eğilimi gözlemişlerdir.» Kampanyanın başlangıcında Nixon büyük bir farkla öne geçmiş ama bu fark önce yavaş yavaş, sonra birden bir azalma göstermiştir. Ana yoklama kurumlarının vardığı sonuçlar, seçim sonunda temelce doğru çıkmıştır.

Örneğin, Gallup Oylamasının, seçim sonuçlarını çok

---

(1) B. R. Berelson, P. F. Lazarsfeld, W. N. McPhee: Voting s. VII - VIII

(2) B. R. Berelson, P. F. Lazarsfeld, W. N. McPhee: A. g. y. s. 33

(3) Time: Kasım 15, 1968.

küçük bir hatayla önceden bildiği görülmüştür. Gerçekten, oylama sonuçları Nixon'un aldığı % 43 lük seçmen oyunu kesin olarak tahmin etmiş, Humprey'in % 42 lik bir oy alacağını tahmin ederken de % 1 lik bir yanılmaya düşmüştür. Seçimden bir gün önce yayınlanan son Gallup taraması sonuçlarına göre % 15 olarak tahmin edilen Wallace'in alacağı oylarsa, % 2 lik bir fazlalıkla tahmin edilmiştir. Bu konuda, Gallup örgütünün bir yetkilisi, seçimden dört gün önce yapılan son Gallup yoklamasından sonra Wallece'ın, haftalarca süren oy kaybetme eğiliminin devam etmiş olduğunu ve söz konusu farkın nedenini buna bağlamak gerektiğini belirtmiştir. Bu eğilim, bazı Wallace taraftarlarının Güneyde Nixon'a, Güney dışı bölgelerdeyse Humprey'e oy vermesine yol açmıştır.

Tahminlerinin seçim sonuçlarıyla doğrulanmasından sevinç duyan Gallup yetkilileri, bu başarılarını, Amerikan seçimleri için olağan sayılmayan üç adaylı yarışa rağmen, sınanmış formüllere sıkı sıkıya bağlı kalmalarına dayandırmıştır (1).

Türkiye'deyse, birkaç örnek dışında genel olarak her türlü alan araştırmalarına kapalı olan sosyal bilimler, bir seçim tahmini düzeyinde bile kamuoyuna yoklama

---

(1) Bununla birlikte, 18 Haziran 1970 tarihinde yapılan İngiliz Genel Seçimleri, bilindiği gibi, kamuoyu yoklamaları ve ön tahminlere aykırı bir şekilde Muhafazakâr Parti'nin sürpriz zaferiyle sonuçlanmıştır. Seçimlerde favori sayılan ve 1966 yılından beri iktidarda bulunan İşçi Partisi'nin seçimi kesin bir şekilde kaybetmesi üzerine adı geçen partinin lideri Wilson, seçim öncesi anket sonuçlarının bu ölçüde yanılmalarının nedenini anlayamadığını belirterek sözlerini şöyle tamamlamıştır: «Kamuoyu araştırıcıları, bu durumu açıklamak zorundadırlar». Bu olay, özellikle A. B. D. lerinde geliştirilmiş olan ve güvenilir sonuçlar sağlayan tekniklerin, Avrupa Sosyolojisinde henüz yeterli bir uygulanma alanı bulmadığını göstermektedir.

larma karşı ilgisiz ve yabancı kalmış, buna bağlı olarak öteki davranış disiplinleri gibi politika sosyolojisi de gelişme olanağı bulamamıştır. Bu yüzden, ancak günlük gazeteler gibi bazı kütle haberleşme araçlarının, seçim sonuçlarının kestirilmesi amacıyla kalkıştıkları bilimsel ve güvenilir olmaktan uzak bazı yoklamalarla bu büyük eksikliğin giderilmesine çalışılmıştır.

Gerçekten, bu türlü bir yaklaşımla, bazı gazetelerin, son seçim öncesi dönemde uygulayarak sonuçlarını seçime birkaç gün kala açıkladıkları kamuoyu yoklamaları haklı olarak eleştirilere konu olmuş ve sert suçlamalara uğramıştır. Yüksek tirajlı iki günlük gazete tarafından yayınlanan seçim ön tahminlerinin, dolaylı bir propagandaya araç edildiği ve doğruyu yansıtmadığı, tersine saptırılmış sonuçlarla kamuoyu ve seçmenleri belli doğrultuda etkilemek amacı güttüğü ileri sürülmüştür. Bu görüşü savunanların dayandığı ana gerekçe, bir siyasal partinin seçimi kazanacağı, önemli bir farkla iktidara geleceği önceden ilan edilirken, yapılan yoklamalarda izlenen yöntem ve kullanılan tekniklerin hesabının verilmemiş olmasıdır.

Gerçi basın ahlâk yasasına uymaya söz vermiş olan bu gazetelerin, varılan sonuçları saptırmış olacaklarına ihtimal vermek güçtür ama yapılan yoklamaların bilimsel temellerine gereken ilgi ve titizliğin gösterilmeyişi en azından bir sorumsuzluk örneğidir.

İlk bakışta basit ve sıradan bir sorun gibi görünmekle birlikte, kamuoyu yoklamaları ve dayandıkları yöntem ve tekniklerin geçerlik ve güvenirliği, sanıldığından çok daha büyük bir önem ve anlam taşımaktadır.

Bu önem ilk planda genel olarak sosyal bilimler için söz konusudur. Türkiyede siyasal bilimler, özellikle de sosyolojinin yarım yüzyıla yakın bir gecikmeden sonra çağdaş düzeyi izlemek üzere henüz yeni yeni giriştiği ve

bir kaç örnekten ileri gitmeyen bu türlü uygulamalı alan araştırmaları, bu bilimleri, bir masa-başı uğraşısı, bir spekülasyon, bir sosyal felsefe olmaktan kurtaracak ilk adımlardır. Sosyal bilimlerin fildişi kulesinden çıkarak pratik alanda büyük rol oynayan fonksiyonel bir özellik kazanması, kaynağını, bu alan araştırmalarıyla elde edilen verilerin değerlendirilmesinde bulmaktadır. Ülkemizde akademik kurumlar ve resmî kuruluşların alan çalışmalarına kapılarını kapamış olması yüzünden, bu tür araştırmaların — ihtiyaç duyulduğunda — basın-yayın organlarınca yürütülmesi zorunlu olmaktadır. Bu durum, adı geçen organlara, alan çalışması ve kamuoyu yoklamalarında, özellikle yöntemlerin kullanılması, verilerin değerlendirilmesi, sonuçların çözümlenmesi sırasında çok ciddi olmak gibi bir sorumluluk yüklemektedir

Çünkü sağlam tekniklere dayanmayan gelişigüzel yoklamaların, kamuoyunda, — sosyal bilimlerin gelişme ve etkinliğini geniş çapta köstekleyecek — bir güvensizliğe yol açması kaçınılmazdır.

Bu sorun, genel olarak alan araştırmalarının olduğu kadar, kamuoyu yoklamaları gibi henüz ülkemizde emekleme aşamasında bulunan bir bilgi derleme yönteminin geleceğini etkileyecek ve kendisinden sağlanabilecek sayısız yararlardan yoksun kalmamıza yol açacak bir ağırlığa sahiptir.

Ancak konunun önemine ve bu alanda sağlanmış olan büyük gelişmelere rağmen, söz konusu gazetelerin — benzer araştırmaların geleceğini riske sokacak biçimde — tahminlerinde yanılgıya düşmeleri, sorunun yeterince kavranılmadığını, tecrübelerin yokumsadığını, kısası sorumsuzca davranıldığını ortaya koymaktadır. Bu bakımdan, kamuoyu yoklamalarına karşı güven sarsıcı niteliğinden ötürü, ilgili gazetelerin tahminlerinde beliren

taraflılığın niteliği, yönü, büyüklüğü ve nedenleri üzerinde durmakta yarar vardır.

Gerçi çeşitli eleştirilere ve suçlamalara rağmen ilgili basın organları, yoklamalarında izledikleri yöntem konusunda bir açıklama yapmaktan kaçınmıştır ama bu konuda haber şeklinde verilen bazı bilgilerden anlaşıldığına göre, bu gazetelerden biri, anketçi olmak üzere istek gösteren okurlarından '1000 Gönüllü' seçerek yoklamayı onlara yaptırmış, diğeri de E.P.O. adlı bir araştırma örgütünün yönetimi altında kendi muhabirlerini kulianarak seçmenlerin siyasal eğilimlerini belirleme yoluna gitmiştir.

Aşağıdaki tablo, gönüllü sistemine başvuran gazetenin yoklama sonucu vardığı siyasal tercih dağılımıyla, 14 Ekim 1973'de seçmenlerin gerçek davranışları arasındaki büyük farkı ortaya koymaktadır:

Siyasal Parti	Seçim Sonucu	Bin Gönüllü Ön tahmini	Fark
A.P.	29.8	43.18	+ 13.38
C.H.P.	33.3	29.50	— 3.80
M.S.P.	11.8	5.40	— 6.40
D P.	11.9	7.73	— 4.17
C.G.P.	5.3	4.71	— 0.59
M.H.P.	3.4	3.21	— 0.19
T.B.P.	1.1	0.86	— 0.24
M.P.	0.6	0.88	+ 0.28
Bağımsızlar	2.8	2.27	0.38
Bilinmeyen	—	2.26 (1)	—

Tablodan da anlaşılacağı gibi, 1000 gönüllüyle yapılan yoklama sonuçları, seçim sonunda ortaya çıkan ger-

(1) Siyasal tercih oranlarının, «bilinmeyenler»in kütleden çıkarılmasından sonra hesaplanması gerektiği için bu dağılım tablosu teknik bakımdan hatalıdır.

çek dağılımla bağdaşmamakta ve siyasal tercihler konusunda % 13.4 e varan bir hata payı taşımaktadır.

Öteki gazeteyse, birincisi gibi siyasal tercihler için tek bir sonuç vermek yerine her parti için — herhalde standard sapmayla hesaplanmış (1) — bir taban ve tavan değer belirlemiştir. Bu gazetenin yoklamasına göre, 14 Ekim Seçimlerinde partilerin alacağı en az ve en çok oyun dağılımı şöyle olmuştur :

Siyasal Parti	Seçim sonucu	Muhabir Tahmini En az	En çok	Ortalama	Fark
A.P.	29.8	40.5	42.4	41.4	+ 11.6
C.H.P.	33.3	36.4	39.1	37.7	+ 4.4
M.S.P.	11.8	4.1	7.0	5.5	— 6.3
D.P.	11.9	6.7	10.0	8.4	— 3.5
C.G.P.	5.3	4.8	7.0	5.9	+ 0.6
M.H.P.	3.4	1.6	1.6	1.6	— 1.8
T.B.P.	1.1	0.4	0.4	0.4	— 0.7
M.P.	0.6	0.4	0.4	0.4	— 0.2
Bağımsızlar	2.8	—	—	—	— 2.8

Yine tablodan kolayca görüleceği gibi, muhabirler yoluyla yürütülen bu yoklama da % 11.6 ya çıkan bir taraflılıkla sonuçlanmış ve seçim sonunda siyasal partilerin aldıkları oy oranı, — biri hariç — hiç de tahmin edilen değer aralıklarına düşmemiştir.

Bu tahminlerin her ikisinde de ortak olan özellik, yaptıkları hatanın büyüklüğü yanında, taraflılığın tek ve aynı parti, yani A.P. lehine belirmesidir.

Özel bir saptırma söz konusu olamayacağına göre,

---

(1) Sonuçların tek bir değer olarak değil, bir değer aralığı olarak verilmesi halinde, sonucun bu aralığa rastlama olasılığını belirtmek gerekirken bu yapılmadığı için verilerin güvenirlik derecesi bilinmemektedir.

bu taraflı sonuçların nedenleri, geçmişte benzer araştırmalarda karşılaşılan hatalarda olduğu gibi, ilkece metodolojik bir temele dayanmaktadır. Bu yoklamalarda izlenen yöntem konusunda kesin bir bilgimiz yoksa da, başka ülkelerde ve Türkiye'de bu tür araştırmalarda beliren taraflılık eğilimlerinden hareketle bu yanılgıların nedenleri açıklanabilir. Türkiye gibi, sosyal bilimlerin henüz emekleme döneminde olduğu bir ülkede benzer araştırmaların geleceği adına bu işin yapılmasına ve kullanılan yöntemlerin sınanmasına özellikle ihtiyaç vardır.

Bu taraflılık kaynaklarını önem sırasına göre ele alacak olursak, en başta geleni uygulanan örnekleme tekniğidir. Bilindiği gibi, günümüzde hemen diğer bütün araştırmalarda olduğu kadar kamuoyu yoklamalarında da örneklemeye başvurulmaktadır. Çünkü bugün, sosyal araştırmaların konusu olan kütleler, çok sayıda birimden oluşmakta ve geniş bir coğrafi alana yayılmış bulunmaktadır. Örneğin seçimle ilgili bir kamuoyu yoklamasının kütlesi, bütün bir ülke üzerine yayılmış milyonlarca seçmendir. Bu yüzden, böylesine geniş ve hacimli kütleler üzerinde yürütülen araştırmalar sorunlu olan zaman, para, eleman tasarrufu için kütleyi oluşturan birimlerin herbiri, örneğin her seçmen üzerinde değil, belli tekniklerle seçilmiş örneklere dayanılarak yapılmaktadır. İşte seçimlerle ilgili kamuoyu yoklamaları tarihinde rastlanan yanılmaların hemen hepsinin temelinde — kurallarına uygun kullanılması halinde çok pratik, yararlı ve gerekli bir teknik — örneklemeyle ilgili sorunlar yatmaktadır.

Gerçekten daha önce de belirtildiği gibi, seçim ön tahminlerinin başarısızlığı üzerinde yapılan özel çalışmalar, yanılmaların nedenlerini izlenen örnekleme tekniğinin sakatlığında bulmuşlardır. Örneğin Literary Digest'ın başarısızlığı, örnek kütlenin taraflılığından doğmuş ve kullanılan örnekleme tekniğinin örneğin hacminden da-

ha önemli olduğunu ortaya koymuştur. Bu taraflılığın nedenlerine gelince, birincisi, yoklamanın derginin abonelerivle sınırlandırılmış olması, öteki de örneklerin bu aboneler içinde bile taraflı bir kütleden, yani sadece postayla gönderilen soruları cevaplayanlardan oluşmasıdır.

Öte yandan, 1948 yılındaki A.B.D. Başkanlık Seçimleriyle ilgili yanılmada da örnekleme tekniği büyük rol oynamıştır. Bu yoklamada, bir çok araştırmada olduğu gibi kota örneklemesine başvurulmuştur. Kota örneklemesi, araştırılmakta olan davranışla, yani siyasal tercihle bağıntısı bulunan yaş, cinsiyet, sosyo-ekonomik statü gibi nesnel bazı değişkenlerin kütle içinde, yani seçmenler arasındaki dağılımına göre belli kontenjanların belirlenmesinden sonra bu kontenjanları dolduracak şekilde saptanan özellikleri taşıyan kimselerden örnek seçmede anketçivi özgür bırakan bir tekniktir. Ancak, uygulama ekibine büyük bir insiyatif tanıyan bu tekniğin taraflı sonuçlar verdiği, özellikle görüşmecilerin, tanıdıkları veya kolayca ilişki kurulabilen kimselerle görüşmelerinden ötürü önemli ve ölçülemeyen bir taraflılığın işe karıştığı anlaşılmıştır.

Bu yüzden son yıllardaki araştırma ve yoklamalarda, seçme işlemini istatistik olasılığa bırakan ve kota örneklemesinden çok daha güvenilir bir örnek sağlayan 'olasılık örnekleme tekniği' geliştirilmiştir. Kota örnekleme tekniğinde görüşmeci, özellikleri belirli bir örnek oranına varmak üzere görüşülecek örneğin seçilmesini bile sistematik bir olasılığa bırakarak taraflılık payını azalttığı gibi, hata sınırlarını da hesaplamak olanağı sağlamıştır.

Şüphesiz ki bu tür araştırma ve yoklamaların geçmişinin çok kısa ve örneklerinin çok az olduğu ülkemizde, izlenecek örnekleme yönteminin geçerliğini sınanma-

sına ve konuya uygunluğuna çok dikkat etmek gerekmektedir. Anlaşıldığına göre, adı geçen gazeteler, yoklamalarında bir tür kota örneklemesine başvurmuşlardır. 1000 gönüllü sisteminde her ilde, muhabir yöntemindeyse örnek seçilen seçim bölgelerinde belli özelliklere sahip olmak koşuluyla örneklerin seçilmesi bütünüyle gönüllü veya muhabirlere bırakılmıştır. Ancak bunu yapabilmek için seçmenlerin siyasal tercihleriyle ilişkili çeşitli karakteristiklerin önceden bilinmesine ve görüşmecilerin bu karakteristiklere göre belirlenen bir örnek hacmine ulaşmak üzere görüşülecek kimseleri seçme yeteneği taşımalarına ihtiyaç vardır. Bu nedenle, kütle karakteristiklerinin yeterince bilinmediği bir ülkede, üstelik uzman araştırmacıların kullanılmadığı bir yoklamada kota örneklemesinin taraflı sonuçlar vermesi kaçınılmazdır.

Kısası, Türkiye'de seçmenleri temsil etmek üzere örnek kotaları saptamamıza yarayacak yeterli veriler bulunmadığı gibi, özellikle son seçimde yeni oy verme hakkı kazanmış 2.140 bin genç seçmenin nitelikleri konusunda hemen hiç bilgimiz yoktur. Bu bakımdan, eski seçmen kütlesinin bilinen karakteristiklerinden hareket eden bu yoklamaların en büyük eksiği, yeni seçmen çağına gelenlerin örnek kütlede hemen hiç temsil edilmemesidir. (1)

Bu taraflı temsilin yarattığı en önemli sonuç, oyunu daha önceki seçimlerde belirlemiş olan kimselerle görüşüldüğü için, A.P. lilerin çoğunlukta olduğu klasik seçim tablosunu elde etmesidir. Başka bir deyişle söz konusu taraflılık daha çok C.H.P.'ne eğilim gösterdiği anlaşılan genç seçmenlerin yeterince temsil edilmeyişinden

(1) Son İngiliz seçimlerinde kamuoyu yoklamalarının temelinde, bu türlü bir taraflılığın yer aldığı söylenebilir.

ürü, C.H.P. oylarının daha düşük tahmin edilmesinden doğmuştur.

Adı geçen yoklamalarda beliren ve yine örnekleme tekniğine bağlı olan ikinci bir temsil hatasıysa, siyasal tercihte kararsız olanların veya tercih değişikliği yapacakların örneğe girmemiş olmasıdır. Çünkü, ülkenin kritik bir dönemden geçerek vardığı ve güç yaşama koşullarının baskısı altında bunaldığı bir aşamada yapılan bu seçimlerde, seçmenlerin «çapraz baskı» denilen bir durumla karşı karşıya oldukları hesaba katılmamıştır. Çeşitli etmenlerin birbiriyle çatışacak derecede ağırlık kazanmasından doğan çapraz baskılar, ilk adımda ve özellikle seçim kampanyasından önce bir siyasal kararsızlığa yol açmakta ve bir parti tercihi yapmamak şeklinde belirmektedir. Bu kararsızlık, giderek ya seçimlere katılmamak ya da siyasal tercih değişikliği yapmak şekline dönüşmektedir.

İşte bu çapraz baskıların çok yoğun olduğu ve henüz siyasal davranışların billurlaşmadığı bir dönemde yapılan bu yoklamalarda, özellikle parti değiştirmek üzere kararsız olanlar örnek dışı tutulmuştur. Böylelikle siyasal tercihleri belli olanlarla görüşülerek varılan sonuçlar, yine bilinen oy dağılımını tekrarlamış, yani A.P. nin daha çok temsil edildiği ve özellikle M.S.P. ve D.P. gibi yeni partilerin seçmenlerine çok düşük bir oranda yer veren bir örnek kütle elde edilmiştir.

Gazete yoklamalarının başarısızlığına yol açan bir başka neden de, görüşmeci veya uygulayıcı olarak «gönüllü» ya da «muhabir» gibi araştırmacı niteliği taşımayan ve özel statüye sahip olan kimseleri kullanmış olmasıdır. Başvurulan bu yolun belli başlı iki sakıncası şu olmuştur. Birincisi, bir anketör veya görüşmeci olarak yetişmemiş olan ve uygulama tekniklerine yabancı bulunan bu kişilerin sağladığı veriler güvenirlikten yoksun kal-

mıştır. İkincisi ve daha önemlisi, bir gazetenin temsilcisi sıfatıyla bir gönüllü veya muhabirin çevrece bilinen ve belli bir şekilde nitelendirilmiş bir kişiliğe sahip olması, görüşülecek kimselerin seçiminde olduğu kadar görüşmeyi kabul veya reddedenlerin kimliğinde ve alınacak cevaplarda taraflılığa yol açacak bir özellik olarak belirmiştir.

İşte başta izlenen örnekleme tekniği olmak üzere yukarda açıklanan bazı taraflılık öğelerinin de işe karışmasıyla söz konusu gazetelerin yoklama sonuçlarında başarısızlığa düştükleri açıktır. (1)

(1) Bütün dileğimiz, karşılaşılan bu durumun, alan araştırmaları ve kamuoyu yoklamalarına karşı bir güvensizliğin kaynağı olmaması ve bu konuda sağlanacak gelişmelerin biraz daha gecikmesine yol açmamasıdır.

Araştırmanın Alanı :

Bu amaçla yapılan araştırma, bir alan çalışması (1) olarak yürütülmüştür. Bilgi verecek veya görüşleri öğrenilecek kimselerle alanda yüzyüze ilişkiler kurarak uygulanan bir tarama (survey) niteliği taşıyan bu araştırmanın alanı, İstanbul Metropoliten kesimidir (2).

Araştırma alanı olarak, nüfusça yoğun, yüzeyce geniş, çok farklılaşmış ve karmaşık bir yerleşme kesiminin seçilmiş olmasının nedeni, araştırma amacından söz ederken de belirtildiği gibi, bu türlü bir kütle üzerinde herhangi bir siyasal davranış araştırması yapılmamış olması bir yana, araştırmanın sadece siyasal davranışları açıklamanın ötesinde, bu görüş ve davranışların biçimlenme ve farklılaşmasını araştırmak gibi sosyolojik bir amaca yönelmiş olmasıdır. Bu bakımdan, kırsal çevrelerin tersine, değişik sosyo-ekonomik kategorilerin ve çeşitli siyasal görüş ve davranışların belirdiği bir sosyal yapı olan metropoliten bir merkez seçilmiştir. Başka bir de-

(1) «Alan araştırması» kavramı, araştırılmakta olan varsayımın, sorunun taşıyıcısı olan kütleyle doğrudan doğruya ilişki kurularak incelenmesi anlamında kullanılmıştır.

(2) «Metropoliten alan» terimi, her türlü kentsel fonksiyonun geliştiği büyük bir kent merkezi ve bununla bütünlenmiş olan kentsel kesim olarak anlaşılmakta ve kırsal nitelik taşıyan yerleşmeleri kapsamına almamaktadır.

yimle, araştırmanın İstanbul Metropoliten alanında yürütülmesinin nedeni çoğunluk benzer görüş ve davranışları paylaşanların oluşturduğu bir kırsal yapıda gözlenemiyecek olan objektif koşulların siyasal yansımalarını görebilmek olanağı vermesidir.

Gerçekten kırsal yerleşmeler, genellikle farklılaşmamış bir üretim süreci içinde sosyal bakımdan aynı cinsten ve bütünleşmiş bir yapı özelliği gösteren ve bu yüzden karşılaşılan durumların ortak tanımları ve paylaşılmış görüş ve davranışları bulunan topluluklardır (1). Erie ilçesinde yaptığı araştırmada P. Lazarsfeld'in gösterdiği gibi, bu topluluklarda grup ilişkilerinde bireylere büyük doyum kaynağı olan temel tavırların korunması eğilimi vardır. Bu eğilim bireylere, tavırlarını sağlam tutmak sosyal çevrelerinde bu tavırları paylaşan kimselerle catışma ve anlaşmazlıklardan kaçınmak ve bunları azaltmak olanağı sağlar. Bu bireysel eğilimler, grup süreçleriyle tamamlanır. Birey kendim, tavırlarını tehdit eden propagandadan sıyırarak güvenliğini korurken. grubun diğer üyeleriyle ilişkisinde bu tavırlarım sağlamlaştırır. Ortak grup üyelikleri nedeniyle benzer tavırları paylaşıp, benzer seçici eğilimler gösterirler (2).

Genellikle, büyük toprak sahiplerinin kırsal yerleşmelerde oturmadıkları düşünülürse, objektif koşullar bakımından farklılaşmamış veya toprak ağaları ya da kasaba eşrafının sınıfsal kontrolunun sonucu olarak belirmekle birlikte, görüş ve davranışların ortaklaşa paylaşılması yüzünden, kır toplulukları araştırmanın amacı bakımından daha az elverişli bulunmuştur.

---

(1) M. Sencer: Şehir Sosyolojisi: Temel Kavram ve Bulgular İTÜ. Mimarlık Fak. s. 6 - 8.

(2) P. Lazarsfeld, B. Berelson, H. Gaudet: The People's Choice, S. XXXII.

Bu nedenle, siyasal görüş ve davranışların farklılaştığı ve farklılaşmanın sınıfsal yapıyı düşeyliğine kesen bir takım etmenlerin etkisinden sıyrılarak sosyo - ekonomi temellere oturduğu bir Metropoliten alan, araştırma alanı olarak seçilmiştir.

Bu araştırmada İstanbul Metropoliten alanı, İstanbul ilinin, merkezle bütünleşmemiş ve daha çok kırsal yerleşme özelliği taşıyan Çatalca, Silivri, Şile ve Yalova ilçeleri dışındaki Adalar, Bakırköy, Beşiktaş, Beykoz, Beyoğlu, Eminönü, Eyüp, Fatih, Gaziosmanpaşa, Kadıköy, Kartal, Sarıyer, Şişli, Üsküdar ve Zeytinburnu ilçelerini kapsamına alan bir kesim olarak alınmıştır. Ayrıca, yönetimsel bir birim olan ilçeler sınırı içine giren kırsal yerleşmeler de araştırma alanı dışında bırakılmıştır.

Araştırmanın Kütlesi :

Türkiye'de Sınıfsal Yapı ve Siyasal Davranışlar konulu bu araştırmanın üzerinde yapıldığı kütle, kaçınılmaz bir şekilde, siyasal davranışta bulunma olanağına sahip olan «seçmenler» kütlesi olmuştur. Gerçekten, herhangi bir alan araştırmasında ilk adımda yerine getirilmesi gereken, «kütleyi oluşturan birimlerin tammlanması ve kütlenin sınırlandırılması» kuralı (1) gereği, araştırmanın kütle birimi olarak «seçmen» sıfatını taşıyan tek tek kişiler, kütle sınırı olarak da seçmenlerin tam sayısı alınmıştır.

Seçmenlik hukuksal bir nitelik olduğu için kütle biriminin belirlenmesinde zorunlu olarak resmi tanımlar temel alınmıştır: 2 Mayıs 1961 tarihinde yürürlüğe giren «Seçimlerin Temel Hükümleri ve Seçmen Kütükleri Hakkında» 289 nolu «Kanun» seçmeni şu şekilde tanımlamıştır:

«Seçmen: Yirmibir yaşını bitirmiş her Türk seçmendir. (Mad. 6)

Oy kullanmayacak olanlar: Aşağıda yazılı olanlar oy kullanamazlar :

1. Silah altında bulunan erler, onbaşılar ve kıta çavuşları (Mad. 7).

2. Askerî öğrenciler.

---

(1) W. J. Goode - P. K. Hatt: Methods in Social Research. s. 213

Seçmen olamayanlar: Aşağıdaki kimseler seçmen olamazlar:

1. Kısıtlı olanlar,
2. Kamu hizmetinden yasaklı olanlar. (Mad. 8)

Görüldüğü gibi, araştırmanın kütlesini oluşturan birimler veya kendileriyle görüşülecek olanlar, askerlik görevini yapanlar ve kısıtlı ve kamu hizmetlerinden yasaklı olanlar dışında yirmibir yaşın üstündeki her Türk yurttaşıdır.»

Kütle sınırına gelince, bu, araştırma alanı içinde seçmen sıfatını kazanmış kimseleri aralarında sosyo - ekonomik ve diğer özellikler açısından herhangi bir ayrım yapılmadan tüketici olarak kapsamına almıştır.

Kütle birimleri tanımlanıp, sınırları belirlendikten sonra ikinci aşamada, - diğer alan araştırmalarında olduğu gibi (1) - kütlenin eksiksiz, tam bir listesi elde edilmiştir. Bu liste, oy verme hakkına sahip kimselerin, yani seçmenlerin saptanması amacıyla ilgili kuruluşlar tarafından belli «mevzuat»a uygun olarak düzenlenmiş olan «seçmen kütükleri» olmuştur.

Araştırma kütlesi olarak alınan Seçmen Kütüklerinin hazırlanışında, yukarda adı geçen Kanun uyarınca şu ilke ve işlemler izlenmiştir:

«Seçimlerde her seçim bölgesi (muhtarlık) için bir seçmen kütüğü düzenlenir. (Mad. 28) Seçme yeteneğine sahip olan her vatandaş - süre kaydı aranmayan sürekli memuriyet hali dışında - ikametgâhının veya en az üç

(1) Seçmen kütükleri, belli politik davranış araştırmaları için elverişli kütle listeleridir. (W. J. Goode - P. K. Hatt: A. g.y. s. 216).

aydan beri oturmakta bulunduğu muhtarlığın seçmen kütüğüne yazılır (Mad. 29).

Seçmenlik sıfatının tayininde, esas seçmen kütükleridir.

Her seçmenin kütüğünde yazılı bulunduğu seçim bölgesinde ve oturduğu yere en yakın sandığa ait seçmen listesine yazılması ve o sandıkta oy vermesi esastır (Mad. 30).

Seçmen kütükleri aşağıda yazılı esaslara göre hazırlanır:

A) Her seçim bölgesi için tek bir kütük düzenlenir. Bu kütük seçmenlerin oturdukları cadde, sokak ve kapı numarası sırasına göre tertiplenir. Her seçmene «1» den başlayarak ve kütüğe yazılma sırasını gösteren bir seçmen sıra numarası verilir.

B) Seçmen Kütüğü, İlçe Seçim Kurulu Başkanlığınca görevlendirilen kimse veya kimseler tarafından her seçim bölgesi için seçim kütüğüne esas olmak üzere düzenlenen (Mad. 31) krokiye göre muhtarlığın bir sınırından başlıyarak sokak sokak ve bir sokağın önce tek numaralı, sonra çift numaralı binaları ve bir bina içinde, varsa muhtelif daireleri, muhtarlık bölgesi içinde kütüğe yazılmamış hiçbir seçmen kalmamak üzere birer birer ve sıra ile yazılarak tespit edilir.

C) Her evde, seçme yeterliği ve o bölgede oy kullanma hakkını haiz olan kimseler, seçmen kütüğüne yazılır. Ev halkından, seçme yeterliği ve o seçim bölgesinde oy kullanma hakkını haiz olup da o esnada evde bulunmayanlar da ev halkının beyanına göre yazılır.

D) Seçmen kütüğü her seçmen için cadde ve sokak

men sıra numarası, seçmenin adı ve soyadı, babasının adı, doğum yeri, doğum tarihi ve imzası yazılabilecek şeadı, bina kapı numarası, apartman, daire numarası, seçkilde hazırlanmış cetvelin doldurulması suretiyle düzenlenir (Mad. 33).

Seçmen kütüğüne yazılmaya esas olan seçme yeterliliğiyle ikamet süresi, memuriyet hali gibi hususların tesbitinde resmî belgeler esas tutulur (Mad. 34).

Her ilçe için kroki ve binalar cetvelinin hazırlanması, seçmen kütüklerinin düzenlenmesi işi, ilçe seçim kurallarının teşekkülünü takip eden günden başlayarak en geç yirmi gün içinde İlçe Seçim Kurulu başkanı tarafından Kütük Bürosu vasıtasıyla sağlanır (Mad. 35).

İlçe Seçim Kurulu kendisine verilen kütük nüshası üzerinden sandık bölgelerini tespit eder ve seçmenleri kütükteki teselsüle ve seçmen sıra numarasına göre seçmen listesine ayırır (Mad. 39).

Sandık seçmen listelerinin onaylı birer nüshası, en geç asılacağı güne kadar, teşkilatı bulunan yerlerde siyasî partilerin ilçede ilçe, illerde il başkanlıklarına verilir (Mad. 40).

Sandık seçmen listesi ait oldukları mahalle veya köylerde halkın kolaylıkla görüp okuyabileceği yerlere asılır (Mad. 41).

Askı süresi sona erdikten veya itirazlar üzerine verilen kararlar ve bu kararlara göre yapılan işlemler tamamlandıktan ve gerekli düzeltmeler yapıldıktan sonra, kütükler ve sandık seçmen listesi kesinleşir.

Siyasi partilere verilmiş olan sandık seçmen listeleri de istekleri üzerine son şekline göre düzeltilir.

Kesinleşen kütükler ve sandık seçmen listeleri üzerinde hiçbir değişiklik yapılamaz.

Seçmen kütükleriyle sandık seçmen listelerinin, en geç oy verme gününden önceki yirminci gün akşamına kadar tamamlanmış ve kesinleşmiş olması şarttır (Mad. 16).»

İşte söz konusu işlemlerin yapıldığı çeşitli aşamalardan geçerek son şeklini alan bu «seçmen kütük»leri, bu araştırmada kütlenin eksiksiz, tam bir listesi olarak alınmıştır.

Görüldüğü gibi, her hangi bir metodolojik yanlışlığa yol açması geniş ölçüde önlenecek şekilde (1) hükümlere bağlanmış olan kütükler ve sandık seçmen listeleri, kütlenin eksiksiz olduğu kadar, tesadüfi bir listesi sayılmıştır (2).

---

(1) Bununla birlikte, İzmir'de yürütülen bir araştırmada seçmen kütüklerinden aldığı bir örnek temeli üzerinde, bu kütüklerin genel nüfus sayımından elde edilen verilere göre, gerçek kütleyi ne ölçüde tarafsız temsil ettiği sorununa eğilen Srikantan kütüklerin bazı gruplar aleyhine belli bir taraflılık taşıdığı sonucuna varmıştır. Gerçekten K.S. Srikantan; gerek seçmen kütüklerinde yer almadığı, gerekse kendileriyle görüşülemediği için örneğe giremeyen kimselerin, yaşlı, az hareketli ve kadın nüfus lehine bir taraflılığa yol açtığı ve bu durumun, az çok, daha tutucu görüşler, daha düşük eğitimliler ve daha geniş ailelerin temsil oranını arttırdığı sonucuna varmıştır. (K. S. Srikantan: The Master sample of the İzmir Survey: Representativeness of the Frame and Bias due to Estimation and Nonresponse.) Bununla birlikte Türkiye'de olduğu gibi diğer ülkelerde de bu kütükler, sadece siyasal davranış alanında değil. başka araştırmalarda bile kütle listesi olarak kullanılmaktadır.

(2) Seçmen kütüklerinin aynı zamanda seçme işleminde metodolojik taraflılığa yol açmayacak tesadüfi bir liste sayılmasının nedeni listenin hazırlanışı sırasında seçmenlerin sıralanması işleminde, bir muhtarlık içindeki hanelerin herhangi bir öncelik ve ayrım güdülmeden tesadüfi bir şekilde belirlenmiş bir sıra numarasına sahip olmasıdır.

Bunun üzerine İstanbul Metropoliten alanı içine giren 15 ilçede çeşitli siyasî partilerin ilçe örgütlerinden sağlanan sandık seçmen listeleri, tesadüfi bir şekilde sıralanarak her ilçenin seçmen sayısıyla orantılı olacak şekilde ilçe ölçüsünde örnekleme yapılmıştır.

Uygulanan tesadüfi örnekleme tekniğinin örneğin temsil yeteneğini azaltmayacak bir nitelikte olması yanında, eleman, para ve özellikle zaman kısıtlılıklarından ötürü «ikibinde birlik» bir temsil oranı sağlaması istenmiştir. Başka bir deyimle, örneğin büyüklüğü kütlenin ikibinde biri olarak saptanmıştır. Bu büyüklükte bir örneğe ulaşabilmek üzere atlama aralığı olarak ikibin sayısı belirlenmiştir. Listedeki iki birimle atlama aralığı sayısı olan ikibininci birim arasından örneğe girecek ilk birimi yani seçmeni seçmek üzere tesadüfi sayılar tablosu kullanılmıştır.

Adı geçen tablodan alınan sayılar seçmen listelerinden örneğe alınacak ilk birim veya başlangıç noktası olarak belirlenmiş ve bu sıra numarasını taşıyan seçmen ilk örnek olarak alınmıştır. Daha sonra bu sayıya atlama aralığı olan ikibinin eklenmesiyle bulunan sıra numarasına karşılık olan seçmen 2 nci örnek ve bu 2 nci örneğin sıra numarasına yine ikibinin eklenmesiyle de 3 ncü örnek vb. seçilmiş ve seçmen listesinin sonuna kadar bu işlem tekrarlanmıştır.

Her ilçe için ayrı ayrı tekrarlanan bu işlemle, ilçelerden seçmen sayısıyla orantılı olarak örnekler alınmış ve böylece farklı sosyo - ekonomik özelliklere sahip olan ilçelerin, örnekte, genel kütle içindeki oransal ağırlıklarına göre temsil edilebilmesi sağlanmıştır:

Bu türlü bir tesadüfi örneklemeyle seçilen örnekle-

rin, aşağıda toplam seçmen sayısı gösterilen ilçelere dağılımı şöyledir: (1).

İlçenin Adı :	Seçmen Sayısı : (1969)	Örnek Sayısı : (1 2000 Ölçek)
Adalar	7.385	4
Bakırköy	108.521	46
Beşiktaş	58.875	29
Beykoz	33.211	12
Beyoğlu	98.745	51
Eminönü	59.212	28
Eyüp	58.898	43
Fatih	177.734	98
Gaziosmanpaşa	44.581	12
Kadıköy	103.955	51
Kartal	57.217	30
Sarıyer	28.354	13
Şişli	139.204	70
Üsküdar	74.681	37
Zeytinburnu	45.184	24
Toplam :	1.095757	548

(1) «Tesadüfi örnekleme (random sampling)» tekniği, «herhangi bir kütleden, o kütleyi oluşturan birimlerden herbirine, örneğe girmek bakımından eşit şans tanımak anlamına gelir. Kütlenin birimlerine eşit seçilme şansı vermenin yolu seçme işleminin belli kurallar uygulanarak matematik tesadüfiliğe bağlanmasıdır. (W. J. Goode-P. K. Hatt: A.g.y. s. 214) (P. V. Young: Scientific Social Surveys and Research, s. 307).

Görüşme Cetveli :

Araştırmada, alan taramasında kullanılan gözlem tekniği, hazırlanmış görüşme cetveli temeli üzerinde karşılıklı görüşme tekniğidir. Gerek tek tek sorular bakımından, gerekse bir bütün olarak işlerliği bir ön-denemeyle sınanan görüşme cetvelinin hazırlanmasında, elde edilecek verilerin başka araştırmalarda varılan sonuçlarla karşılaştırılabilmesi için daha önce aynı konuda Türkiye'de ve başka ülkelerde, özellikle Amerika'da yapılmış araştırmalarda kullanılan görüşme cetvelinde yer alan sorularla parelellik kurulmaya çalışılmıştır (1).

. Görüşme cetvelinde görüş derinliği elde etmenin zorunlu olduğu ve cevap şıkkıyla verilecek cevapları sınırlama tehlikesinin bulunduğu durumlarda açık uçlu veya serbest cevaplı sorulara yer verilmekle birlikte, çoğunluk olanaklı cevap kategorileri önceden belirlenmiş olan sistemleştirilmiş (structured) sorular kullanılmıştır. Böylece alınabilecek cevapların sayısız çeşitliliği içinde anlamlı döküm kategorileri belirlemeye çalışmak gibi bir güçlükten kaçınmak ve cevapların sorunun amacına uv-

(1) Bu çalışmalar arasında özellikle, Türkiye'de bu alanda yapılmış aşağı yukarı tek önemli araştırma olan Nermin Abadan'ın «1965 Seçimlerinin Tahlili» ile Amerika'da yapılmış bir araştırmanın raporu olarak B. Berelson, P. Lazarsfeld ve Mc Phee'nin «Voting» (1954) adlı çalışmasından söz edilebilir.

gun bir doğrultuda alınmasını sağlamak olanağı elde edilmiştir.

Gerçekten, 83 sorudan oluşan görüşme cetvelinde sadece 9 soru açık uçlu olarak bırakılmış, 74 soruysa, cevap şıkları önceden belirlenerek sistemleştirilmiştir.

83 soruluk görüşme cetvelinde yer alan soruları nitelikce iki ana öbekte toplayabilmek olanaklıdır:

Bunlar;

a) Baştan 62. soruya kadar olanlar, görüşülenin siyasal görüş ve davranışlarını ortaya çıkarmak amacını güden **davranışsal sorular;**

b) 62. sorudan başlayarak son yani 83. soruya kadar (83 dahil) süren ve görüşülenin kimliği ve sosyo - ekonomik statüsünü belirlemek amacı taşıyan **olgusal sorular** (2).

Tek tek soruların hazırlanmasında güdülen ilkeler: her sorunun,

a) Önce araştırmanın konusuyla doğrudan doğruya ilişkisi olması,

b) İkinci olarak, tekrar niteliği taşıyan yani, bir diğerini içerenlerin elenmesi,

c) Üçüncü olarak, her türden seçmenin kolayca anlayabileceği açıklıkta bir dille formüle edilmesi,

---

(1) Davranışsal sorular (veya görüş ve davranış soruları), araştırılan konuda, cevap verecek olanların duygu, inanç ve düşüncelerini saptamaya çalışan, olgusal sorularsa, bilgi verenlerin sosyo - ekonomik ve kişisel karakteristikleriyle ilgili bilgiler sağlayan sorulardır. (Ch. H. Backstrom-G. D. Hursh: Survey Research, s. 70 - 71)

d) Son olarak standart ve klişe cevap olasılığını ortadan kaldırarak anlamlı cevap kategorileri elde edecek bir ifadeyle dile getirilmesidir.

Soruların tek tek elverişliliği gözetildikten sonra, bir birim olarak görüşme cetveline bütünlük sağlamak üzere, sorular ve soru öbekleri arasındaki geçişleri kolaylaştıracak ve böylece bağlamdan bağlama geçişte, ani sıçramalar yerine cevapların birbirini çağırmasını sağlayacak bir iç uyum kazandırılmıştır. Ayrıca, sorular, elden geldiğince, kuşku ve tepki uyandırmayacak olanlardan hareketle, özel ve kişisel görüş ve davranışlara yönelik olanlarına doğru bir sıra izlemiştir.

Görüşme cetvelinde yer alan sorular, birbiriyle ilişkileri bakımından ve elde etmek istediği verilerin içeriği açısından şu öbeklere ayrılmıştır:

a) Soru No:	Davranışsal Soru Öbekleri :
1 — 3	Siyasal ilgililik
4 — 6	Siyasal katılma istekliliği
7 — 11	Siyasal seçme ve değerlendirme
12 — 16	Siyasal katılma sıklığı
17 — 19	Sosyal kategorilerin siyasal bağlılıklariyle ilgili değerlendirmeler.
20 — 26	Siyasal ve sosyal dernek üyeliği
27 — 31	Siyasal etkileşim
32 — 43	Siyasal haberleşme ve kaynakları
44 — 45	Siyasal ve sosyal sorunların değerlendirilmesi

46 — 59	Siyasal Rejim anlayış ve değerlendirilmesi
60 — 61	Siyasal parti imajı ve siyasal bilgililik

b) Soru No :	Olgusal Soru Öbekleri :
62	Cinsiyet
63 — 64	Yaş - doğum yeri
65	Öğrenim durumu
66	Din, Mezhep
67 — 69	Aile koşulları
70 — 72	Medenî durum (eş ve çocuklar)
73 — 75	Meslek, işyeri
76 — 77	Gelir
78 — 83	Konut Durumu

Daha sonra, tek tek soruların ve bir bütün olarak görüşme cetvelinin işlekliği, dar kapsamlı bir ön denemeyle sınanmış ve böylece işlemeyen ve iyi formüle edilmemiş veya klişe cevaplara elverişli sorular varsa düzeltilmiştir.

Görüşme Talimatı :

Araştırmanın alan taraması aşamasında çalışacak ekip, önce konu ve izlenecek yöntem ve teknikler konusunda titiz bir eğitimden geçirilmiş ve kendilerine uygulama sırasında ortaklaşa uymaları gereken ilkeler bir talimat olarak verilmiştir;

Bu talimata göre,

Adresinde isim olarak bulunacak seçmene, yani görüşülecek kimseye önce araştırmanın amacı ve niteliği, araştırmayı yürüten kişi ve bağlı olduğu kurum, elde edilecek verilerin ne şekilde değerlendirileceği konusunda açıklama yapılacaktır.

Görüşmenin anonimliği, yani sağlanacak bilgilerin hiç bir zaman isme bağlanarak kullanılamıyacağı kesinlikle belirtilecektir. Özellikle, seçmen kütüklerinden sağlanan adreste isim olarak aranan örneklere, kendisinin seçilme nedenini açıklamak ve bizzat kendisinin aranmasının bir rastlantıdan başka bir şey olmadığına onu inandırmak, uzlaşma ve işbirliği için kaçınılmaz sayılmıştır.

Bilimsel bir amaçla kendisiyle görüşülmek istendiği ve tesadüfî bir şekilde seçilmiş oldukları açıklandığı halde kuşku ve çekingenlikle görüşmeden kaçınmaya çalı-

şanları inandırmak üzere - aşağıda açıklanmış olan - bazı teşvik öğelerine başvurulacaktır.

Bu yolla, görüşülenle görüşmeci arasında uzlaşma elde edildikten sonra, sorular, cetveldeki sıraya uygun olarak eksiksiz sorulacak ve cevaplar herhangi bir değişiklik yapılmaksızın olduğu gibi kaydedilecektir.

Uygulama Tekniği :

Görüşme cetvelinin uygulanması, özel teşvik açıklamalarının gerektiği durumlar bir yana, ortalama olarak 50 - 60 dakika kadar sürmüştür.

Açık uçlu sorularda, görüşülenlerin verdiği cevaplar olduğu gibi görüşme cetveline aktarılmış, sistemleştirilmiş sorularda da - cevap şıklarının konuları etkileme olasılığı hesaba katılarak - önce sorular okunmuş ve görüşülenlerin hazır ve belli bir cevabı olması halinde, bunun, şıklardan uygun olanına işaretlenmesi amacı güdülmüştür.

Görüşülenin, uzun süre düşünmesi, soruya verilecek cevap konusunda duraklaması, gereksiz ayrıntılara girmesi veya amaca uygun olmayan bir doğrultuda cevap verme eğilimi göstermesi halinde cevap şıkları okunarak bu kategoriler içerisinde cevabım formüle etmesi öngörülmüştür.

Son yıllarda benzer çalışmalarda sık sık rastlanan nitel görüşme tekniğine (1) uygun olarak görüşmeciye,

(1) Nitel Görüşme Tekniği, cevaplarda derinlik sağlamak amacıyla, görüşmecilere, çoğunluk açık uçlu bırakılmış olan soruları yeniden ve başka terimlerle dile getirmek ve bir takım yan ve ek açıklamalarla açmak yetkisi tanıyan bir tekniktir (W. Goode, P. Hatt A.g.y. s. 185 - 186). Bu türlü görüş ve davranış araştırmalarında metodolojik bakımdan örneğe taraflılık getiren özelliklerden biri ve en önemlisi, konunun çekingenliğe yol açması nedeniyle görüşmenin reddedilmesi veya yarıda bırakılmasıdır. (S. A. Stouffer: A.g.y. s. 16.)

soruları yerine göre ve başka biçimde yeniden dile getirmek ve cevap almak ve klişe cevaplardan kurtulmak üzere ek sondaj soruları kullanmak insiyatifi tanımıştır. Böylece görüşme cetveline önceden tasarlanamıyacak çeşitli durumlara uyabilme özelliği kazandırılmıştır.

Genellikle, görüşmeye başlarken ilk uzlaşma aşamasında karşılaşılan güçlükler yenildikten, yani cevaplar alınmaya başlandıktan sonra, hemen hiç bir örnekte görüşmenin yarıda bırakıldığı görülmemiş ve görüşme cetveli sonuna kadar uygulanabilmiştir. Bu durum, araştırma konusunun kendine özgü niteliğinden ötürü görüşmenin reddedilmesi veya yarıda bırakılması yüzünden, kendileriyle görüşülemeyenlerin, örneğe bir taraflılık getirme olanağının bulunmadığını göstermiştir.

Metodolojik Sorunlar :

Bununla birlikte, uygulama sırasında, herhangi bir alan araştırmasında beliren sorunlara ek olarak, siyasal davranışlar konulu bir araştırmada izlenen yöntemin doğurabileceği çeşitli sorunlarla karşılaşılmıştır :

Herşeyden önce, bir alan çalışması olarak yapılan bu araştırma, başvurduğu yönteme bağlı olarak bazı temel uygulama sorunlarıyla karşılaşmıştır. Alan araştırmalarının henüz emekleme aşamasında olduğu ülkemizde, genel nitelikli bu güçlüklerin çözümü özel bir çabaya ihtiyaç göstermiştir.

Alanda, örnekleme tekniğiyle yürütülmüş olmasından ötürü bu çalışmanın karşılaştığı temsil sorunu, bir metodolojik çerçeve içinde hesaplaşılması gereken en ciddî sorun olarak belirmiştir.

Bu genel sorunların yanı sıra, araştırma konusunun siyasal görüş ve davranışlardan oluşması, uygulamada aşılması gereken bazı engeller doğurmuştur. Bunlar arasında en önemlisi, alan araştırmalarına karşı olduğu kadar, siyasal yoklamalara karşı oldukça kapalı bir kütlenin yarattığı uzlaşma zorluğu olmuştur.

Söz konusu uygulama sorunları ve bunların sonuçlar üzerinde yaratabileceği taraflılık eğilimleri, çeşitli başlıklar altında ele alınarak çözümlenmiştir.

a) Örnekleme Tekniği :

Bu araştırmada kullanılan örnekleme tekniğinin sonucu olarak ilk plânda örnek kütle için öngörülmüş olan temsil oranına ulaşmak olanağı bulunamamış ve zorunlu olarak, temsil hacminin % 76,5'i sağlanabilmiştir. Aşağıdaki tablo, araştırma alanına giren her ilçede tamamlanan görüşme oranını göstermektedir:

İlçeler	Yapılan Görüşme Sayısı	Uygulama Oranı %
Adalar	3	75,0
Bakırköy	38	82,6
Beşiktaş	22	75,8
Beykoz	9	75,0
Beyoğlu	39	76,5
Eminönü	21	75,0
Eyüp	32	74,4
Fatih	75	76,5
Gaziosmanpaşa	9	75,0
Kadıköy	39	76,5
Kartal	22	73,3
Sarıyer	10	76,9
Şişli	56	80,0
Üsküdar	26	70,3
Zeytinburnu	18	75,0
Toplam :	419	76,5

Herhangi bir alan araştırmasında olduğu gibi (1) bu araştırmada da örneğin temsil oranının düşme nedeni ilk plânda örnekleme işleminde kütle listesi olarak seçmen kütüklerinin kullanılmış olmasıdır. Gerçekten, örneğe girdikleri halde bir takım kimselerle görüşme olanağı bulunmayışının başlıca nedeni, seçmen kütüklerinin gerek hazırlanış, gerekse seçmen kütleyi temsil ediş yetersizliğidir. Örneğe girip de kendileriyle görüşülemeyenlerin büyük bir çoğunluğuyla seçmen kütüklerine bağlanabilecek özelliklerden ötürü ilişki kurulamamıştır (2).

Örneğin, Seçmen Kütüklerinin kütlenin listesi olarak kullanılmasına bağlı olarak, kendisiyle görüşülemeyenler % 100 sayıldığında bunlar arasında en başta, % 37.91 le taşınma, göç, atanma ve yazlıkta bulunma gibi nedenlerle verilen adreste bulunamayan veya sürekli ya da süreksiz olarak ayrılanlar gelmektedir. Bunları yine toplam görüşülemeyenler arasında, ikinci olarak % 31,99'la adres yetersizliği ve yanlışlığı yüzünden bulunamayanlar izlemektedir. Yine, adreste bulunduğu anlaşılmakla birlikte bir kaç kere arandığı halde bulunamadıkları için örnekten düşürülenler % 19,14 oranla üçüncü sırayı almaktadır (3).

---

(1) Örnekleme tekniğiyle yürütülen araştırmalarda, örnek hacminde, % 20 kadarlık bir kayıp normal karşılanmaktadır.

(2) Dinamik ve hareketli nüfus ve yerleşme kesimlerinin yeterince temsil edilmeyişi de, - hazırlanışıyla ilgili ilkelerden ötürü - seçmen kütüklerine bağlı bir özellik olarak ele alınmıştır.

(3) Bunların dışında, öteki görüşülemeyen kimselerse, sırasiyle, görüşülemeyecek kadar hasta, yaşlı ya da ölü olanlar (% 2.9), görüşmeyi reddedenler (% 1.88) ve ulaşım güçlüğü ve semtin elverişsizliği yüzünden ilişki kurulamayanlar (% 1.25) olmuştur.

Görüldüğü gibi, örneğe girdiği halde kendileriyle görüşme olanağı bulunamayanların çok büyük çoğunluğu, % 88.14 le seçmen kütüklerinin taşıdığı bazı özelliklerin ürünü olarak belirmiş ve metodolojik bakımdan, çözümlenmesi gereken bir taraflılık eğilimi sorununa yol açmıştır.

Örnek seçiminde kütle listesi olarak kullanılan seçmen kütüklerinde metodolojik taraflılığa yol açabilecek ilk özellik, genel olarak seçmen adreslerinin yetersizliği yanı sıra, adreslerin yanlışlığıdır.

Uygulanan örnekleme tekniğinin yol açabileceği ikinci bir taraflılık olasılığı da adreslerin tam ve eksiksiz olmasına rağmen, aranılan kimsenin yerinde bulunamayışından ötürü bazı örneklerin ele geçirilemeyişine bağlı olarak doğmaktadır. Bu durum, özellikle hareketliliğin fazla olduğu yerleşme kesimleriyle, belli nüfus kategorileri için söz konusudur. Gerçekten özellikle yeni kurulmakta olan gecekondu semtlerinde ve İstanbul'un yerleşme düzeninde köklü değişiklikler görülen, yani ahşap konutlardan, apartman konut yerleşmelerine dönüşerek yapısal değişikliğe uğrayan eski semtlerinde, örnekler belirlenen adreslerde bulunamamış ve bu yüzden örnekte düşük sosyo - ekonomik statüde olanlar aleyhine belli bir oranda bir taraflılık eğilimi belirmiştir. Özellikle Beyoğlu v.b. gibi kiralık odaların bulunduğu semtlerde, kiracılığın yaygın olduğu kesimlerde aranılan örneğin adreste bulunamadığı görülmüş ve bir kategori olarak da özellikle bekâr ve genç erkeklerin en dinamik bir nüfus kategorisi olduğu anlaşılmıştır. Böylelikle belli bir oranda, ev sahipleri ve daha statik nüfus kategorileri, evli ve yaşlılar lehine bir taraflılık belirmiştir.

Bundan başka özellikle yakın dönemlerde kente göç

etmiş ailelerin yaşadığı gecekondu kesimlerinde aranılan kimselerin köyünde bulunması ya da geçici olarak kente gelip ayrılmış olması gibi nedenler de, düşük sosyo - ekonomik gruplar aleyhinde bir temsil sorunu doğurmuştur.

Bununla birlikte, bazen, belli bir meslek kategorisi olarak memur ve subaylarla, atanma yoluyla adresten ayrılmaları nedeniyle; özellikle yüksek sosyo - ekonomik statüde olanlarla da yazlık veya gezide bulunmaları yüzünden görüşme olanağı bulunamayışı, sosyo - ekonomik statüsü düşük olanlar aleyhine doğan taraflılığın kısmen dengelenmesini sağlamıştır.

Kısaca özetlendiğinde izlenen örnekleme tekniğinden doğan taraflılık eğilimi, daha çok düşük sosyo - ekonomik statüde olanlarla ve genç yaş öbeğindeki bekâr erkekler aleyhine olmuşsa da, bu yine aynı tekniğin ürünü olarak yüksek sosyo-ekonomik statülü kimselerin aleyhine beliren düşük temsil eğilimiyle dengelenmiştir.

b) **Araştırma Konusu :**

Siyasal görüş ve davranışların genellikle henüz açıklanmasında sakınca görüldüğü ve geniş ölçüde bir gizlilik içine tutulduğu bir ülke olan Türkiye'de bu konuda yürütülen bir araştırmanın karşılaşacağı güçlükler yanında, doğuracağı uzlaşma ve doğru ve güvenilir cevap alma sorunlarından ötürü bazı taraflıklara düşmesi de olanaklıdır.

Gerçekten böyle bir konuyu araştıran bu çalışmanın alan taraması sırasında, belli kategorilerin siyasal görüş ve davranışlarını belirtmekten sakındıkları için görüşmeyi kabul etmekten elden geldiğince kaçındıkları ve bazı sorunlara da kaçamak yollu cevaplar vermeye çalıştıkları görülmüştür.

Metodolojik bir sakınca doğuran bu durum, yoklamanın üniversite öğrencileri sıfatı taşıyan görüşmeciler tarafından yürütülmesi ve soru sorulacak kimselere, gerçek niteliğiyle, yani bir akademik çalışmanın uygulanması olarak sunulmasıyla geniş çapta giderilmiştir. Görüşmecilerin raporları, araştırmanın bir üniversite mensubunun akademik çalışması olarak tanıtılmasının, çekingenlik, ürkeklik, kaçınma v.b. gibi engellerin aşılarak uzlaşmanın sağlanmasında olumlu bir rol oynadığını belirtmektedir.

Bununla birlikte, bazı durumlarda, yine de, bilgi verecek olanların soruları cevaplamasını sağlamak üzere ek

teşvik öğelerine başvurulması gerekmiştir. Özellikle kadınlara karşı kullanılan bu teşvik güdüleri, büyük bir çoğunlukla, görüşüleni, vereceği cevaplarla ülkenin önemli siyasal sorunlarına çözüm yolu olacak bilgilerin sağlanmasına katkıda bulunacağına inandırmak şeklinde, özgeci güdüler olmuş (1) ve yine çoğunluk bu güdülerin uzlaşmayı sağlamada olumlu bir rol oynadığı görülmüştür.

Siyasal konuda yürütülen bu araştırmada, belli gruplar lehine, salt bu konuya özgü olması çok olanaklı bazı taraflılık eğilimleri belirmiştir. Özellikle - ilk plânda aykırı gibi görünmekle birlikte - iktidarda bulunan siyasal parti yandaşlarının, yani AP lilerin ilk uzlaşma ve soruları cevaplama konusunda daha çekingen bir tavır aldıkları ve çoğunluk görüş ve davranışlarını açıklamak istemedikleri ortaya çıkmıştır.

Bu olayı, AP yandaşlarının, çoğunluk üniversite v.b. gibi bürokrat çevreler ve genel olarak aydınlara karşı çekingenlik duyan, sosyo-ekonomik düzeyi düşük seçmenlerden oluştukları için bu kategorinin tavrına uygun olarak görüşmekten kaçınma eğilimleriyle açıklamak olanaklıdır.

Aynı konuda gözlenen ikinci özellik, yukarıdaki olguyla tutarlı bir şekilde, çoğunlukla muhalefet partisi yandaşlarının, bu arada özellikle siyasal partisi, iktidar partisine tutum ve programca en karşıt olanların, tersi bir eğilim içinde olmasıdır. Başka bir deyimle genel olarak muhalefet partisi yandaşlarının özellikle de siyasal iktidardan en az hoşnut olanların, görüşmeyi kabul ve

---

(1) Bugüne kadarki tecrübeler, para, mal eşantiyonu v.b. gibi maddî ve çıkarcı teşvik öğelerine oranla özgeci güdülerin daha etkili ve yararlı olduğunu göstermiştir. (W. Goode - P. Hatt: A. g. y. s. 177).

cevapları içtenlikle cevaplamakta daha istekli oldukları görülmüştür.

Bu durum, belli siyasal parti yandaşlarına, görüşme kolaylığı yüzünden, örnekte daha fazla temsil edilme şansı vermekle birlikte adı geçen inandırma yöntemleriyle görüşmekten kaçınanların dirençlerini yenmede başarı sağlanarak bu durumun sakıncaları önlenmiştir.

Öte yandan, bir sınıf olarak işçilerin, aşağı yukarı benzer bir tavırla araştırmaya katılma eğilimleri de, yukarıdaki nedenlere ek olarak görüşme vesilesiyle içinde bulunduğu sorunları dile getirme fırsatı bulmuş olmasından doğan istekliliğe bağlanabilir.

Siyasal görüş ve davranışları açığa çıkarmak amacında olan bu araştırmada cevapların taraflılığına yol açabilecek noktalardan biri de görüşülenlerin, seyrek de olsa, görüşmecilerden kendi siyasal görüşlerini ve davranışlarını açıklamalarını beklemeleri veya istemeleridir. Bu durumlarda, görüşme talimatı gereğince görüşmeciler kendi kanılarını açıklamaktan kesinlikle kaçınarak, tarafsızlıklarını korumuşlar ve çeşitli yollarla, araştırıcı olarak rollerinin bu konuda açıklama yapmaktan kendilerini alıkoyduğuna onları inandırmaya çalışmışlardır. Bununla birlikte görüşülenin siyasal ve ideolojik tavrının, uzlaşma için bu türlü bir açıklamayı gerektirdiği durumlarda, bu görüşlerin normal karşılanacağı sezdirilmeye çalışılmıştır.

c) Görüşme Tekniği :

Görüşmeler sırasında karşılaşılan ve taraflılığa yol açması söz konusu olabilecek sorunlar şöyle sıralanabilir:

Genellikle Türk kamuoyunun bu türlü yoklamalara alışkın olmayışından doğan çekingenlik, kaçınma ve uzlaşma güçlüğü bir yana, genel bir olgu olarak belli sosyo-ekonomik kategorilerin cevap verme istekliliği, yani uzlaşma bakımından gösterdiği elverişlilik, bu kategoriler lehine bir taraflılığa yol açabilecek niteliklerdir. Gerçekten, sosyo-ekonomik bir kategori olarak görüşmeyi kolaylıkla kabul ederek soruları cevaplama istekliliği gösterenler, özellikle cinsiyet bakımından erkekler, yaş öbeği olarak genç ve orta yaşlılar, yüksek meslekî statüden olanlardır. Özellikle genç erkeklerin görüşmeyi kabul ederek görüşlerini kolaylıkla belirtmelerinden doğan taraflılık, örnekleme tekniği yüzünden bu kategori aleyhine beliren taraflılığı dengelemiştir. Meslek kategorisi olarak öncelikle, avukat, mimar, mühendis, doktor, dişçi, eczacı v.b. gibi serbest meslek sahiplerinin konuyla ilgilenmeleri yanında kolaylıkla cevap vermeleri bakımından diğerlerinden ayrıldığı görülmüştür. Küçük esnafların, uzlaşması ve cevap vermesi en güç kategori olduğu görülmüştür.

Öte yandan, durum, çeşitli etnik gruplar açısından ele alındığında, azınlıkların genellikle görüşmeyi kabul etmek ve soruları cevaplamakta çekingenlik gösterdikleri

ve güçlük çıkardıkları anlaşılmıştır. Azınlık psikolojisiyle kendileri ve toplulukları için sakınca gördükleri için görüşmekten kaçınan çeşitli etnik gruplar arasında, sonunda uzlaşma kolaylığı bakımından bir ayrım yapmak gerektiğinde, Ermenilerin, genellikle daha kolay ikna edilmesine karşılık, Yahudilerin uzlaşmaya en zor yanaşan bir grup olduğu, Rumlarınsa arada bir yer aldığı söylenebilir. Bununla birlikte, azınlık seçmenler de sonunda, soruları cevaplamayı kabul ettikleri için bu gruplar aleyhine bir taraflılık doğmamıştır. Görüşmeci raporları, bu gruplar için aynı gruptan görüşmeci kullanmanın daha başarılı sonuçlar sağlayacağı konusunda birleşmiştir.

Ayrı bir sosyal kategori olarak göçmenler, özellikle de Yugoslav göçmenleri sözkonusu olduğunda, öncelikle ilk dönemlerde Türkiye'ye göçmüş olanların uzlaşmada güçlük çıkardıkları anlaşılmıştır.

d) Görüşme ve Görüşme Talimatı :

Araştırmada, 12 si kız ve 4'ü erkek olmak üzere 16 görüşmeci görev almıştır. Görüşmeciler, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Sosyoloji Kürsüsü Deneysel Sosyoloji öğrencileri olup, gerek araştırma ve teknikleri konusundaki formasyonları, gerekse bu teknikleri uygulamadaki ön çalışmalariyle kalifiye görüşmeci niteliğindedir.

Ayrıca araştırma ekibinde çoğunluğun kız görüşmeciler oluşu, metodolojik avantajlar sağlayan bir özellik olmuştur. Gerçekten özellikle ülkemizde yapılan alan taramalarında karşılaşılan bir olgu olarak, kadınların çoğunluk uzlaşmaktan kaçınmaları sorunu, kız görüşmecilere ağırlık tanınarak çözümlenmek istenmiştir. Kız görüşmecilerin erkek görüşülenler konusunda da başarılı olduğu düşünülürse, görüşmeciler arasında erkeklere daha az yer vermenin önemi daha bir açıklık kazanır. Bununla birlikte, kız görüşmecilerin, görüşülenle ilişki kurmak olanağının düşük ve bazen de sakıncalı olduğu durumlarda, erkek görüşmeciler şüphesiz ki hem gerekli ve hem de yararlı olmuştur. Raporlar, genellikle, kız ve erkek görüşmecilerden meydana gelen ikili ekiplerin en verimli sonuçlar aldığında görüş birliğine varmıştır.

Bununla birlikte, bu türden herhangi bir araştırmada olduğu gibi, bazı görüşmeci taraflılıklarının işe karıştığı anlaşılmıştır :

Şöyle ki;

Önce, bu türlü araştırmalarda gözlenen genel bir olgu olarak, bilgi verenlerin gerçekte tam bilgili olmadığı durumlarda öyleymiş gibi görünme eğilimi, bu araştırma ekibinde eğitim düzeyi yüksek görüşmecilerin kullanılmasiyle biraz daha artmıştır. Bununla birlikte, sözkonusu eğilim, görüşme cetvelinde yer alan çeşitli kontrol öğeleri yanında, görüşmecilerin titiz tespitleriyle giderilmeye çalışılmıştır.

Öte yandan uzlaşma sağlanıp, görüşmeye başlandıktan sonra görüşülenlerin bazı sorulara kaçamaklı, klişe ve standart cevaplar vermeye başladığı sezildiğinde, her soru için önceden görüşmeci talimatında belirlenmiş sondajlarla bilgiler doğrultulmuş ve özellikle bizzat anlamlı bir kategori özelliği taşımadığı durumlarda **fikrim yok** şeklindeki cevapların doğruluğu sınanmıştır.

Görüşmecilerin, önceden doğrultusu ve sınırı belirlenen bu sondajlarının güvenilir bilgiler açısından sağladığı büyük avantajlar yanında, doğurması olanaklı metodolojik sorun, cevaplara getirebileceği taraflılıktır. Başka bir deyimle, görüşülenlerin cevaptan kaçınmaları halinde onları ikna edecek görüşmeci müdahalelerinin, cevapları belli bir doğrultuda etkileme olasılığı söz konusudur. Bununla birlikte, şüphesiz ki kalifiye ve araştırma konusunda eğitilmiş görüşmecilerin nitel görüşme kurallarına uygun sondajlarının bilgilerin güvenirliğine olan katkıları, cevapları saptırma olasılığına oranla çok daha yüksek olmuştur.

c) Görüşme Koşulları :

Son olarak yine görüşmecilerin raporlarından elde edilen verilerden anlaşıldığına göre, görüşmelerin yapıldığı koşullar da uzlaşmayı zorlaştıracak ve cevapların güvenirliğini azaltacak bazı özellikler göstermiştir.

Şöyle ki : Seçmenlerle görüşmeler, genellikle onların yalnız kalabileceği koşullarda olmuşsa da, kimi zaman öteki aile bireyleri ve yakınları ya da tanıdık ve komşuları yanında yapılmak zorunda kalınmıştır. Kimi zaman da, özellikle kadınlarla yapılan görüşmelerde, bu durum, görüşülen kimseler tarafından istenerek ve güdümlü olarak yaratılmıştır.

Herşeyden önce, başkalarının gözlem ve denetimi altında, görüşülecek kimsenin görüşmeyi kabulünün zorlaştığı sezilmiştir. Öte yandan, seçmenlerle tek başına görüşmenin olanaksız olduğu durumlarda, öteki kişilerin, dolaylı ya da dolaysız olarak cevapları etkileme olasılığı belirmiştir. Başka bir deyimle, bu etkileme verilen cevapların söz konusu kimselerin varlık süzgecinden geçirilmesi biçiminde olduğu gibi, doğrudan görüşmelere katılma biçiminde de kendini göstermiştir. Bununla birlikte, görüşmecilerin, karışmaları kesinlikle engellemeleri yanında (yalnız kalmayı sağlayamadıkları durumlarda) başkalarının varlığının getireceği etkilemelere karşı uyanık olarak, gerekli sondajlara başvurmaları, bu durumun doğurabileceği sakıncaları en aza indirmeyi başarmıştır.

f) Araştırma Süresi :

Araştırmanın alan uygulaması, seçim gününden (12 Ekim 1969) bir buçuk ay kadar önce başlamış ve yirmi günlük bir süre içinde tamamlanmıştır.

Taramanın özellikle seçim öncesi döneme rastlatılmış olmasının nedeni, normal koşullarda yaygın ve düşük frekanslı olan siyasal bilinçliliğin, seçim döneminde yoğunlaşarak ölçülebilir bir nitelik kazanmasıdır.

Bilindiği gibi, izlenen örnekleme tekniği, adresleri seçmen kütüklerinden çıkarılmış olan kimselerle ve ancak bunlarla görüşme temeline dayandığından ve görüşmeciye seçilmiş olan örneğin yerine bir başkasını koyma izni verilmediğinden, adreslerinde bulunmayanların elegeçirilmesi zorunluğu yüzünden, uygulama süresi uzamıştır. Gerçi görüş ve davranışları araştıran bir alan çalışmasını çok uzun bir süreye yaymak, önemli günlük değişikliklerin araştırmanın ortasında görüşleri değiştirebilme riskini göze almak anlamı taşımaktaysa da (1); bu arastırmanın kısa bir süre içinde değişmeyecek kadar köklü ve kararlı görüş ve davranışları konu edinmesi bir yana, uygulama döneminin görüş ve davranışların günlük gelişmelerden etkilenmesine fırsat vermeyecek kadar kısa olduğu açıktır.

Sonuç olarak araştırma süresinin herhangi bir taraflılığa yol açma ihtimalinin bulunmadığı söylenebilir.

(1) S. A. Stouffer: A. g. y. s. 16 - 17

ARAŞTIRMA SONUÇLARI

Siyasal Partilerin Sınıfsal Çözümlenmesi :

Hızlı bir yapısal değişme süreci içinde bulunan Türkiye'de sınıfsal konumu belirgin olmayan ve dönüşmeye çok elverişli orta kategorilerin genişliği yanında, objektif sınıf koşullarıyla subjektif niteliklerinin henüz tam çakışmış olmaması, çizgileri belirsiz bir sınıfsal yapının doğmasına yol açmıştır. Başka bir deyimle, değişme dinamiği büyük bir ülke olarak Türkiye, marjinal sınıf konumlarının çok yaygın olduğu, nicel ve nitel sınıf koşullarının henüz örtüşmediği ve bu yüzden de sınıfsal karakteristiği keskin çizgilerle belirlenmemiş bir sosyal yapıya sahiptir. Bu durumda sınıfsal koşulların ideolojik ifadesi olan siyasal görüş ve davranışların objektif temellerini belirlemek oldukça zorlaşmaktadır.

Bu yüzden yapılan alan araştırması, geçiş çizgileri belirsiz olan, ancak belli ölçülere göre objektif ve sübjektif nitelikleriyle anlamlı olarak belirlenebilecek bir sınıfsal

yapının oluşmasına rağmen, siyasal tercihlerin bu yapıyla eğilim olarak ilişkili olmakla birlikte tam olarak bir bağlantı içinde bulunmadığını göstermiştir. Kısası, elde edilen verilere dayanılarak, siyasal parti bağlılıklarının sınıfsal konumlarla tam anlamıyla uzlaşarak çakışmamış olduğu söylenebilir.

Bu sorunun temellendirilmesinde ilk adım, sınıfsal yapının çözümlenmesinde kullanılacak tekniklerin belirlenmesidir. Sosyolojide en çok işlenen konulardan biri olan ve çeşitli tekniklerle araştırılan sosyal katmanlaşma (1) alanında çağdaş sosyolojinin gözlem aracı olarak geliştirdiği göstergeler üç ana öbekte toplanmıştır. Bunların ilki ve en sık kullanılanı «sözlü değerlendirmeler» göstergesidir (2). Bu, bireylerin kendilerini ve birbirlerini değerlendirirken düşünüp taşınarak ya da gelişigüzel, örtük ya da açık bir biçimde yaptığı yargılamaların sınıf ölçütü olarak kullanılmasıdır (3). Sınıf olgusunun herşeyden önce bir sınıf bilinci, bir sübjektif aynılaşma olduğu ilkesinden hareket eden (4) bu göstergenin uygulanması, insanların kendilerini ya da başkalarını sınıfsal olarak değerlendirmeleri temeline dayanan iki ana teknikle olmak-

---

(1) M. Sencer: Sosyal Sınıf Kriterleri Üzerine Eleştirmeli Bir Deneme (Basılmamış Doktora tezi) s. 35 - 96

(2) Diğer ikisiyse, arkadaşlık, flört, evlilik, komşuluk, birlikte eğlenme v.b. gibi sosyal sınıf eşitliğini ve ayırıcı değerlendirmeleri gösteren **karşılıklı ilişki** göstergesi ve servet, giyim, eğlence biçimleri, konut ve oturma kesimleri gibi sosyal sınıf konumunun belirtisi olan **sembolik** göstergelerdir. B. Barber: Social Stratification, S. 121 - 137.

(3) B. Barber: A. g. y. s. 96 - 97

(4) Örneğin R. Centers'e göre. «nitelik bakımından temelde sübjektif olan» sınıflar, sınıf bilincine (yani bir grup üyeliği duygusuna) dayanan psiko-sosyal gruplaşmalardır. R. Centers: The Psychology of Social Classes, s. 26 - 27

tadır: A) Ünsel Teknik, (Başkalarını Değerlendirme) B) Öznel Teknik (Kendi Kendini Değerlendirme). İlk olarak W.L. Warner ve arkadaşlarının bir toplulukta sınıf yapısını saptamak üzere geliştirdikleri ünsel teknik, topluluk üyelerinin birbirini sınıfsal olarak değerlendirirken kullandıkları ve sınıf sembolü niteliğini taşıyan yada doğrudan doğruya sınıf adlarından oluşmuş terimlere dayanmaktadır. (1) Bu teknikte, genellikle küçük topluluklarda, görüşülenlerden, kişisel olarak, tanıdıkları bazı kimseleri sınıfsal terimlerle nitelendirmeleri istenmekte ve böylelikle bireylerin başkalarını değerendirmelerine göre sınıfsal yapı belirlenmektedir.

Geniş ölçüde insanların birbirlerini **kişisel olarak** değerlendirilmelerine dayandığı için nüfusça yoğun ve alanca geniş metropoliten merkezler için elverişli olmayan bu teknikten farklı olarak genel bir kullanım alanı bulunan öznel değerlendirme tekniğindeyse, görüşülenlerden bizzat kendilerini sınıfsal terimlerle değerlendirmeleri istenmekte ve bu sübjektif sınıf aynılaştırmaları temeli üzerinde sınıfsal yapı ortaya çıkarılmaktadır. Görüşülenlere bir takım sınıf adları verilerek kendilerini bunların hangisinden saydıkları sorularak uygulanan bu teknikle, objektif koşullar yerine, sınıfsal bilinçlilik ve sınıfsal bağlılık ölçütüyle, çeşitli birey ve sosyo - ekonomik kategorilerin sınıfsal yerleri belirlenmektedir (2).

İşte başta da belirtildiği gibi, marjinal sınıf konumlarının çok fazla, hızlı yapısal değişiklik sürecinde henüz yeni kazanılmış objektif koşulların kendisine karşılık olan sınıfsal bilinci yaratmamış olduğu Türkiye'de sınıfsal yapının belirlenmesinde objektif ve nicel sınıf tekniklerinin

---

(1) W. Lloyd Warner-Paul S. Lunt: The Social Life of a Modern Community s. 82-87

(2) M. Sencer: A. g. y. s. 100 - 101

tek başına yeterli olamıyacağı düşünülmüş ve görüşme cetvelinde, görüşülenlerin kendi sınıfsal konumlarını bir bütün olarak ve ideolojik değerlendirmelerin ve değer yargılarının dışında hiyerarşik bir şekilde değerlendirmeleri için «Kendinizi aşağıdaki sınıfların hangisinden sayarsınız: Üst, Ortanın üstü, Orta, Ortanın Altı ve Alt sınıf?» sorununa yer verilmiştir (1). Görüşülenlerin, herhangi bir ideolojik ve psikolojik yargı yükü taşımayan bu terimlerle kişisel konumlarını değerlendirmelerinden sonra, bilinen ideolojik sınıf adlarıyla da kendilerini belli bir sınıftan saymaları istenmiş ve bu amaçla kendilerine şu soru sorulmuştur: «Kendinizi aşağıdaki sınıfların hangisinden sayarsanız: Burjuvazi, İşçi Sınıfı, Bürokrasi?.»

Bu sorulara verilen cevaplara göre, aşağıdaki sınıfsal dağılım elde edilmiştir (2).

---

(1) Ancak R. Centers, A. B. D. lerinde Fortune dergisinin, Gallup ve Cantril'in yaptığı yoklamalarda görüşülenlere kendilerini değerlendirmek üzere verilen «üst orta ve alt sınıf» kategorilerinden «alt sınıf»ın, bir değer yargısı taşıması yüzünden, büyük bir çoğunluğun kendisini orta sınıftan sayma eğilimi gösterdiğini belirtmektedir. R. Centers. A. g. y. s. 30 - 31

(2) Örneğin L. A. Free ve H. Cantril 1964 yılında «Amerikalıların Politik Görüşleri» üzerine yaptıkları bir araştırmada, sınıfsal yapıyı belirlemek üzere görüşülenlere şu soruyu sormuşlardır: «Politika alanında çıkarlarınızın, mülk sahibi sınıfın mı, orta sınıfın mı yoksa işçi sınıfının mı çıkarlarıyla uzlaştığı kanısındasınız?»

Bu soruya alınan cevapların toplam dağılımı şöyle olmuştur:

Mülk sahipleri sınıfı	% 5
Orta sınıf	% 37
İşçi sınıfı	% 53
Fikri Yok	% 5
Toplam :	% 100

(L. A. Free - H. Cantril: The Political Belief of Americans, s. 18).

a)

Sınıflar	%
Üst	1.43
Ortanın üstü	7.88
Orta	53.37
Ortanın altı	15.52
Alt	14.31
Fikri yok	5.49
Toplam :	100.00

b)

Sınıflar	%
Burjuvazi	6.44
Bürokrasi	23.63
İşçi Sınıfı	47.02
Fikri Yok	22.91
Toplam :	100.00

Bu dağılım, ideolojik değerlendirmede bulunanlar arasında fikir belirtmeyenlerin oranının daha yüksek oluşundan ötürü görüşülenlerin ideolojik sınıf bağlantılarından kaçındığını, ancak, gerek burjuvazinin, gerekse işçi sınıfının, oransal azlığına rağmen, ideolojik bakımdan daha çok benimsendiklerini göstermiştir.

Bununla birlikte, her iki sınıfsal değerlendirme çapraz bir ilişkiye sokulduğunda, görüşülenlerin sınıfsal konumları üzerinde yaptıkları hiyerarşik ve ideolojik yargılamaları arasında bir bağıntının bulunduğu ve bu yüzden sübjektif sınır aynılaştırmalarının bazı kaymalara rağmen tek bir yapıya indirgenebileceği anlaşılmıştır.

Gerçekten, Tablo - 1'de görüldüğü gibi, kendilerini burjuva sınıfından sayanların en büyük çoğunluğu, (% 77.8) orta, ortanın üstü ve üst sınıfta (% 28.5 i) yer alırken, bürokrasiden olduklarını söyleyenlerin büyük bir çoğunluğu (% 63.6) orta ve ortanın üstü ve alt (% 26.3) sınıfta toplanmış, kendilerini işçi sınıfı olarak niteleyenlerinse yarıya yakın bir kısmı (% 48.8) ortanın altı ve alt sınıf kategorilerinde bir yığışma göstermiştir. Bu durum, orta sınıfın ana kategorisinin bürokrasi olduğunu, kendilerini burjuvazi ya da işçi sınıfından sayanların da orta sınıf kategorisinde önemli ölçüde toplanmakla birlikte, burjuvazinin, ortanın üstü (üst), işçi sınıfınınsa, ortanın altı (alt) sınıf konumunda yoğunlaştığını göstermektedir.

Aynı şekilde, kendisini orta sınıftan sayanların oranı burjuvazi'den işçi sınıfına doğru giderek azalmış, buna karşılık, «ortanın üstü ve üst sınıf» la «ortanın altı ve alt sınıf» kategorileri, Bürokraside düşük bir oranla aşağı yukarı eşitleşirken, burjuvazi de «ortanın üstü ve üst sınıf», işçi sınıfındaysa, tersine «ortanın altı ve alt sınıf» kategorilerinde önemli yığışmalar olmuştur. Bu durumdan, her üç sınıfın da hiyerarşik skalada çoğunluk «orta sınıf» konumunda yer almakla birlikte, bürokrasinin orta sınıf ve çevresinde birikmesine karşılık burjuvazinin «ortanın üstü ve üst sınıf», işçi sınıfınınsa «ortanın altı ve alt sınıf» konumlarında toplanma eğiliminde olduğu anlaşılmaktadır. Sonuç olarak, çok geniş bir kategori olan «orta sınıf»ın marjinal sınıf konumları ve bürokrasiden oluştuğu ve Türkiye'de yapısal değişmelere paralel olarak beliren sınıfsal kutuplaşma süreci içinde, «burjuvazi»nin ortanın üstü ve üst sınıf konumlarının, «işçi sınıfı»nınsa ortanın altı ve alt sınıf konumlarının ideolojik ifadesi özelliği kazanacağı söylenebilir.

Bununla birlikte, objektif sınıf koşullarının kendile-

TABLO 1

Görüşülenlerin Kendi Hiyerarşik Sınıf Değerlendirmelerinin Kendi İdeolojik Sınıf Değerlendirmeleriyle İlişkisi (1)

	19a						
19b	Üst	Ortanın Üstü	Orta	Ortanın Altı	Alt	Fikri Yok	TOPLAM
Burjuvazi	3.70	14.82	77.78	3.70	—	—	100.00
Bürokrasi	2.02	10.10	63.63	16.17	3.03	5.05	100.00
İşçi Sınıfı	—	4.06	47.21	20.30	22.34	6.09	100.00
Fikri Yok	3.13	11.46	57.29	8.33	13.51	6.25	100.00
TOPLAM							
Sayı	6	33	232	65	60	23	419
%	1.44	7.87	55.37	15.51	14.32	5.49	100.00

$X^2 = 44.98$ Sd = 9 P < .001 C = .31

(1) Tabloların sol üst köşelerindeki sayılar — kitabın sonunda ek olarak verilen — görüşme cetvelindeki ilgili soru numaralarıdır.

ine uygun düşen ideolojik karşılıkları henüz tam anlamıyla bulamamaları, yani sınıf bilincinin objektif koşullara çoğunluk geç ayak uydurması bir yana, bireylerin kendi sınıfsal konumlarını yanlış ya da belli nedenlerle bilerek farklı değerlendirmeleri olasılığı söz konusu olduğundan, sınıfsal bir yapının belirlenmesinde öznel (sübjektif) tekniğin tek başına yeterli olamayacağı açıktır. Bu nedenle, öznel teknikle belirlenmiş olan sınıfsal yapının objektif sınıf koşullarına ne ölçüde uygun düştüğü, yani sübjektif ve objektif sınıf göstergeleri arasında ne de tecede bir bağıntının bulunduğunun araştırılması gerekmiştir (1).

---

(1) Örneğin, daha önce A.B.D.'lerinde yapılan araştırmalarda olduğu gibi, Free ve Cantril'in adı geçen alan çalışmasında da, görüşülenlerin sübjektif sınıf tercihleriyle, sosyo-ekonomik statü göstergesi olarak sık sık kullanılan eğitim, gelir ve meslek gibi objektif niteliklerin zorunlu olarak birbiriyle uzlaşmadığı görülmüştür. Örneğin yılda 10.000 dolar ve daha fazla geliri olanların dörtte biri, çıkarlarını «işçi sınıfı» nınkiyle aynılaştırırken, 3.000 doların altında bir geliri olanların beşte birinden fazlası kendilerini orta sınıftan saymışlardır. (L.A. Free H. Cantril: A.g.y. s. 17-18).

Bu durum, sınıf bilincinin objektif koşullara henüz uygun düşmediği veya yanlış bilinçlenmenin etkin olduğu durumların yaygınlığını göstermekle birlikte, A.B.D.'lerinde bile sınıfın bu iki niteliği arasında bir uzlaşma eğiliminin bulunduğu anlaşılmaktadır:

Gerçekten, sosyal sınıfı aralarında bir aynılaşma duygusu taşıyan ve toplumun belli katmanlarında bulunmalarının sonucu olarak ortak çıkarları paylaşan kimselerin gruplaşması olarak tanımlayan A. Campbell, P.E. Converse, W.E. Miller ve D.E. Stokes, A.B.D.'lerinde 1948'den 1958'e kadar yapılan siyasal taramalardan elde edilen sonuçlara dayanarak, objektif veya sübjektif olarak yüksek statüden kimselerin ekonomi politikasıyla ilgili sorulara «tutucu» cevaplar verme ve Cumhuriyetçi Partiye oyunu kullanma eğiliminde olmasına karşılık, düşük statüden olanların daha

./.

Objektif sınıf koşullarının saptanması konusu, sosyolojide henüz tam bir çözüme ulaşmamış olmakla birlikte, yine W.L. Warner ve arkadaşlarının sosyal sınıf göstergesi olarak uyguladıkları Statü Karakteristiği İndeksi (S.K.İ.) tekniğinde temel alınan maddelerin buradaki çözümlemede de kullanılabileceği görülmüştür.

Warner, A.B.D.'nde yerel topluluklardaki sınıf yapısını saptamak üzere kullandıkları S.K.İ. için altı madde seçmiştir. Bunlar, meslek, gelir tutarı, gelir kaynağı, konut tipi, oturma kesimi ve eğitim derecesidir (1). Sosyal sınıf konumu göstergeleri olarak kullanılan bu maddelerle elde edilen sonuçlarla, bir yandan sözlü değerlendirmelere dayanan bir gösterge olan Değerlendirilmiş Katılma (D.K.) tekniğiyle elde edilen sonuçlar arasında yüksek bir bağlantı görülürken, bir yandan da «SKİ» ni oluşturan altı maddenin tek tek herbiriyle D.K. değerlendirmeleri arasında da yüksek bir bağıntı ortaya çıkmıştır. Bunun üzerine Warner, S.K.İ. tekniğini daha da basitleştirmek için, D.K. derecelen-

---

(./.)
radikal ve daha çok Demokrat Partili olduklarını belirtmiştir. Yine bu araştırmada, sosyal katmanlar arasında etkin uyuşmazlık koşulu olarak nitelenen «statü kutuplaşmaları»nda, siyasal bilincin daha da artarak yoğunlaştığı ortaya çıkarılmışmır. (The American Voter, s. 186 - 203).

(1) Bu maddelerin herbiri için yedi derecelik bir ölçek kurulmuş ve bu maddelerin herbiri sosyal sınıf konumu göstergeleri olarak aynı ölçüde önemli sayılmadığından S.K.İ. temeli üzerinde son sayı hesaplanırken (örneğin mesleğe 4, gelir dağılımına 3, oturma kesimine 2 gibi) bu maddelere çeşitli ağırlıklar verilmiştir. Bir insanın sosyal sınıf konumu indeksi, o insanın karakteristiklerinin, bu yedi derecelik altı maddenin herbirine göre değerlendirilerek ve herbirine göre aldığı derece, maddenin ağırlığıyla çarpılarak hesaplanmıştır. M. Sencer: A. g. y., s. 214-215.

dirmesiyle bağıntıyı arttırmaya pek yaramadığı gerekçesiyle gelir ve eğitim derecesini bırakarak S.K.İ. tekniğini geri kalan dört maddeye indirgemiştir.

Ancak P. Hatt, 4 maddelik S.K.İ. tekniğindeki iki maddenin, yani meslek ve gelir kaynağının bütün A.B.D. için standart olmakla birlikte, diğer iki maddenin, yani konut tipi ve oturma kesiminin bir dereceye kadar yerel toplu luk farklarının ürünü olduğu görüşünden hareketle, meslek ve gelir kaynağının iki madde olarak içinde yer aldığı ve bir üçüncü maddenin, yani konutun kira değerinin eklendiği bir indeks sağlık vermiştir (1).

Objektif sosyal sınıf koşulları göstergesi olarak kullanılan bu maddeler arasında Türkiye'ye uygulanabilirlik açısından bir çözümleme yapmak gerektiğinde, Warner'in yeniden düzenlenmiş dört maddeli indeksiyle, Hatt'in konutun kira değerini içine alan üç maddeli indeksi, her maddesiyle tek başına elverişli bulunmamıştır. Bunun nedeni, Türkiye'de bireylerin gelir kaynaklarının çoğunluk marjinal ve iyi tanımlanmamış hizmetlerden sağlanması yüzünden «gelir kaynağı» maddesinin, hızlı kentleşmeye paralel olarak yerleşme düzeninde görülen ve semtlerin köklü yapısal değişikliklere uğramasına yol açan yerleşme dinamiğinden ötürü «oturma kesimi» maddesinin ve yine giderek artan kentleşme olayma bağlı olarak artan taleple konutların kira değerlerinde meydana gelen büyük değişme ve bunun sonucu olarak görülen aynı tür konutlar arasındaki büyük kira farklılıkları yüzünden

(1) Bir indeks maddesi olarak bu üçüncü maddenin, konut tipi ve oturma kesimine oranla —özel bir uğraşı gerektirmekle birlikte— standardlaştırılması daha kolay bir madde olduğu ve Hatt'in üç maddelik indeksinin daha ekonomik ve daha geniş bir uygulama alanına sahip bir ölçüt özelliği taşıdığı ileri sürülmüştür. (B. Berber: A. g. y. s. 178-181).

TABLO. 2

Kendi Hiyerarşik Sınıf Değeriendirmesinin Eğitim Durumuna Göre Dağılımı

65 / Öğa	Yok	Okur-Yazar	İlk	Orta	Lise	Yüksek	Diğer	TOPLAM
ÜST	33.33	16.67	33.33	16.67	—	—	—	100.00
ORTANIN ÜSTÜ	3.03	—	33.34	21.21	21.21	21.21	—	100.00
ORTA	13.36	8.19	43.97	18.10	9.05	6.90	0.43	100.00
ORTANIN ALTI	20.00	18.46	40.00	10.77	9.23	1.54	—	100.00
ALT	35.00	21.67	31.67	10.00	1.66	—	—	100.00
FİKRİ YOK	43.47	4.35	21.74	17.39	4.35	8.70	—	100.00
TOPLAM SAYI	78	46	165	67	36	26	1	419
%	18.62	10.98	39.38	15.99	8.59	6.20	0.24	100.00

$X^2 = 79.01$ Sd = 30 $P < .001$ C = .40

TABLO. 3

Kendi İdeolojik Sınıf Değerlendirmesinin Eğitim Durumuna Göre Dağılımı

65 19b	Yok	Okur-Yazar	İlk	Orta	Lise	Yüksek	Diğer	TOPLAM
BURJUVA	7.41	—	37.04	29.63	18.51	7.41	—	100.00
İŞÇİ	23.86	16.24	46.70	8.63	3.55	1.02	—	100.00
BÜROK-RAT	9.10	7.07	26.26	28.28	17.17	12.12	—	100.00
FİKRİ YOK	20.83	7.30	38.54	14.58	7.30	10.41	1.04	100.00
TOPLAM SAYI	78	46	165	67	36	26	1	419
%	18.62	10.98	39.38	15.99	8.59	6.20	0.24	100.00

$X^2 = 145.13$ Sd = 18 P V .001 C = .50

TABLO. 4

Kendi Hiyerarşik Sınıf Değerlendirmesinin Toplam Gelire Göre Dağılım

69
19a

	—500	501—1000	1001—2000	2001 +	TOPLAM
ÜST	16.67	16.67	—	66.66	100.00
ORTANIN ÜSTÜ	3.03	21.21	9.09	66.67	100.00
ORTA	8.66	38.96	31.60	20.78	100.00
ORTANIN ALTI	16.92	58.46	20.00	4.62	100.00
ALT	23.21	55.36	17.86	3.57	100.00
FİKRİ YOK	13.04	65.22	17.39	4.35	100.00
TOPLAM					
Sayı	49	182	103	80	414
%	11.84	43.96	24.88	19.32	100.00

$X^2 = 98.36$ Sd = 15 P < .001 C = .44

TABLO. 5

Kendi İdeolojik Sınıf Değerlendirmesinin
Toplam Gelire Göre Dağılımı

19b 69	— 500	501 — 1000	1001 — 2000	2001 +	TOPLAM
BURJUVA	—	33.33	18.51	48.16	100.00
İŞÇİ	16.58	51.92	20.21	8.29	100.00
BÜROKRAT	5.10	33.67	31.63	29.60	100.00
FİKRİ YOK	12.50	35.42	29.17	22.91	100.00
TOPLAM					
SAYI	49	182	103	80	414
%	11.84	43.96	24.88	19.32	100.00

$X^2 = 55.12$ Sd = 9 P < .001 C = .34

konutun kira değeri maddesinin standartlaştırılmasının çok zor olmasıdır. Bu bakımdan, sübjektif sınıf ölçütüyle bağıntıya sokulacak objektif göstergeler arasında Warner'in indeksindeki gelir kaynağı ve oturma kesimi, Hatt'in indeksindeki irat değeri maddelerine yer verilmemiş, buna karşılık Warner'in A.B.D.'lerinde eğitim olanaklarının ve gelirlerin yüksekliği yüzünden bireyler arasında bir farklılaşmaya yol açmadığı için bıraktığı «eğitim düzeyi» ve «gelir tutarı» maddeleri bugünkü Türkiye için yararlı bir gösterge sayılmıştır. Böylelikle, sınıfsal yapının objektif göstergeleri olarak dört ana madde seçilmiştir. Bunlar, «meslek», «gelir», «konut tipi» ve «eğitim düzeyi» maddeleridir.

İşte, İstanbul Metropoliten kesiminde sınıfsal yapıyı ortaya çıkarmak üzere, sübjektif sınıf değerlendirmeleriyle, bu dört maddenin temsil ettiği objektif sınıf koşulları arasındaki bağıntı araştırılmıştır:

Gerçi, yukarda da belirtildiği gibi, görüşülenlerin kendileri hakkında yaptıkları ideolojik ve hiyerarşik değerlendirmeler arasında yüksek bir bağıntı görülmüşse de, çözümlemede kesinlik sağlamak amacıyla her iki değerlendirmenin sonuçları ayrı ayrı adı geçen maddelerle bağıntıya geçirilmiştir.

Görüşülenlerin kendi hiyerarşik değerlendirmelerinin eğitim düzeylerine göre dağılımını gösteren Tablo. 2'den de anlaşılacağı gibi, Türkiye'nin koşullarına bağlı olarak çok özel bir yapıya sahip olan, yani düşük eğitim düzeyinde yığışma gösteren «üst sınıf» bir yana bırakılacak olursa, orta ve daha yukarı öğrenim görmüş olanların oranı hiyerarşik skalada yukardan aşağı doğru indikçe azalmaktadır. Ortanın üstünde % 63.6, orta'da % 34,5 olan bu oran, ortanın altında %21,5'e, alt sınıftaysa % 11,7'ye düşmektedir. Tek bir kategori olarak ele alındığında, yük-

sek öğrenimlilerin oranı, adı geçen sınıflarda, sırasıyla % 21.2, %6.9, % 1.5 ve alt sınıf için «sıfır» dır.

Görüşülenlerin kendileri için verdikleri ideolojik sınıf yargılarının aynı değişkenle ilişkisi araştırıldığında (Tablo. 3), yine anlamlı bir bağıntı bulunmaktadır. Gerçekten orta ve daha yukarı eğitim düzeyinde olanlar, bürokraside en yüksek bir orana (% 57,5) ulaşırken, burjuvazide az farkla % 55.5'e, ışçi sınıfındaysa % 13.2'ye düşmekte ve tek başına yüksek öğrenimliler kategorisinde de aynı sıra korunmaktadır.

İkinci olarak, Tablo. 4'de görüldüğü gibi, hiyerarşik değerlendirmelerin toplam aile gelirine göre dağılımı da, iki değişken arasında yüksek bir bağıntı ifade etmektedir. Örneğin yüksek gelirin ifadesi olan 2001 TL.'ndan yukarı gelir diliminde bulunanlar, sırasıyla üst sınıfta % 66,6, ortanın üstünde yine % 66,6 oranındadır. Yine özel bir anlam taşıyan üst sınıf dışında, tam tersi bir hiyerarşik dağılım 1.000 TL. dan aşağı olan düşük gelir diliminde de izlenmektedir.

Aynı ilişki, ideolojik değerlendirmeler için araştırıldığında, yine Tablo. 5'de görülen çok anlamlı bir bağıntı doğmaktadır. 2001 TL.'ndan yüksek gelirlilerin oransal ağırlığı burjuvazide % 48.2, bürokraside % 29.6 iken, işçi sınıfında ancak % 8.3'dür. Tersine, 1.000 TL.'ndan az gelir diliminin sınıflara dağılımıysa, işçi sınıfı için % 71.5, bürokrasi için %38.8, burjuvazi içinse % 33.3 oranındadır.

Bir objektif sınıf koşulu olarak mesleğe gelince, hiyerarşik değerlendirmelerin bu değişkene göre dağılımı da anlamlı bir bağıntıya yol açmaktadır (Tablo. 6): Şöyle ki, işçilerin hiyerarşik sınıf konumları içindeki oransal ağırlıkları yukardan aşağı doğru inildikçe artma eğilimindedir. Ortanın üstünde hiçbir işçiye rastlanmazken

TABLO. 6

Kendi Hiyerarşik Sınıf Değerlendirmesinin Mesleklere Göre Dağılımı

73 19a	İşçi	Esnaf Sanatkâr	Memur	Serbest Meslek	Tüccar	İyi tanımlanmamış	Emekli	İşsiz	TOPLAM
Üst	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Ortanın Üstü	—	—	15.38	53.86	7.69	7.69	15.38	—	100.00
Orta	24.61	19.05	17.46	11.90	6.35	11.90	7.94	0.79	100.00
Ortanın Altı	47.73	27.27	11.37	—	—	9.09	8.27	2.27	100.00
Alt	35.90	15.38	7.69	5.13	—	25.64	5.13	5.13	100.00
Fikri Yok	45.46	9.09	27.27	—	—	—	18.18	—	100.00
TOPLAM									
Sayı	72	43	35	24	9	31	17	4	235
%	30.70	18.38	14.90	10.20	3.82	13.18	7.22	1.70	100.00

$X^2 = 41.69$ Sd = 12 P < .001 C = .39

TABLO. 7

Kendi İdeolojik Sınıf Değerlendirmelerinin Mesleklere Göre Dağılımı

73 19b	İşçi	Esnaf Sanatkâr	Memur	Serbest Meslek	Tüccar	İyi tanımlanmamış	Emekli	İşsiz	TOPLAM
BURJUVAZİ	—	35 72	—	7.14	28.57	28.57	—	—	100.00
İŞÇİ	47.58	24.20	4 03	6.45	1.61	12.10	1.61	2.42	100.00
BÜROKRASİ	7.69	5.77	46 17	9.61	1.92	9.61	17.31	1.92	100.00
FİKRİ YOK	20.00	11.11	13.33	23.33	4.44	15.56	13.33	—	100.00
TOPLAM									
Sayı	72	43	35	24	9	31	17	4	235
%	30.64	18.30	14.90	10.21	3.83	13.19	7.23	1.70	100.00

$X^2 = 105.48$ Sd = 12 P < .001 C = .69

TABLO. 8

Kendi Hiyerarşik Sınıf Değerlendirmelerinin Konut Tipine Göre Dağılımı

79 19a	Gece Kondu	Ahşap	Kagir	Apartman	Diğer	TOPLAM
ÜST	33.33	—	16.67	50.00	—	100.00
ORTANIN ÜSTÜ	—	6.06	24.24	63.64	6.00	100.00
ORTA	9.48	13.80	30.60	42.24	3.88	100.00
ORTANIN ALTI	7.69	21.53	44.62	24.62	1.54	100.00
ALT	31.67	13.33	33.34	18.33	3.33	100.00
FİKRİ YOK	17.39	17.39	21.74	34.78	3.70	100.00
TOPLAM SAYI	52	60	134	157	16	419
%	12.41	14.32	31.98	37.47	3.82	100.00

$X^2 = 27.49$ Sd = 9 $.001 < P < .01$ C = .25

TABLO. 9

Kendi İdeolojik Sınıf Değerlendirmelerinin Konut Tipine Göre Dağılımı

1979	Gece-kondu	Ahşap	Kâgir	Apartman	Diğer	TOPLAM
Burjuvazi	—	—	33.33	66.67	—	100.00
İşçi	19.29	16.24	34.01	25.38	5.08	100.00
Bürokrat	2.02	17.17	31.31	45.46	4.04	100.00
Fikri Yok	12.50	11.46	28.13	46.83	2.08	100.00
TOPLAM						
Sayı	52	60	134	157	16	419
%	12.41	14.32	31.98	37.47	3.82	100.00

$X^2 = 42.68$ Sd = 9 P < .001 C = .31

bu kategori, orta sınıfta % 24,6, ortanın altında %47.7, alt sınıftaysa % 35.9 oranında temsil edilmektedir. Tam tersi bir dağılım tüccar kategorisi için söz konusu olmakta, alt ve ortanın altında temsil edilmeyen bu kategori, orta'da % 3.3'e, ortanın üstündeyse % 7.7'ye çıkmaktadır. Esnaf ve sanatkarlarsa, en yükseği ikincisinde olmak üzere, sadece orta, ortanın altı ve alt sınıflarda yoğunlaşmıştır. Memurlara gelince, bunların sınıfsal konumlara düşen payları, ortanın üstünde % 15,4, ortada % 17.5, ortanın altında % 11.4, alttaysa % 7.7'dir. Öte yandan, serbest meslek sahipleri, ortanın üstünde % 53.9 la en büyük ağırlığı kazanırken, ortada % 11.9 oranında temsilci bulmakta, diğer sınıflarda hemen hiç yer almamaktadır.

Aynı değişken, ideolojik sınıf aynılaştırmaları bakımından ele alındığında (Tablo. 7), yine yüksek bir bağıntıya ulaşılmaktadır. Burjuvazi'de, esnaf ve sanatkâr % 35.7 ile en yüksek ağırlığa ulaşmakta, bunu aynı oranlarla (% 28.5) tüccar ve iyi tanımlanmamış meslek sahipleri ve son olarak da % 7.1'le serbest meslekten olanlar izlemektedir.

Bürokraside, yarıya yakın bir oranda, memurlar en büyük çoğunluğu oluşturmakta, serbest meslek ve iyi tanımlanmamış meslek sahipleri aynı oranda (% 9.6), işçiyse % 7.7 oranında temsil edilmektedir.

İşçi sınıfına gelince, yarısı (% 47.6) doğrudan doğruya işçiden oluşan bu sınıfın diğer yarısı da % 24.2 ile esnaf ve sanatkârlar, % 12.1'i iyi tanımlanmamış işlerle uğraşanlar, % 6.5 ta serbest meslekten olanlar v.b. dır.

Dördüncü olarak, hiyerarşik değerlendirmelerin görüşülenlerin oturdukları konutun tipine göre dağılımları çözümlendiğinde (Tablo. 8) üst sınıf bir yana bırakılır-

sa, yüksek bir yaşama standardı ifade eden apartmanda oturma oranının üstten alta doğru gittikçe azaldığı, ortanın üstünde % 63.6, orta'da % 42.2 olan bu oranın, ortanın altında % 24.6'ya, alt sınıftaysa % 18.3'e indiği görülmektedir. Düşük bir fiziksel koşul anlamı taşıyan gecekonduda oturanların oranıysa, tersine bir dağılım göstermektedir.

Ortanın üstünde hiç rastlanmayan bu konut tipinin, diğer sınıflarda temsil oranları, orta'da % 9.5, ortanın altında % 7.7, alt'taysa % 31.7'dir.

Ahşap ve kagir konutlarsa, ortanın altı en yüksek oranda olmak üzere, alt ve ortanın üstünde yığışmıştır.

Yine konut tipine göre bu kez ideolojik değerlendirmelerin dağılımına bakıldığında (Tablo. 9), bu iki değişkenin anlamlı bir şekilde bağıntılı olduğu görülmektedir. Örneğin burjuvazide apartmanda oturanların oranı % 66.7 iken, bürokrasi'de % 45.5, işçi sınıfındaysa % 25.4' dür. Tersine gecekondu tipi konutta oturanlar işçi sınıfında % 19.3, bürokraside sadece % 2.0 iken, burjuvazide hiç yoktur. Ahşap ve kagir konutların paylarına gelince, bunlar her sınıfta - ikincisi daha düşük bir oranda olmak üzere - benzer bir dağılım göstermektedir.

Kısaca özetlemek gerekirse, hiyerarşik ve ideolojik değerlendirmelerle elde edilen sınıfların ana ölçülere göre objektif özellikleri şöyle bir tablo oluşturmaktadır:

1. Hiyerarşik Sınıflar:

a) Üst Sınıf: Gerek Türkiye'de yeni oluşan üst burjuvazinin sıradan bir kökenden gelmesi, gerekse bir iki örnekte değerlendirmenin yeterince düşünülmeden yapılması bir yana, bu sınıfa girenlerin frekanslarının çok düşük olması anlamlı çözümlemeler yapmayı sakıncalı kılmaktadır.

b) Ortanın Üstü: Çoğunluğu, orta ve daha yüksek öğrenimli (% 63.6), toplam aile geliri 2001 TL.'dan yukarı (% 66.6), serbest meslek sahibi (% 53.9) ve apartman tipi konutlarda oturmakta (% 63.6) olanlardan oluşmaktadır.

c) Orta: Çoğunluğu, ortanın altı öğrenimli (% 65.5), 501 - 2000 TL. arasında toplam gelirli (% 70.6), mesleği işçi, esnaf, sanatkâr ve memur (% 61.0) olan ve apartman ve kâgir konutlarda oturan (% 72.8) kimselerdir.

d) Ortanın Altı: Çoğunluğu, ortanın da altında öğrenim görmüş (% 75.4), işçi ve esnaf sanatkâr (% 75.0) ve sırasıyla kâgir ve apartman ve ahşap konutlarda oturanlardır.

e) Alt Sınıf: Çoğunluğu, ortanın altı öğrenimli veya hiç öğrenim görmemiş (% 78.6), mesleği işçi ve ivi tanımlanmamış işler (% 61.5) olan ve gecekondu ve kâgir tipi konutta oturan (% 65.0) lardan oluşan bir sınıftır.

2. İdeolojik Sınıflar:

a) Burjuvazi: Çoğunluğu, ilk ve orta öğrenimli (% 85.2), 1.000 TL.'nın üstünde toplam gelirli (% 66.7), sırasıyla esnaf, sanatkâr, tüccar ve iyi tanımlanmamış iş sahibi (% 92.8), apartman konutlu (% 66.7) olanlardır.

b) Bürokrasi: Çoğunluğu, ortanın üstü öğrenim görmüş (% 57.5), 501-2000 TL. arası toplam gelirli (% 65.3), sırasıyla memur, serbest meslek ve iyi tanımlanmamış iş sahibi (% 65.4) ve apartman ve kâgir konutlu (% 76.8) kimselerdir.

c) İşçi Sınıfı: Çoğunluğu ortanın altı öğrenimli (% 86.8), 1.000 TL.'nın altında toplam gelirli (% 71.5), işçi ve esnaf - sanatkâr (% 71.8), gecekondu ve kâgir konutta (% 53.3) oturanlardan oluşmaktadır.

Görüldüğü gibi, bir metropoliten merkez olarak İstanbul'da, birbirine uygun düşen sübjektif ve objektif nitelikleriyle bir sınıfsal yapı oluşmuş olmakla birlikte, Tablo. 10 ve Tablo. 11'in ortaya koyduğuna göre, siyasal ideoloji tam anlamıyla sınıfsal yapıya göre biçimlenmemiş, başka bir deyimle siyasal parti tercihleri sınıfsal yapıyı düşeyliğine kesmiştir. Kısası, her iki ölçütle elde edilen sınıfsal yapıda da, her sınıf içinde, siyasal tercihlerin genellikle farklılaşmadığı, aşağı yukarı benzer dağılımlar gösterdiği anlaşılmaktadır. Bu durum, yeni oluşmakta bulunan ve dinamik bir hareketlilik süreci içinde olan sınıf yapısının, - eğilim halinde belirmekle birlikte -

henüz ideolojik veya sınıfsal bir bilinçliliğe tam karşılık olmadığını göstermektedir.

Gerçekten adı geçen tablolardan ilkine (Tablo. 10) göre, siyasal tercihlerle hiyerarşik sınıf değerlendirmesi arasında anlamlı bağıntı doğmamakta, yani her siyasal tercih kategorisinde üst, ortanın üstü, orta, ortanın altı ve alt sınıfların oransal ağırlıkları, önemsiz farklarla, benzer bir dağılım göstermektedir.

Ancak, aynı eğilimin ikinci tabloda (Tablo. 11) de belirmesine, yani siyasal tercihle, ideolojik değerlendirmelere dayanan sınıfsal yapı arasında, iki değişken olarak çok anlamlı bir bağıntı doğmamasına rağmen, tek tek siyasal tercih kategorileri birbiriyle karşılaştırıldığında, çözümlemeye ve yoruma elverişli bazı ilişkilerin bulunduğu anlaşılmaktadır:

Gerçekten, örneğin bir siyasal tercih kategorisi olarak AP'liler arasında CHP'lilere göre, burjuvazi ve işçi sınıfının (yani iki karşıt sınıfın) oransal ağırlığı anlamlı ve önemli bir ölçüde yüksekken (sırasıyla % 5.4 ve % 5.0 lik bir farkla); bürokrasinin CHP'liler içindeki oranı (% 33.9), AP'lilerdeki oranından (% 17.9) büyük ölçüde fazladır. İlk plânda işçi sınıfının - AP'de biraz daha fazla olmak üzere - her iki siyasal tercih kategorisinde de çoğunlukta olmasına rağmen, burjuvazinin AP'liler, bürokrasininse CHP'liler arasındaki ağırlığı çok belirgin bir şekilde bir sınıfsal farklılaşma eğiliminin bulunduğunu ortaya çıkarmaktadır. Bundan başka; ideolojik terimlerle sınıfsal konumlarını belirlemeyenlerin yani «fikrim yok» diyenlerin AP'lilerde daha büyük bir orana sahip olması, CHP'lilerin sınıf bilincini daha çok edindiklerinin belirtisidir.

TİP'lilere gelince, bu kategoride kendini burjuva sayan hiç kimsenin bulunmayışı yanı sıra, % 55'inin işçi sınıfından olmasından da bir sınıf ve doktrin partisi olarak

TABLO. 10

Siyasal Tercihlere Göre Kendi Hiyerarşik Sınıf Değerlendirmeleri

19a / 5	Üst	Ortanın Üstü	Orta	Ortanın Altı	Alt Sınıf	Fikri Yok	TOPLAM
AP	1.49	11.19	56.72	14.19	11.19	5.22	100.00
BP	—	—	—	—	—	—	—
CHP	2.68	7.14	58,04	16.07	13.39	2,68	100.00
GP	—	—	60.00	—	40,00	—	100.00
MHP	—	—	60,00	20.00	20,00	—	100.00
MP	—	7,69	53.85	15.38	23.08	—	100.00
TİP	5.00	—	55.00	10.00	30,00	—	100.00
YTP	—	—	—	—	—	—	—
Bağımsız	—	—	66.67	—	33,33	—	100.00
Fikri Yok	—	7.61	47.83	18.48	15.22	10.86	100.00
Oy Kullanmıyor	—	3.23	64.51	12.90	9,68	9.68	100.00
TOPLAM Sayı	6	33	232	65	60	23	419
%	1.43	7.88	55.37	15.52	14.31	5.49	100.00

$X^2 = 25.94$ Sd = 20 .10 < P < .20 C = .24

TABLO. 11

Siyasal Tercihlere Göre Kendi İdeolojik Sınıf [illegible]tirmeleri

19b 5	Burjuvazi	İşçi Sınıfı	Bürokrasi	Fikri Yok	TOPLAM
AP	8.94	47.01	17.92	26.13	100.00
BP	—	—	—	—	—
CHP	3.57	41.97	33.93	20.53	100.00
GP	—	60.00	20.00	20.00	100.00
MHP	—	60.00	40.00	—	100.00
MP	7.70	69.23	15.37	7.70	100.00
TİP	—	55.00	15.00	30.00	100.00
YTP	—	—	—	—	—
Bağımsız	33.33	—	—	66.67	100.00
Fikri Yok	7.62	54.34	19.56	18.48	100.00
Oy Kullanmıyor	6.45	29.03	32.26	32.26	100.00
TOPLAM					
Sayı	27	197	99	96	419
%	6.44	47.02	23.63	22.91	100.00

$X^2 = 23.52$ Sd = 15 $.05 < P < .10$ C = .23

TİP'in benimsenmesinin temelinde sınıfsal bir tercihin bulunduğu anlaşılmaktadır.

Ayrıca, frekansları genellemelere elvermeyecek bir büyüklükte olan diğer partileri tercih edenler arasında beliren sınıfsal farklılaşmalar bir yana, siyasal tercih konusunda fikri olmayanlarla oyunu kullanmayacak olanlar arasında sınıfsal yapı bakımından anlamlı karşıtlıklar vardır:

İşçi sınıfından olanların, bir siyasal kararsızlık ifadesi olan «fikrim yok» kategorisinde oyunu kullanmayanlara oranla çok daha yığışmış olmasına karşılık (% 54.3'le % 29.0), ikinci kategoride bürokrasinin payı çok daha büyük durumdadır (% 32.2'yle % 19.56). İki siyasal tavır kategorisinin bu sınıfsal farklılığı, siyasal kararsızlığın, özellikle (çapraz baskılardan ötürü) işçi sınıfı arasında doğduğu, siyasal ilgisizliğinse daha çok bir aydın küskünlüğünü ifade ettiğini ortaya koymaktadır.

İşte siyasal tercih ve sınıfsal ideoloji arasındaki bütün bu ve benzeri eğilim halindeki ilişkilerden hareketledir ki bu incelemede, sınıfsal temeli meydana getiren objektif sosyo-ekonomik değişkenlere göre siyasal parti tercihlerinin dağılımı, çözümlemelerin hareket noktası olmuştur.

Siyasal Tercihlerin Sosyo - Ekonomik Değişkenlerle İlişkisi :

1. Siyasal tercih - cinsiyet :

Tablo 12'de görüldüğü gibi, toplam görüşülenler arasında kadın ve erkek oranı aşağı yukarı (sırasıyla % 49,6 ya karşılık % 50,4) eşit olmakla birlikte, çeşitli siyasal tercihte bulunanlar arasında cinsiyet bakımından anlamlı farklılıklar olduğu anlaşılmaktadır.

Örneğin, AP liler içinde erkekler %12'lik bir fazlalık gösterirken, CHP lilerde tersine, kadınlar % 7 lik bir üstünlüğe sahiptir. Bununla birlikte bu durumu, cinsel farklılıkların siyasal tercihte önemli bir rol oynaması açısından değil, ilerde görüleceği gibi, AP lilerin daha düşük sosyo - ekonomik statülü kimselerden oluşması yüzünden, bu kategoriden kadınların genel eğilimine uygun bir şekilde görüşmeden kaçınmalarına bağlı olarak oransal açıdan biraz daha az temsil edilmeleri, daha yüksek bir sosyo-ekonomik statülü bir kategori olan CHP'liler arasında, tersine görüşme kolaylıklarından ötürü kadınların daha fazla bir ağırlığa sahip olmaları açısından değerlendirmek gerekir. Bu bakımdan söz konusu farklılığın, cinsiyet ayrımında dışlaşan bir sosyo - ekonomik yapı farkından doğduğu söylenebilir.

Bununla birlikte, siyasal tercihte cinsiyet farkının rol oynadığı belirgin durumlar da vardır. Bunlardan ilki TİP

TABLO. 12

Siyasal Tercihle Cinsiyet Arasındaki İlişki

62

5

	Kadın	Erkek	TOPLAM
AP	44.02	55.98	100.00
BP	—	—	—
CHP	53.58	46.42	100.00
GP	60.00	40.00	100.00
MHP	20.00	80.00	100.00
MP	30.77	69.23	100.00
TİP	40.00	60.00	100.00
Bağımsız	—	100.00	100.00
YTP	—	—	—
Fikri Yok	57.60	42.40	100.00
Oy Kullanmıyor	58.07	41.93	100.00
TOPLAM			
Sayı	208	221	419
%	49.64	50.36	100.00

$X^2 = 9.83$ Sd = 4 $.02 < P < .05$ C = 14

gibi bir ideoloji partisine eğilim gösterenler arasında kadın oranının düşüklüğüdür.

Öte yandan, cinsiyetin en açık bir şekilde belirleyici olduğu durum, siyasal kararsızlık ve ilgisizlik durumudur. Gerçekten siyasal bir tercihte bulunamayan veya bulunmamaya kararlı olanlar arasında, kadınların erkeklerden % 15 ve % 17 oranında fazla olduğu görülmektedir. Bu durum, kadınların genellikle siyasal katılmalarının düşüklüğü ve yetersizliğine bağlanabilir.

2. Siyasal Tercih - Yaş :

Tablo. 13'ün gösterdiği gibi genel olarak görüşülenlerin, küçük yaş kategorilerinden büyük yaş kategorilerine doğru gidildikçe sayıca azaldıkları anlaşılmaktadır. Gerçekten siyasal davranışta bulunanların dörtte üçünün (% 74) 21 - 49 yaşları arasında olduğu görülmektedir.

Aynı dağılımın hemen bütün siyasal tercih kategorilerinde de ortaya çıkması, yani bu kategorilerin her birinde çeşitli yaş öbeklerinin aşağı yukarı aynı yığışmayı göstermesi, siyasal tercihle yaş arasında anlamlı bir ilişkinin bulunmadığını ifade etmektedir. Başka bir deyimle, yaş öbeklerinin, çeşitli siyasal parti yandaşları veya sıyasal katılması düşük olanlar arasında taşıdığı ağırlık hemen hemen eşittir.

Bununla birlikte yaşın siyasal tercihle ilişkili görüldüğü bir durum, (21—29) ve (30—39) gibi genç yaş öbeklerinin AP'liler arasında CHP lilere oranla biraz daha yüksek olmasıdır (% 53'e karşılık % 49). Çok büyük olmamakla birlikte, bu farklılığın, özellikle 21—29 yaş öbeğinde yoğunlaşması (% 3) da, yine cinsiyette olduğu gibi, doğrudan doğruya yaşın değil, AP liler arasında daha çok olan kente yeni göçmüş gençlerin ağırlığı yüzünden sosyo - ekonomik özelliklerin sonucu olduğunu göstermektedir.

Yas öbeklerinin kütlenin genel dağılımına uygun olmayan bir yığışma gösterdiği TİP liler kategorisi, yaşla

TABLO. 13

Siyasal Tercihle Yaş Arasındaki İlişki

63a / 5	21 — 29	30 — 39	40 — 49	50 — 59	60	Bilinmeyen	TOPLAM
AP	26.10	26.90	18.60	14.20	14.20	—	100.00
BP	—	—	—	—	—	—	—
CHP	23.20	25.90	22.30	16.10	11.60	0.90	100.00
GP	20.00	—	60.00	20.00	—	—	100.00
MHP	—	80.00	20.00	—	—	—	100.00
MP	23.10	30.70	23.10	7.70	15.40	—	100.00
TİP	60.00	5.00	20.00	10.00	5.00	—	100.00
YTP	—	—	—	—	—	—	—
Bağımsız	33.30	33.30	33.40	—	—	—	100.00
Fikri Yok	25.00	26.10	26.10	9.80	11.90	1.10	100.00
Oy Kullanmıyor	19.30	25.90	19.30	12.90	19.30	3.30	100.00
TOPLAM							
Sayı	108	110	92	54	52	3	419
%	25.80	26.20	22.00	12.90	12.40	0.70	100.00

$X^1 = 24.44$ Sd = 20 $.20 < P < .30$ C = .23

siyasal tercih arasında bir ilişkinin bulunabileceğini gösteren ikinci durumdur. Gerçekten bu kategoride, görüşülenlerin önemli bir çoğunluğu (% 60) 21—29 yaş öbeğinde toplanmış bulunmaktadır. Bu toplanma, özellikle 1960 lardan sonra gelişen bir akım olarak sosyalist görüşlerin savunucusu olan bir partinin, özellikle genç yaş öbeğinde bulunanlar tarafından benimsendiğini göstermektedir.

Son olarak, siyasal katılma eğiliminde olmayanlar yani oyunu kullanmamaya kararlı olanlar arasında yine en genç yaş öbeğinin oransal ağırlık bakımından aynı öbeğin genel kütledeki oranından düşük olması da, genç yaşın siyasal katılmayı teşvik eden bir etmen olduğu izlemini vermektedir.

3. Siyasal Tercih — Doğum Yeri :

Görüşülenlerin doğum yerleriyle siyasal tercihleri arasındaki ilişkiye gelince (Tablo. 14), bunun anlamlı bir bağıntı ifade ettiği, başka bir deyimle, kente çeşitli bölgelerden gelenler arasında tesadüfiliğe bağlı olmayan siyasal tercih farklarının bulunduğu anlaşılmaktadır.

Önce, doğum yerlerinin genel kütle içindeki dağılımına göre, görüşülenlerden sadece % 26.25'i İstanbul'un yerlisi durumundadır. Geri kalanlarıysa, Türkiye'nin çeşitli bölgelerinde doğarak İstanbul'a yerleşmiş olanlar veya göçmenlerdir. Bu durum, İstanbul'un özellikle 1950 den sonra hızlanan kentleşme hareketi sonunda başka illerde veya ülkelerde doğmuş olanların göç hareketine sahne olduğunu göstermektedir.

Bununla birlikte, kentleşme, kimi zaman tek aşamalı olmadığı, yani doğdukları yerden ayrılanlar ilk adımda İstanbul'a gelmeden başka yerlere yerleştikleri için görüşülenlerin doğdukları yerle İstanbul'a geldikleri yer arasında farklılıklar görülmüş ve bu yüzden kentleşme hareketinin siyasal görüş ve davranışlara etkisi, doğum yeri bu konuda yeterince anlamlı olmadığından, siyasal tercihle son gelinen yer arasındaki ilişkiye göre çözümlenmiştir.

TABLO. 14

Siyasal Tercihle Doğum Yeri Arasındaki İlişki

63b	İstanbul Yerlisi	Marmara	Ege	Ak Deniz	İç Anadolu	Kara Deniz	Doğu Anadolu	Güney Doğu A. dolu	Göçmen	Boş	TOPLAM
AP	30 61	16 42	5 97	—	6 72	16.40	3.73	0.75	19 40	—	100 00
BP	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
CHP	33 22	13 39	1 79	1.79	8 04	24 10	19 64	0.89	6 25	0.89	100 00
GP	40.00	20.00	—	—	—	20.00	—	—	20.00	—	100.00
MHP	20 00	20 00	—	—	20.00	20.00	—	—	20.00	—	100.00
MP	—	23 08	—	—	23.08	28 46	7.69	—	7 69	—	100 00
TİP	25.00	10 00	—	—	10 00	15 00	20 00	—	20.00	—	100 00
YTP	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Bağımsız	33 33	—	33 33	—	—	33.34	—	—	—	—	100 00
Fikri Yok	30.43	14 13	1.10	1 10	14 13	21.74	3.27	2 14	11 96	—	100 00
Oy Kullanmıyor	19 35	6 45	3 23	3 23	22 58	25 81	9.67	3.23	6 45	—	100 00
TOPLAM											
Sayı	110	60	13	4	46	88	38	6	53	1	419
%	26 25	14 32	3 11	0 95	10.98	21 0	9 07	1 43	12 65	0.24	100.00

$X^2 = 41\ 91$ Sd = 18 .001 < P < .01 C = 30

4. Siyasal Tercih — Gelinen Yer :

İstanbul'un yerlisi olmayanların geldikleri Türkiye'nın çeşitli bölgelerinin siyasal tercih kategorileri içindeki dağılımları, genel kütledeki dağılımdan olduğu kadar birbirinden de önemli ve anlamlı farklılıklar göstermektedir. Gerçekten Tablo 15'den anlaşılacağı gibi, toplam görüşülenler arasında, İstanbul'un yerlisi olmayanların geldikleri Türkiye içi bölgeler sırasıyla Karadeniz (% 28,5), Marmara (% 20,7), İç Anadolu (% 15,5), Doğu Anadolu (% 11,3), Ege (% 4,8), Akdeniz (% 1,6) ve Güneydoğu Anadolu (% 1,2) dir. Bunlara ek olarak, İstanbul'a ülke dışından özellikle Yugoslavya'dan gelen göçmenler kütle içinde, % 15.8'le önemli bir yer tutmaktadır.

Bununla birlikte, siyasal tercih kategorilerinde gelinen bölgelerin oransal ağırlıklarının ve hatta sıralarının aynı dağılımı göstermediği anlaşılmaktadır. Örneğin, AP'liler ve CHP'liler arasında farklı oranlarla Karadeniz Bölgesinden gelenler öncelik taşımaktaysa da, ilk parti içinde bunu Marmara (% 22.6), İç Anadolu (% 9.7) ve Ege (% 8.6) bölgeleri izlerken, ikincisinde bölgelerin sırası, Doğu Anadolu (% 24.4), Marmara (% 18.6) ve İç Anadolu (% 11.6) şeklindedir.

Bu durum, Türkiye için coğrafi bölgeler açısından, AP lilerde Marmara ve Ege'den, CHP deyse özellikle Doğu Anadolu'dan gelenlerin göreli ağırlığını, kısası siyasal tercihlerin gelinen bölgelere göre değiştiğini ortaya çıkarmaktadır.

TABLO. 15

Siyasal Tercihle İstanbul'a Gelinen Yer Arasındaki İlişki

64b / 5	Marmara	Ege	Ak Deniz	İç Anadolu	Kara Deniz	Doğu Anadolu	Güney Doğu Anadolu	Göçmen	Cevapsız	TOPLAM
AP	22.58	8.60	1.08	9.67	25.81	5.38	1.08	25.80	—	100.00
BP	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
CHP	18.60	4.65	2.33	11.63	29.07	24.41	—	8.15	1.16	100.00
GP	33.33	—	—	—	33.33	—	—	33.34	—	100.00
MHP	50.00	—	—	25.00	25.00	—	—	—	—	100.00
MP	23.08	—	—	23.08	38.46	7.69	—	7.69	—	100.00
TİP	20.00	—	—	13.33	20.00	20.00	—	26.67	—	100.00
YTP	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
BAĞIMSIZ	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
FİKRİ YOK	21.88	1.56	1.56	21.88	31.25	4.69	1.56	15.62	—	100.00
OY KULLANMIYOR	12.00	4.00	4.00	28.00	32.00	8.00	4.00	8.00	—	100.00
TOPLAM SAYI	64	15	5	48	88	35	4	49	1	309
%	20,71	4.85	1.62	15.54	28.48	11.33	1.29	15.86	0.32	100.00

$X^2 = 41.13$ Sd = 18 ,001 < P < ,01 C = ,30

Bu şekilde, kente sonradan gelenler arasındaki siyasal tercih farklılıklarının bölgesel farklılıklarla çok anlamlı bir bağıntı içinde bulunması, geniş ölçüde, kentleşmenin, hiç değilse ilk dönemlerde herhangi bir ortak siyasal tercih modeli yaratmadığı, başka bir deyimle Türkiye'de, bölgelerin sosyo - ekonomik yapı farklılıklarından doğan siyasal tercih eğilimlerinin kentleşmeden sonra da az çok sürdürüldüğünü ifade etmektedir.

Siyasal parti kategorileri içinde göçmenlerin dağılımıysa çok daha açık bir farklılık göstermektedir. Örneğin AP'liler arasında göçmen olanların oranı % 25.8 ken, bu oran CHP'de sadece % 8.1 dir. Bu farklılık, özellikle Yugoslavya'dan, rejim değişikliğinden sonra ve ilk dönemlerde Türkiye'ye gelen göçmenlerin, söz konusu rejim uygulamalarından maddi zararlar gördükleri için en liberal programla DP veya AP'yi benimsemelerinin sonucudur.

Bir başka siyasal parti olarak TİP'lilere gelince, bunlar arasında da yine genel dağılımdan farklı şekilde, Türkiye'nin Karadeniz, Marmara ve Doğu Anadolu bölgelerinden gelenler % 20 şer oranla çoğunluğu oluşturmaktadır. Ayrıca, göçmenlerin bu kategoride de % 26.7'yle çok büyük bir orana ulaşmaları, bir yandan (aynı bölgelerden) Türkiye'ye daha sonraki dönemlerde gelen göçmenlerin siyasal tercihlerinin öncekilerden farklı olduğunu, bir yandan da öncel bir siyasal tercihin devam ettiğini ortaya koymaktadır.

Son olarak, fikri olmayanların geldikleri bölgelere göre dağılımlarının kütlenin eğilimine aşağı yukarı uygun olması, siyasal kararsızlığın bölgesel farklılıklardan çok kentleşmeye bağlı olarak doğan bir durum olduğunu, oysa oy kullanmayanlar arasında İç Anadolulların ağırlık kazanmasından ötürü siyasal ilgisizliğin kısmen bölgesel farklılıklara göre açıklanabileceğini göstermektedir.

5. Siyasal Tercih — Yerleşme Dönemi

Tablo. 16'dan görüşülenlerin — İstanbul'a ne zaman yerleştiği bilinmeyenler ve İstanbul'un yerlisi olanlar bir yana bırakıldığında — günümüze yaklaştıkça artan bir oranla İstanbul'a dışardan gelip yerleşmiş oldukları anlaşılmaktadır. Başka bir deyimle, İstanbul, 1910 dan bu yana her on yıllık dönemde, bir öncekine oranla daha fazla yabancı nüfusun yerleşmesine sahne olmuştur. İstanbul'da yabancı doğumlu nüfus sürekli bir artış içinde bulunmakla birlikte, bu artışın hızı 1950 öncesi dönemle, 1950 sonrası dönem arasında büyük bir farklılık göstermektedir. Gerçekten, görüşülenler arasında 1950 den önce İstanbul'a yerleşmiş olanların oranı % 34.9 iken 1950 den sonraki dönem için bu oran % 65.1, yani aşağı yukarı ilkinin iki katıdır. Bu durum, bilindiği gibi, İstanbul'un özellikle son yirmi yılda yoğun bir nüfus hareketine sahne olduğu ve giderek artan bir hızla nüfus çeken bir merkez özelliği kazandığını göstermektedir. Bu yüzden, yapısal değişme ve sosyal bir gelişme süreci içinde bulunan bir metropoliten merkezde, siyasal tercihlerin sosyo-ekonomik karakteristikler temeli üzerinde belli modeller kazanmamış olması doğaldır.

Bununla birlikte, siyasal tercihle İstanbul'a yerleşme dönemi arasında bazı ilişkilerin belirdiği görülmektedir. Örneğin, AP'liler arasında İstanbul yerlilerinin oranının CHP'den % 7.5 kadar fazla olması, beklenenin ter-

TABLO. 16

Siyasal Tercihle İstanbul'da Yerleşme Dönemi (Yıl) Arasındaki İlişki

64a 5	1910 önce	1910 1919	1920 1929	1930 1939	1940 1949	1950 1959	1960 1969	TOPLAM
AP	3.10	3.10	7.75	16.90	12.40	25.75	31.00	100.00
EP	—	—	—	—	—	—	—	—
CHP	3.30	3.30	1.60	9.90	17.50	24.80	39.60	100.00
GP	—	—	—	—	—	—	—	100.00
MHP	—	—	—	—	25.00	25.00	50.00	100.00
MP	—	10.00	20.00	—	30.00	10.00	30.00	100.00
TİP	—	—	—	—	--	28.58	35.71	100.00
YTP	—	—	—	—	—	—	—	—
BAĞIMSIZ	—	—	—	—	—	—	—	—
FİKRİ YOK	—	—	8.40	12.60	6.30	27.30	45.40	100.00
OY KULLANMIYOR	—	15.30	—	7.70	7.70	7.70	61.60	100.00
TOPLAM								
SAYI	4	7	13	24	26	54	87	215
%	1.99	3.36	6.11	11.40	12.13	24.98	40.16	100.00

$\bar{X}$ = 8.94 Sd = 5 .10 < P < 20 C = .16

sine, yerli kent nüfusunun, kente sonradan yerleşenlere oranla AP'de daha çok ağırlık kazandığını ortaya koymaktadır. Buna bağlı olarak, CHP'liler arasında, AP'lilere göre bir yandan İstanbul'un ilk yerlisi olmayanların oranı daha yüksek iken (% 77'ye karşılık % 69), öte yandan 1960'dan sonra İstanbul'a yerleşenlerin oram da % 9 kadar fazladır. Bunula birlikte bu durum, kentleşme sonucu İstanbul'a gelenlerin CHP'ne, AP'ye oranla daha çok eğilim gösterdikleri şeklinde bir yoruma elverişli değildir. Bunun nedeni, bu oransal fazlalığın, göç amacıyla değil, atanma ve diğer nedenlerle İstanbul'a dışardan gelerek yerleşmiş olanların (özellikle memurların) CHP içinde oransal bir ağırlık taşımalarıdır.

Ancak bu durum, yani 1950'den bu yana İstanbul'a yerleşenlerin oranca AP'de CHP'den daha düşük olması, kentleşmenin Türkiyede belli bir siyasal tercih eğilimi yarattığı yolundaki görüşlere de uygun düşmemektedir. Gerçekten, yapılan bazı siyasal çözümlemelerde, DP'nin ekonomi politikasına bağlı olarak hızlanan kentleşme süresi içinde kente yeni gelerek endüstri ya da hizmetler sektöründe çalışmaya başlayanların, bir yandan bu yeni yaşama standartlarının öncesine oranla daha yüksek olmasından ötürü, bir yandan da DP (veya AP)'nin sınıfsal bir yükselme eğiliminde olan bu kimselerin sosyal beklemelerine uygun bir ideolojiye sahip olması yüzünden adı geçen partiyi tercih ettikleri tezi savunulmuştur. Oysa, 1950'den sonra kente gelenlerin AP içindeki oransal ağırlığının büyük olmaması bir yana, siyasal tercihlerle gelmen bölgeler arasındaki bağıntının da gösterdiği gibi, kentleşme çeşitli bölgelerden İstanbul'a gelenler arasında benzer bir tercih örneği geliştirmek yerine, öncel siyasal tercihleri sürdürme eğilimi sezilmektedir.

Bununla birlikte, siyasal bir tercih kategorisi olarak TİP'lilerin, İstanbul'un yerlisi olanları dışında, bütünüy-

le 1950'den sonra İstanbul'a yerleşmiş olması, kentleşmenin uzun dönemde sınıfsal bilinçlenmeye elverişli benzer objektif koşullar hazırladığını da göstermektedir.

Ancak, gerek kararsızlık durumundaki «fikri olmayanlar», gerekse ilgisizlik veya tepki içindeki «oy kullanmayacak olanlar» kategorilerinde 1950'den sonra İstanbul'a yerleşenlerin (sırasıyla % 72.7 ve % 69.3 oranında) önemli bir ağırlık kazanması, kentleşmenin ilk adımda, siyasal bir kararsızlık veya ilgisizliğe yatkın bir ortam yarattığını ortaya koymaktadır.

6. Siyasal Tercih - Eğitim Düzeyi :

Tablo 17'den görüleceği gibi, görüşülenlerin % 18.62 - si okuma yazma bilmez, % 11 kadarı da sadece okur yazar durumundadır. Geri kalanların çeşitli eğitim aşamalarına göre dağılımıysa, en yüksek yığışmanın olduğu ilk öğrenimden yüksek öğrenime doğru oransal bir azalma biçimindedir.

Bununla birlikte, genel kütledeki bu dağılım örneğinin siyasal tercih kategorilerinde tekrarlanmadığı anlaşılmaktadır. Örneğin, kütlenin genel dağılım özelliklerini taşıyan ve aşağı yukarı yarısı (% 45.5) ilk öğrenimliler kategorisine giren AP'liler arasında ilkokul üstü eğitim görenlerin oranı % 26.87 iken, ilk öğrenim düzeyindekilerin % 37.5'e düştüğü CHP'lilerde, ilkokul üstü öğrenimlilerin oranı % 38.4'a yükselmektedir.

Öte yandan TİP'lilere gelince, bu kategoride genel dağılım örneğinden çok farklı olarak eğitimin iki uç düzeyinde birikimler görülmektedir. Gerçekten, TİP'liler arasında okuma yazması olmayanlarla okur yazarların oranı % 35'e varmaktadır. Bu durum, bir doktrin partisi olan TİP'in ya objektif koşulları açısından - eğitim de dahil - sosyo - ekonomik statüsü düşük olanlar, ya da ideolojik bir seçmeyle üst düzeyden kimselerce benimsendiğini göstermektedir.

Siyasal tercihte bulunmayan ve oyunu kullanmayanlara gelince, eğitim düzeyi bakımından bu iki kategorinin

TABLO. 17

Siyasal Tercihle Eğitim Düzeyi Arasındaki İlişki

65 5	Yok	Okur - Yazar	İlk	Orta	Lise	Yüksek	Cevap- sız	TOPLAM
AP	16.42	11.19	45.52	17.91	6.72	2.24	—	100.00
BP	—	—	—	—	—	—	—	—
CHP	14.28	8.93	37.50	20.54	8.93	8.93	0.89	100.00
GP	20.00	20.00	20.00	20.00	—	20.00	—	100.00
MHP	20.00	—	60.00	20.00	—	—	—	100.00
MP	15.38	23.08	38.46	15.38	7.70	—	—	100.00
TİP	15.00	15.00	30.00	15.00	5.00	20.00	—	100.00
YTP	—	—	—	—	—	—	—	—
BAĞIMSIZ	—	—	33.33	33.33	—	33.34	—	100.00
FİKRİ YOK	34.44	10.87	34.79	9.78	11.95	2.17	—	100.00
OY KULLANMIYOR	12.90	9.68	41.93	9.68	9.68	16.13	—	100.00
TOPLAM Sayı	78	46	165	67	36	26	1	419
%	18.62	10.98	39.37	15.99	8.59	6.21	0.24	100.00

$X^2 = 22.04$ Sd = 15 $.10 < P < .20$ C = .22

anlamlı bir şekilde birbirinden ayrıldığı ortaya çıkmaktadır. Gerçekten ilk kategoride, eğitim düzeylerinin genel kütle içindeki oransal dağılımından farklı olarak okur yazar olmayanların % 34.4'e çıkması, buna karşılık yüksek öğrenim görmüş olanların oranca % 2.2'ye düşmesi, siyasal kararsızlığın eğitim düzeyiyle ters orantılı olduğunu, başka bir deyimle düşük eğitimin siyasal kararsızlıkta rol oynadığını göstermektedir.

Oy kullanmama kararında olanlar arasında, fikri olmayanlar ve tüm görüşülenlerden farklı olarak, okuma yazma bilmeme oranının % 12.9'a indiği, yüksek öğrenim görme oranınınsa % 16.1'e çıktığı, yani eğitim düzeyinin yükseldiği bir kategori özelliği taşımakta ve bu niteliğiyle, siyasal bir ilgisizlik kadar, siyasal bir küskünlük ve edilgen bir tepki ifadesi olarak anlam kazanmaktadır.

7. Siyasal Tercih - Din ve Mezhep Bağlılığı :

Siyasal tercihlerle din ve mezhep bağlılığı arasındaki ilişkiyi gösteren Tablo. 18'den açıkça anlaşılacağı gibi, genel kütledeki dağılıma uygun olarak her kategoride İslâm dini ve sünni mezhebinden olanlar büyük bir ağırlığa sahiptir.

Bununla birlikte, toplam görüşülenler arasında % 2 oranında olan alevîlerin AP'liler arasında % 1.5'le, CHP içindeyse % 2.7'yle temsil edilmesi bu mezhepten olanların sünnî bir dinci politika izleyen AP'den çok, lâik bir programı olan CHP'ye eğilim gösterdiklerini ortaya koymaktadır.

Öte yandan Hıristiyan-Rum ve Ermeni azınlıkların ve Musevilerin siyasal parti tercihinde bulunanları büyük bir çoğunlukla AP'liler kategorisinde toplanmıştır. Gerçekten, hıristiyan ve musevi azınlıkların AP'liler arasındaki oranı % 6.7'ye varırken, bu oran CHP'de % 2.7' ye düşmektedir.

Yine, din ve mezhep ayırımlarını aşan bir ideoloji partisi olan TİP'in belli oranlarda alevî ve azınlık temsilciler bulduğu görülmektedir.

Son olarak fikri olmayanlar ve oyunu kullanmayanlar arasında azınlıklardan özellikle gregoryan Ermenilerle, musevilerin % 11.9'a ve % 6.4'e ulaşması da, bu durumda etnik özelliklerle dinsel bağlılığın siyasal kararlılık ve ilgililik üzerinde etkin olduğunu ve Rumlara oranla Ermenilerin politik güdülerden daha yoksun bulunduğunu sezdirmektedir.

TABLO. 18

Siyasal Tercihle Din ve Mezhep Bağlılığı Arasındaki İlişki

5	Sünni	Alevi	Cevapsız	Katolik	Ortodoks	Protestan	Gregoryan	Musevi	Dinsiz	TOPLAM
AP	91.79	1.49	—	—	1.49	0.75	2.24	0.75	1.49	100.00
BP	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
CHP	94.64	2.69	—	0.89	—	—	0.89	—	0.89	100.00
GP	100.00	—	—	—	—	—	—	—	—	100.00
MHP	100.00	—	—	—	—	—	—	—	—	100.00
MP	100.00	—	—	—	—	—	—	—	—	100.00
TİP	90.00	5.00	—	—	—	—	5.00	—	—	100.00
YTP	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
BAĞIMSIZ	66.67	—	—	—	—	—	—	—	33.33	100.00
FİKRİ YOK	86.96	1.09	—	—	—	—	8.69	—	3.26	100.00
OY KULLANMIYOR	90.32	—	—	—	—	—	3.22	—	13.22	100.00
TOPLAM SAYI	383	8	—	1	2	1	14	1	8	419
%	91.41	1.91	—	0.24	0.47	0.24	3.34	0.24	1.91	100.00

$X^2 = 11.37$ Sd = 6 $.05 < P < .10$ C = .16

8. **Siyasal Tercih - Aile Büyüklüğü :**

Aile büyüklüğünün, genel olarak siyasal davranışların aile bireyleri tarafından ortaklaşa paylaşılması yüzünden, kişisel tercihlerin aile bireyleri sayısıyla orantılı olarak kazandığı niceliği göstermesi bakımından bir anlam taşıması yanında, alt sınıf ailelerinin çoğunlukla çok bireyli olduğu gözönüne alındığında, aynı zamanda geçim sıkıntısı ve düşük yaşama standardını ifade etmesi bakımından sosyo-ekonomik bir değişken olarak siyasal tercihle ilişkisinden söz edilebilir.

Bu açıdan bakıldığında, siyasal tercih kategorileri arasında aile büyüklüğü bakımından anlamlı bir farklılık görülmemektedir. Tablo. 19'un da gösterdiği gibi aile büyüklüğünün genel kütle içindeki dağılımına göre, 3-5 kişilik aileler % 58,2'le en yüksek orana ulaşmakta ve bunu, % 24.8'le 6-8 kişilik aileler izlemektedir.

Bununla birlikte, örneğin tek başına yaşayanlar ve karı kocadan oluşan iki kişilik aileler genel kütlede sırasıyla % 2.6 ve % 8.1 oranındayken, bir siyasal tercihte bulunanlar arasında bu oranlar düşmekte, buna karşılık fikri olmayan ve oyunu kullanmayanlar arasında oldukça yükselmekte ve örneğin ikinci kategoride sırasıyla % 12.9 ve % 16.1'e çıkmaktadır. Bu durum, tek veya iki kişilik ailelerde siyasal kararsızlık ve ilgisizliğin daha yaygın olduğunu, başka bir deyimle aile büyüklüğünün, artmasıyla siyasal tercihte bulunma eğiliminin doğduğunu göstermektedir.

Kısası, aile büyüklüğü siyasal parti tercihleri bakımından anlamlı davranış farklılıklarına yol açmaktadır.

TABLO. 19

Siyasal Tercihle Aile Büyüklüğü Arasındaki İlişki

67

5	1	2	3-5	6-8	8 +	TOPLAM
AP	2.98	7.46	58.96	24.63	5.97	100.00
BP	—	—	—	—	—	—
CHP	1.78	4.16	63.40	26.79	3.57	100.00
GP	—	—	100.00	—	—	100.00
MHP	—	—	100.00	—	—	100.00
MP	—	—	84.62	15.38	—	100.00
TİP	—	5.00	55.00	30.00	10.00	100.00
YTP	—	—	—	—	—	—
Bağımsız	—	—	33.33	66.67	—	100.00
Fikri Yok	2.17	14.13	51.10	27.17	5.43	100.00
Oy Kullanmıyor	12.90	16.14	51.61	12.90	6.45	100.00
TOPLAM						
Sayı	12	31	248	104	21	419
%	2.62	8.11	59.18	24.84	5.25	100.00

$X^2 = 18.43$ Sd = 8 $.01 < P < .02$ C = .21

9. Siyasal Tercih - Aileyle Birliktelik:

Ailenin, başka bağlamlarda olduğu gibi, siyasal tercihlerin oluşmasında da en temel bir başvurma çerçevesi olduğu açıktır. Bir çıkar, görüş ve davranış birliği olan ailenin, üyelerinin siyasal eğilimlerine yön verdiği ve adı geçen birliğin ifadesi olarak bireyleri benzer tercihle veya hiç değilse siyasal katılma doğrultusunda güdülediği görülmektedir. Başka bir deyimle aile, en küçük bir seçmen birimi olarak belirmektedir. Ancak görüşülenin ailesiyle birlikte yaşaması halinde böyle bir doğrudan etkinliğin söz konusu olduğu şüphesizdir.

Tablo. 20'de görüşülenlerin siyasal tercihleriyle, aileleriyle birlikte olup olmadıkları arasındaki ilişkinin araştırılması, aile büyüklüğünden söz ederken de belirtildiği gibi, yapılan tercihlerin etkinlik alanını belirlemek yanında, ailenin siyasal katılmadaki rolünü ortaya çıkarmak amacındadır.

Gerçekten, toplam görüşülenler arasında aileyle birlikteliğin dağılımı siyasal parti tercihinde bulunanlar arasında herhangi bir farka yol açmadan aynen tekrarlanmakla birlikte, özellikle oyunu kullanmayanlarda, ailesinden ayrı olanlarla tek başına yaşayanların oranının yüksekliği, bu birlikteliğin siyasal katılmaya olumlu bir etkide bulunduğunu göstermektedir.

TABLO. 20

Siyasal Tercihle Ailesile Birlikte Olup Olmamak Arasındaki İlişki

5	Birlikte	Ayrı	Tek	Toplam
AP	88.06	9.70	2.24	100.00
BP	—	—	—	—
CHP	92.85	6.25	0.90	100.00
GP	80.00	20.00	—	100.00
MHP	100.00	—	—	100.00
MP	100.00	—	—	100.00
TİP	90.00	10.00	—	100.00
YTP	—	—	—	—
Bağımsız	—	—	—	100.00
Fikri Yok	89.13	9.78	1.09	100.00
Oy Kullanmıyor	77.42	16.13	6.45	100.00
TOPLAM				
Sayı	375	37	7	419
%	89.50	8.83	1.67	100.00

$X^2 = 3.8$ Sd = 5 $.50 < P < .70$ C = 09

10. Siyasal Tercih - Ailenin Toplam Geliri:

Tablo. 21'in gösterdiği gibi genel kütlede toplam aile gelirlerinin oransal dağılımında 1.000 TL.'na kadarki alt dilim % 55.1'le gelirlerin yarısmdan fazlasını kapsamakta, diğer iki gelir diliminden 1001 - 2000 TL. arasındaki orta dilim % 24.6 ile ikinci, 2001 TL'dan yukarı olan üst dilimse % 20 ile üçüncü sırayı almaktadır.

1001 - 2000 TL.'lık orta gelir diliminin siyasal tercih kategorilerinde, genel dağılıma aşağı yukarı benzer bir oransal dağılım göstermesine rağmen diğer iki dilimde siyasal parti tercihiyle gelir arasında bir ilişki eğiliminin belirdiği durumlar vardır.

Bunlardan biri, CHP'liler arasında AP'lilere göre 2.000 TL.'dan yukarı gelir diliminin oransal ağırlığının % 6'lık bir fazlalık göstermesidir. Bu durum, AP'liler arasında, yüksek gelirlilerin göreli azlığının ifadesidir.

Diğeriyse, «alt» gelir diliminin, özellikle de 500 TL. dan aşağı «alt/alt» gelir diliminin, TİP'liler arasında oransal fazlalığı (sırasıyla % 40 ve % 20) nın belirttiği gibi, sosyalist ideolojinin savunucusu olan bu partinin daha çok düşük gelirliler tarafından benimsendiğidir.

Bununla birlikte, genel olarak, her siyasal tercih kategorisinde benzer bir gelir dağılımının ortaya çıkması bu değişkenin siyasal davranışlar üzerinde etkin bir rol oynamadığını göstermektedir.

TABLO. 21

Siyasal Tercihle Ailenin Toplam Geliri Arasındaki İlişki

69 5	- 500	501- 1000	1001- 2000	2001 +	Cevapsız	Fikrî Yok	TOPLAM
AP	12.69	41.04	26.12	17.91	1.49	0.75	100.00
BP	—	—	—	—	—	—	—
CHP	8.04	43.75	23.21	24.11	—	0.89	100.00
GP	20.00	40.00	20.00	20.00	—	—	100.00
MHP	—	80.00	20.00	—	—	—	100.00
MP	15.38	23.08	23.08	38.46	—	—	100.00
TİP	20.00	40.00	30.00	10.00	—	—	100.00
YTP	—	—	—	—	—	—	—
Bağımsız	—	33.33	33.33	33.34	—	—	100.00
Fikri Yok	13.04	47.83	25.00	13.04	—	1.09	100.00
Oy Kullanmıyor	12.90	45.16	22.58	19.36	—	—	100.00
TOPLAM							
Sayı	49	182	103	80	2	3	419
%	11.69	43.44	24.58	19.09	0.48	0.72	100.00

$X^2 = 11.52$ Sd = 15 $.70 < P < .80$ C = .16

11. Siyasal Tercih - Medenî Durum :

Siyasal tercihlerle medenî durum arasındaki ilişkinin araştırılmasının amacı da ilk plânda siyasal bir ortak davranış ve yüzyüze haberleşme aracı olarak evliliğin davranışlara etkisinin belirlenmesidir.

Tablo. 22'de görüldüğü gibi, durumun genel kütlede dağılımına göre, görüşülenlerin büyük bir çoğunluğu (% 81.41) evli, geri kalanıysa bekâr, dul veya ayrılmış bulunmaktadır.

Bununla birlikte, bu dağılım her siyasal tercih kategorisi için aynı değildir. Örneğin, AP'liler arasında bekâr, dul ve ayrılmışların oranı % 20 iken, bu oranın CH P'lilerde % 14'e düşmesi çoğunluk İstanbul'a yakın zamanlarda yerleşmiş olanlardan bekârların AP'liler kategorisinde daha fazla olduğunu göstermektedir. Bu durumu. İstanbul'a yeni yerleşmiş genç ve bekârların bir evlilik sorumluluğunun yarattığı kararlı ve güvenilir bir sosyal politikadan çok, şansa bağlı ve beklemelere elverişli bir özgür girişkenlik ideolojisine daha yatkın olmalarıyla açıklamak olanaklıdır. Gerçekten, CHP'ye oranla çok daha fazla bu ideolojiyi geliştiren AP, politikasıyla, bu beklemelere uygun düşen bir siyasal parti olduğu içindir ki AP'liler arasında objektif sınıf koşulları belirgin olmayan bu kategori daha büyük bir ağırlık kazanmaktadır.

Öte yandan, TİP'liler arasında bekârların oranının

TABLO. 22

Siyasal Tercihle Medeni Durum Arasındaki İlişki

70

5	Bekâr	Evli	Dul	Ayrılmış	TOPLAM
AP	12.69	79.85	5.97	1.49	100.00
BP	—	—	—	—	—
CHP	8.93	85.71	5.36	—	100.00
GP	20.00	80.00	—	—	100.00
MHP	—	100.00	—	—	100.00
MP	—	92.31	7.69	—	100.00
TİP	40.00	55.00	5.00	—	100.00
YTP	—	—	—	—	—
Bağımsız	33.30	66.70	—	—	100.00
Fikri Yok	6.52	84.78	8.70	—	100.00
Oy Kullanmıyor	12.90	70.97	16.13	—	100.00
TOPLAM					
Sayı	47	341	29	2	419
%	11.22	81.38	6.92	0.48	100.00

$X^2 = 29.57$ Sd = 10 .001 $\vee$ P $<$ 01 C = .26

çok daha yüksek olması, bunların çoğunluk bir doktrinin benimsenmesi için elverişli bir durum yaratan gençlik ve öğrencilik niteliklerini taşımalarına bağlanabilir.

Son olarak, oyunu kullanmayanlar yani siyasal davranışta bulunmama kararında olanlar arasında evli olmayanların oranının % 29'a varması da evliliğin bir sosyal mekanizma olarak siyasal davranışta bulunmayı hazırlayan bir özellik taşıdığını ortaya koymaktadır.

Kontrol İlişkileri :

Araştırmada görüşülenlerin eşlerinin dört ana değişken bakımından taşıdığı özellikler belirlenerek dağılımları elde edilmiş ve bunlar, görüşülenlerin aynı değişkenlere göre gösterdiği dağılımlarla karşılaştırılmıştır. Bunun nedeni, görüşülenlerle eşleri arasında sosyo-ekonomik nitelikler açısından bir ayrım olup olmadığını sınamaktır. Bu bağlamda, eşler arasında siyasal tercihleri etkileyebilecek olan -örneğin yaş, öğrenim durumu, meslek, gelir gibi- değişkenler bakımından anlamlı farklılıkların bulunması, saptanan tercihlerin, aile içi çapraz baskı sonucu değişmeye eğilimli olması biçiminde değerlendirilmiştir.

Ancak yapılan karşılaştırma sonunda, eşlerin karakteristiklerinin, geniş ölçüde görüşülen kimselerin taşıdığı özelliklere benzediği anlaşılmıştır. Böylelikle görüşülenlerin, -eşleriyle benzer sosyo-ekonomik statüde bulunmalarından ötürü-, görüş ve davranışlarının hiç olmazsa sübjektif koşullar bakımından sürekli ve kararlı olduğu sonucuna varılmıştır.

TABLO. 23

Siyasal Tercihle Eşin Yaşı Arasındaki İlişki

71a

5	21-29	30-39	40-49	50-59	60 +	TOPLAM
AP	21.50	26.17	25.23	22.43	4.67	100.00
CHP	19.79	31.25	21.87	16.67	10.42	100.00
BP	—	—	—	—	—	—
GP	25.00	25.00	25.00	25.00	—	100.00
MHP	20.00	60.00	—	20.00	—	100.00
MP	33.33	33.33	25.01	8.33	—	100.00
TİP	36.37	27.27	18.18	9.09	9.09	100.00
YTP	—	—	—	—	—	—
Bağımsız	—	—	—	—	—	—
Fikri Yok	18.18	32.47	28.57	11.69	9.09	100.00
Oy Kullanmıyor	19.04	33.33	28.57	9,53	9.53	100.00
TOPLAM						
Sayı	72	103	84	55	25	339
%	21.24	30.38	24.78	16.02	7.38	100.00

$X^2 = 8.80$ Sd = 15 $.80 < P < 90$ C = .16

TABLO. 24

Siyasal Tercihle Eşin Öğrenim Durumu Arasındaki İlişki

71b 5	Yok	Okur - Yazar	İlk	Orta	Lise	Yüksek	TOPLAM
AP	23.81	12.38	46.67	9.52	7.62	—	100.00
BP	—	—	—	—	—	—	—
CHP	16.67	10.41	36.46	16.67	9.38	10.41	100.00
GP	25.00	25.00	25.00	—	—	25.00	100.00
MHP	—	—	—	—	—	—	—
MP	25.00	8.33	58.34	—	8.33	—	100.00
TİP	36.36	9.09	27.28	—	9.09	18.18	100.00
YTP	—	—	—	—	—	—	—
Bağımsız	—	—	—	—	—	—	—
Fikri Yok	20.51	8.97	41.03	16.67	7.69	5.13	100.00
Oy Kullanmıyor	13.64	13.64	40.91	22.72	9.09	—	100.00
TOPLAM							
Sayı	68	39	141	46	28	17	339
%	20.06	11.50	41.59	13.58	8.26	5.01	100.00

$X^2 = 22.20$ Sd = 20 $.30 < P < .50$ C = ,24

TABLO. 25

Siyasal Tercihle Eşin Mesleği Arasındaki İlişki

71c / 5	İşçi	Esnaf Sanat-kâr	Memur	Serbest Meslek	Tüccar	Ev Kadını	Diğer Cevap sız	TOPLAM
AP	19.63	1.87	4.67	4.67	2.81	57.00	9.35	100.00
BP	—	—	—	—	—	—	—	—
CHP	11.46	2.08	14.58	8.33	1.05	45.83	16.67	100.00
GP	—	—	—	25.00	—	50.00	25.00	100.00
MHP	20.00	—	20.00	—	—	60.00	—	100.00
MP	—	—	25.00	—	—	66.67	8.33	100.00
TİP	9.09	—	27.27	9.09	—	54.55	—	100.00
YTP	—	—	—	—	—	—	—	—
Bağımsız	—	—	—	—	—	—	—	—
Fikri Yok	25.64	6.41	3.85	6.41	3.85	41.02	12.82	100.00
Oy Kullanmıyor	13.64	4.55	13.64	—	—	45.45	22.72	100.00
TOPLAM								
Sayı	58	10	33	20	7	170	43	341
%	17.01	2.93	9.68	5.87	2.05	49.61	12.61	100.00

TABLO. 26

Siyasal Tercihli Eşin Geliri Arasındaki İlişki

71d 5	-500	501-1000	1001-2000	2001 +	TOPLAM
AP	6.28	53.49	11.63	18.60	100.00
BP	—	—	—	—	—
CHP	11.76	45.10	17.65	25.49	100.00
GP	—	—	—	—	—
MHP	—	—	—	—	—
MP	50.00	25.00	25.00	—	100.00
TİP	40.00	60.00	—	—	100.00
YTP	—	—	—	—	—
Bağımsız	—	—	—	—	—
Fikri Yok	19.57	43.48	26.08	10.87	100.00
Oy Kullanmıyor	15.38	69.24	15.38	—	100.00
TOPLAM					
Sayı	28	81	32	26	167
%	16.77	48.50	19.16	15.57	100.00

$X^2 = 15.2$ $Sd = 12$ $.20 < P < .30$ $C = .28$

Bundan başka, görüşülenlerin eşlerinin de bizzat birer seçmen olması yüzünden eşlerle ilgili olarak sağlanan verilerin, aynı konuda görüşülenlerden elde edilenlerin kontrolu bakımından yararlı olacakları düşünülerek söz konusu veriler ayrıca tablolanmıştır. Tablolama işlemi, genellikle görüşülenlerle eşleri arasında siyasal tercih ve kararlar bakımından bir paralellik bulunduğu hesaba katılarak, siyasal tercih kategorileri düzeyinde de karşılaştırmaların yapılabilmesi için, görüşülenlerin siyasal tercihlerine göre eşlerinin belli değişkenler açısından dağılımlarını gösterecek şekilde yapılmıştır:

12. Siyasal tercih - Eşin yaşı ..... (Tablo 23) 71a
13. Siyasal tercih - Eşin öğrenim durumu ..... (Tablo 24) 71b
14. Siyasal tercih - Eşin mesleği ..... (Tablo 25) 71c
15. Siyasal tercih - Eşin geliri ..... (Tablo 26) 71d

Bu tablolardaki dağılımlar, aynı değişkenlere göre görüşülenlerin dağılımıyla hiç değilse toplam değerlerde büyük benzerlikler göstermiş, meslekle ilgili bir durum dışında (1) en çok % 5'lik farklılıklarla aynı dağılımlar elde edilmiştir. Üstelik, bu küçük farklılıkların nedeni, eşlerle ilgili tablolarda, tanımı gereği sadece evlilerin dökümü yapıldığından, dağılımların bekâr, dul ve ayrılmışları dışarda bırakan taraflı bir kütlenin karakteristiklerine ait olmasıdır.

(1) Tablo. 25'deki «Esnaf ve Sanatkâr» sütunuyla, Tablo. 30'daki aynı sütuna bkz.

16. Siyasal Tercih — Çocuk Sayısı :

Bir bireyin çocuk sahibi olması, herşeyden önce, siyasal ilişkilere tek kişi olarak değil, bir grup olarak katılmasını ifade eder. Başka bir deyimle, çocuklu bir ailenin ana veya babası durumundaki bir seçmenin siyasal katılması, sadece kişisel eğilimlerinin değil, genel olarak aile çıkarlarının doğrultusundadır. Bu nedenle, çocuklu, özellikle çok çocuklu bir aileye sahip olmak, siyasal mekanizma karşısında ailenin sorumlu temsilcisi olarak bireyin siyasal katılmasını etkileyebileceği gibi, öngördüğü sosyal programa göre bir partiyi tercihinde de rol oynayabilir.

Sahip oldukları çocuk sayısının, medenî durum ve ailenin büyüklüğüne paralel olarak, görüşülenlerin siyasal tercih ve katılmalarındaki rolünü belirlemek amacıyla, siyasal tercihle çocuk sayısı arasındaki ilişki araştırılmıştır. Tablo. 27'den anlaşılacağı gibi, 3-5 çocuklular toplam kütlenin % 32'sini oluşturmakta ve bu kategori, CHP'liler arasında, AP'ye oranla anlamlı bir ağırlık kazanmaktadır.

Oysa, genel kütle içinde oranı % 13.6 olan tek çocuklu ve % 29.5 olan iki çocukluların, özellikle oyunu kullanmayanlar arasında sırasıyla % 19.3 ve % 32.3'e yükselmesi, az çocukluluğun siyasal katılmaya olumsuz etkilerde bulunabileceğini göstermektedir.

TABLO. 27
Siyasal Tercihle Çocuk Sayısı Arasındaki İlişki

72a						Çocuksuz	
5	1	2	3-5	6-8	8 +	Bekâr	TOPLAM
AP	14.92	30.60	30.60	2.24	—	21.64	100.00
BP	—	—	—	—	—	—	—
CHP	14.29	26.78	40.18	3.57	0.89	14.29	100.00
GP	20.00	—	20.00	—	—	60.00	100.00
MHP	20.00	60.00	20.00	—	—	—	100.00
MP	30.77	30.77	30.77	7.69	—	—	100.00
TİP	5.00	10.00	25.00	—	—	60.00	100.00
YTP	—	—	—	—	—	—	—
Bağımsız	—	—	66.67	—	—	33.33	100.00
Fikri Yok	8.71	34.78	27.17	6.52	—	19.35	100.00
Oy Kullanmıyor	19.35	32.26	25.81	3.23	—	22.82	100.00
TOPLAM							
Sayı	57	124	134	15	1	88	419
%	13.60	29.59	31.98	3.57	0.26	21.00	100.00

$X^2 = 32.85$ Sd = 16 $.001 < P < .01$ C = .27

17. Siyasal Tercih — Çocukların Öğrenim Durumu :

Ailenin, bir siyasal haberleşme ve etkileşim aracı olabileceği gerekçesiyle, temel öğelerinden olan çocukların belirgin sosyo-ekonomik karakteristikleri üzerinde de durulmuştur. Bunlar arasında, öğrenim durumu, aile içinde farklılaşma yaratabilecek ve dolayısiyle siyasal tercihleri belli doğrultularda etkileyebilecek bir niteliktir. Ancak, çocukların öğrenim durumunun görüşülenlerin siyasal davranışları üzerinde, ister çapraz - baskı yaratmak, ister görüş billûrlaştırmaya katkıda bulunmak biçiminde olsun, belli bir düzeyin üstünde olması halinde etkin bir rol oynayacağı düşünülebilir.

Çocuklarının eğitim düzeyinin görüşülenlerin siyasal tercihleri üzerindeki etkisini araştıran Tablo. 28'de görüldüğü gibi, çocukların, ana babalarının siyasal davranışlarında etkin olabilecekleri bir öğrenim düzeyi olarak lise ve yüksek öğrenimlilerin oranı genel kütle içinde sırasıyla % 6.1 ve % 6.3'dür.

Siyasal tercih kategorileri açısından ele alındığında, bu oranlardan yüksek öğrenimle ilgili olanının AP'lilerde % 3.4'e düşerken CHP'lilerde % 9.7'ye çıkması çocukların eğitim düzeyiyle görüşülenlerin siyasal tercihleri arasında bir ilişkinin bulunduğu ve bunun görüşülenlerin kendi eğitim durumunda olduğu gibi, CHP'nin lehine belirdiği ortaya çıkmaktadır.

TABLO. 28

Siyasal Tercihle Çocukların Öğrenim Durumu Arasındaki İlişki

72b 5	Yaşı Küçük	Okur Yazar	İlk	Orta	Lise	Yüksek	Diğer	Tahsil-siz	Cevap-sız	TOPLAM
AP	19.93	0.76	36.79	16.47	7.28	3.45	1.92	0.76	12.64	100.00
BP	22.22	—	—	55.56	11.11	11.11	—	—	—	100.00
CHP	19.92	—	35.34	15.04	7.89	9.77	0.38	2.26	9.40	100.00
GP	14.29	—	85.71	—	—	—	—	—	—	100.00
MHP	10.00	—	30.00	30.00	—	10.00	—	—	20.00	100.00
MP	29.03	—	32.26	25.81	—	3.22	—	—	9.68	100.00
TİP	11.53	—	50.00	3.85	3.85	3.85	—	—	26.92	100.00
YTP	50.00	—	50.00	—	—	—	—	—	—	100.00
Bağımsız	42.85	—	14.29	14.29	14.29	14.28	—	—	—	100.00
Fikri Yok	26.00	2.50	34.00	14.50	4.00	6.00	2.50	1.50	9.00	100.00
Oy Kullanmıyor	27.87	3.28	31.15	22.95	4.92	6.55	1.64	—	1.64	100.00
Sayı	195	9	312	144	54	56	12	11	89	882
%	22.11	1.02	35.37	16.33	6.12	6.35	1.36	1.25	10.09	100.00

18. Siyasal Tercih — Çocukların Mesleği :

Aile bireyleri olarak çocukların, öğrenim durumları gibi mesleklerinin de, görüşülenlerin tercihleri üzerinde etkin olabileceği şüphesizdir. Gerçekten çocukların mesleğinin, ailenin sosyal konumunu doğrudan doğruya belirlemediği durumlarda bile, bir sosyo-ekonomik karakteristik olarak ana-babanın tercihlerinde payı bulunan bir etmen olduğu düşünülebilir. Bu etkinlik, özellikle kuşaklar arası mesleki farklılaşmanın belirginleşmesi halinde söz konusudur. Mesleğin aile içi bir farklılaşma yarattığı koşulların, çoğunluk eğitim alanındaki farklılaşmayla birlikte oluştuğu anlaşılmaktadır.

Çocukların öğrenim durumuyla bağıntılı olarak meslekleriyle de, görüşülenlerin siyasal tercihleri arasında bir ilişkinin olup olmadığını araştıran Tablo. 29'un da bir eğilim olarak gösterdiği şekilde, örneğin, CHP'ye oranla AP'liler arasındaki memur oranının düşük, işçi oranınınsa yüksek olmasından, çocukların meslek kategorilerinin görüşülenler üzerinde etkili olabildiği sezilmektedir.

TABLO. 29

Siyasal Tercihle Çocukların Mesleği Arasındaki İlişki

72c 5	Öğrenci	Serbest	Tüccar	Memur	Esnaf Sanatkâr	İşçi	Ev Kadını	Diğer	TOPLAM
AP	53.94	1.97	—	7.24	7.24	13.16	13.16	3.29	100.00
BP	—	—	—	—	—	—	—	—	—
CHP	64.67	2.67	0.67	8.67	6.00	7.33	6.66	3.33	100.00
GP	23.33	—	—	—	—	16.67	50.00	—	100.00
MHP	—	—	—	—	—	—	—	—	—
MP	86.66	—	—	6.67	—	6.67	—	—	100.00
TİP	73.34	—	—	—	—	13.33	13.33	—	100.00
YTP	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Bağımsız	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Fikri Yok	83.34	0.99	0.93	6.93	8.91	4.95	9.90	0.99	100.00
Oy Kullanmıyor	76.74	4.65	—	4.65	2.33	—	6.98	1.65	100.00
TOPLAM Sayı	323	10	2	34	30	40	48	13	500
%	64.60	2.00	0.40	6.80	6.00	8.00	9.60	2.60	100.00

19. **Siyasal Tercih — Meslek :**

Siyasal tercihlerle mesleki statüler arasındaki ilişkiyi gösteren Tablo 30'dan anlaşıldığı gibi, bütün görüşülenlerin % 43'ü, ev kadını durumundadır. Bunu sırasıyla, işçi (% 17.2), esnaf ve sanatkâr (% 10.2), memur (% 8.3), serbest meslek sahibi (% 5.7) ve tüccarlar (% 2.15) izlemektedir. Bu kategorilere giremeyen veya iyi tanımlanamayanlar % 6.7 ile önemli bir ağırlığa ulaşmaktadır.

Bununla birlikte bu dağılım örneğinin her siyasal tercih kategorisinde aynen tekrarlanmadığı açıktır.

Gerçekten bu kategorilerin mesleki yapıları çözümlendiğinde beliren ilk ilişki, AP'liler arasında CHP'lilere göre, işçi, esnaf, sanatkâr ve tüccarların oransal fazlalığına karşılık, memur ve serbest meslek sahiplerinin (1) çok daha düşük bir oranda temsil edilmesidir.

Oransal olarak dile getirmek gerekirse CHP'liler içinde memurların % 7, serbest meslek sahiplerinin % 3 kadar bir fazlalığa sahip olmasına, karşılık, AP'lilerde işçi % 5, esnaf ve sanatkâr % 4, tüccarsa daha düşük bir oranda bir fazlalık göstermektedir.

Bu durumdan, AP ve CHP'nin, kuşatıcı partiler olarak her meslekten olanları kapsamına almakla bir-

(1) Serbest meslek sahipleri: avukat, mühendis, mimar, doktor, dişçi eczacı vb. gibi meslek sahipleridir.

TABLO. 30

Siyasal Tercihle Meslek Arasındaki İlişki

5	73 İşçi	Esnaf Sanat.	Memur	Serbest Meslek	Tüccar	Ev kadını	İyi tanımlanmamış	Öğrenci	Emekli	İşsiz	TOPLAM
AP	19.40	11 20	4 48	5 22	2 24	38 80	8 96	1 49	5 22	2 99	100 00
BP	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
CHP	14 28	7 15	11 61	8 04	1 78	41 96	9 82	2 68	2.68	—	100.00
GP	40 00	—	20.00	20 00	—	20 00	—	—	—	—	100.00
MHP	60 00	—	20 00	—	—	20 00	—	—	—	—	100 00
MP	15.39	38 46	—	—	—	23.08	7 69	—	7 69	—	100 00
TIP	45 00	5 00	5.00	15 00	—	15 00	10.00	—	5.00	—	100.00
YTP	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Bağımsız	—	—	—	33 33	—	—	33.33	33 34	—	—	100 00
Fikri Yok	13.04	13.04	6 52	2 17	3 27	56 52	—	3 27	2.17	—	100 00
Oy Kullanmıyor	3 23	3 23	19.35	3 23	—	51 61	3 23	6 45	9.67	—	100.00
TOPLAM Sayı	72	43	35	24	9	170	28	11	17	4	419
%	17 19	10.26	8 35	5.73	2 15	42 99	6 68	2 63	4.06	0.96	100 00

$X^2 = 57.4$ SD = 20 P < 001 C = 37

likte, mesleki yapılarının göreli bir farklılaşma içinde olduğu, CHP'nin daha çok bürokrat veya yüksek statülü mesleklerden oluşmasına karşılık, AP'nin işçi ve küçük ve büyük burjuvazinin partisi olma eğilimi taşıdığı anlaşılmaktadır.

Öte yandan, TİP'liler kategorisi, özel bir mesleki yapı özelliği sunmaktadır. Gerçekten, bu kategorinin % 45 oranında işçilerden, % 15 oranında serbest meslek sahiplerinden oluşması, adı geçen partinin, sınıfsal bilince sahip işçilerle siyasal ideolojisini benimsemiş olan aydınlar temeline dayandığını ortaya koymaktadır.

Fikri olmayan ya da oy kullanmayacak olanlara gelince, her iki kategorinin de mesleki statü bakımından, siyasal parti tercih kategorilerinden anlamlı bir şekilde ayrıldığı ve gerek siyasal kararsızlık, gerekse siyasal ilgisizlik ya da edilgen bir tepki durumunda bulunanlar arasında ev kadını oranının çok yüksek olduğu (sırasıyla % 56.5 ve % 51.6) görülmektedir. Bu durumdan ev kadınlarının siyasal bilinçliliğinin çoğunluk zayıf olduğu ve genel olarak mesleğin siyasal katılma eğilimi yaratan bir etmen özelliği taşıdığı sonucu çıkmaktadır.

Meslek yapıları arasında görülen farklılık da bu iki kategorinin anlamlı bir şekilde birbirinden ayrılabileceği yargısına yol açmaktadır.

Gerçekten. fikri olmayan kategorisinde işçi ve esnaf-sanatkârın oransal ağırlığına karşılık, oyunu kullanmayanlar arasında memur ve emeklilerin yoğunluğu, siyasal kararsızlığın daha çok çapraz baskılar altında bulunan meslek sahipleri için söz konusu olduğunu, siyasal ilgisizlik ya da tepkininse, daha çok bir küskün aydın davranışı anlamı taşıdığını açığa çıkarmaktadır.

20. Siyasal Tercih - Kişisel Gelir :

Siyasal tercihlerin gelirle ilişkisi araştırılırken bilindiği gibi, sadece aile reisinin çalışarak gelir sağladığı aile tipinin, özellikle büyük kentlerde giderek azalması yüzünden, ailenin toplam gelirinin ele alınması daha yerinde görülmüştür. Bununla birlikte, bir yandan söz konusu ilişkiyi sınamak, öte yandan görüşülenlerin kişisel gelirlerinin siyasal tercihlerdeki etkinliğini belirlemek üzere siyasal tercihle kişisel geliri çapraz bağlantıya sokan Tablo. 31 hazırlanmıştır.

Bu ilişkinin meydana getirdiği dağılımın Tablo. 21'den ayrıldığı ana nokta, yüksek gelir dilimlerinin oransal ağırlığının azalmasıdır. Gerçekten, genel kütlede, 1.000 TL'sının altındaki alt gelir dilimi % 55.1'den % 74.4'e çıkarken, 1001-2000 TL. arasındaki orta gelir dilimi % 24.6'dan % 19.0'a, 2000 TL. üzerindeki üst dilimi ise % 20.0'den % 10.5'e düşmektedir.

Bununla birlikte, kişisel gelir dilimlerinin siyasal parti kategorileri içinde gösterdikleri yığışmalar, ailenin toplam geliriyle elde edilen dağılımı tekrarlamaktadır. Gerçekten, 2001 TL'nın üzerindeki üst gelir diliminin CHP'liler içinde AP'lilere göre % 9-10 arasında bir fazlalık göstermesine karşılık AP'liler arasında 500 TL'dan aşağı geliri olanların oranı % 14'lük bir fazlalığa sahiptir. Bu durum, CHP'lilere oranla, AP'nin gö-

TABLO. 31

Siyasal Tercihle Kişisel Gelir Arasındaki İlişki

76

5	-500	501-1000	1001-2000	2001 +	TOPLAM
AP	25.88	49.41	16.47	8.24	100.00
BP	—	—	—	—	—
CHP	2.31	49.23	21.54	16.92	100.00
GP	—	75.00	25.00	—	100.00
MHP	—	—	—	—	—
MP	10.00	30.00	40.00	20.00	100.00
TİP	33.33	50.00	11.11	5.56	100.00
YTP	—	—	—	—	—
Bağımsız	—	—	—	—	—
Fikri Yok	25.00	50.00	22.50	2.50	100.00
Oy Kullanmıyor	25.00	37.50	18.75	18.75	100.00
TOPLAM					
Sayı	51	123	47	26	247
%	20.65	49.80	19.02	10.53	100.00

$X^2 = 14.50$ Sd = 15 $.30 < P < .50$ C = .18

reli olarak düşük gelirlilerden oluştuğunu göstermektedir.

TİP kategorisindeyse, yine belirmiş olan ilişkinin doğrulanmasıyla, 1000 TL. dan aşağı gelirlerin bütün kategorinin % 83.3'ünü oluşturması, bu partinin, genellikle alt sosyo-ekonomik statüden olanlarla, ideolojini benimsemiş aydınlarca desteklendiğinin ifadesidir.

Öte yandan, fikri olmayan ve oyunu kullanmayanlar kategorisinden, ilkinin daha çok düşük gelir diliminde, ikincisininse yüksek gelir dilimlerinde yoğunlaşmış olması da, siyasal kararsızlığın, sosyo-ekonomik statüsü düşük olanların, objektif koşullarla ideolojik şartlanmalar karşısında, altında kaldıkları çapraz baskının, siyasal ilgisizlik veya küskünlüğünse daha çok yüksek ekonomik statüden olanların siyasal rejime karşı tepkilerinin sonucu olduğunu sezdirmektedir.

21. Siyasal Tercih — Ek Gelir :

Bilindiği gibi, siyasal tercihle gelir arasındaki ilişki, sürekli ve ortalama ücret veya maaş şeklindeki aylık gelire olduğu kadar, diğer gelir ve gelir kaynaklarını da kapsamına alan toplam aile gelirine dayanılarak kurulmuştur.

Bununla birlikte, ana gelir kaynağına eklenen ve niteliği ve niceliği yüzünden siyasal tercihleri etkileme olasılığı bulunan bu ikinci dereceden kaynakların da saptanması yerinde görülmüştür. Siyasal tercihlere göre bu ek ve yan gelir kaynaklarının tür ve ağırlıklarının dağılımını gösteren Tablo. 32'den anlaşılacağı gibi, mülk, ek iş, ek uğraşı ve diğer olanakların oluşturduğu bu gelir kaynaklarının oranı toplam kütle içinde olduğu kadar, her siyasal tercih kategorisi içinde de düşüktür.

Gerçekten toplam görüşülenlerden % 82.2'sinin bir ek ve yan geliri bulunmadığı ve bu türlü gelir kaynakları içinde taşınmaz mülk sahipliğinin de en büyük ağırlığa sahip olduğu anlaşılmıştır.

Mülk sahiplerinin siyasal tercih kategorilerine dağılımlarına göreyse, AP'lilerin bir gelir kaynağı olarak mülk sahipliği bakımından CHP'lilerden önde gelmesi, bir yandan daha çok küçük burjuvaziden olan rantiyelerin AP'deki ağırlığını, öte yandan yine bir gelir kaynağı olarak taşınmaz mülk sahipliğinin uzun süreli bir kentleşmenin sonucu olmasından ötürü AP'liler arasında İstanbul yerlilerinin göreli fazlalığını göstermektedir.

TABLO. 32

Siyasal Tercihle Aylık Dışı Gelir Arasındaki İlişki

77

5	Mülk	Ek-İş	Ek-Uğraş	Diğer	Yok	TOPLAM
AP	11.76	3.68	0.73	3.68	80.15	100.00
BP	—	—	—	—	—	—
CHP	9.82	0.89	0.89	3.57	84.83	100.00
GP	20.00	20.00	—	—	60.00	100.00
MHP	20.00	—	—	—	80.00	100.00
MP	30.77	—	—	—	69.23	100.00
TİP	10.00	—	—	5.00	85.00	100.00
YTP	—	—	—	—	—	—
Bağımsız	33.33	—	—	—	66.67	100.00
Fikri Yok	10.75	3.23	—	2.15	83.87	100.00
Oy Kullanmıyor	9.68	—	—	—	90.32	100.00
TOPLAM						
Sayı	51	10	2	12	347	422
%	12.09	2.37	0.47	2.84	82.23	100.00

$X^2 = 9.23$ Sd = 5 $10 < P < .20$ C = .14

$X^2 = 1.82$ Sd = 4 $70 < P < .80$ C = .16

22. **Siyasal Tercih — Konut Tipi :**

Bireyin içinde yaşadığı konut tipinin, taşıdığı sosyo - ekonomik statünün en sembolik bir ifadesi olduğuna şüphe yoktur. Yaşama standardının dışlaşmış bir belirtisi olarak konut, villa ve apartman tipi konutlardan, kagir ve ahşap konutlara ve son olarak gecekondulara doğru hiyerarşik bir sıra içinde üst, orta ve alt sınıf konumunun karşılığıdır.

Bir sosyal sınıf göstergesi olarak anlam taşıyan konut tipiyle siyasal tercihler arasında, genel olarak yüksek bir bağıntı bulunmamakla birlikte çeşitli tip konutların siyasal tercih kategorilerinde farklı bir oransal dağılım gösterdiği anlaşılmaktadır.

Gerçekten Tablo. 33'de de görüldüğü gibi, AP'liler arasında gecekonduda, ahşap ve kâgir konutlarda oturanların oranı anlamlı bir ölçüde fazladır. Gecekondu kentleşmenin ürünü olarak belirdiğine, ahşap ve kâgir konutlarsa İstanbul'un eski ve alt sınıflarının oturduğu yerleşme kesimlerinde yaygın konut tipi olduğuna göre; bu olgu, AP'nin İstanbul'un ilk yerlilerinden olduğu kadar iç göçlere paralel olarak kentin kazandığı nüfustan da daha çok pay aldığım göstermektedir.

Buna karşılık, yüksek sosyo-ekonomik statünün göstergesi olan apartman tipi konutlarda oturanların oranının CHP'liler arasmda yarıya yakın bir orana ulaşması da, dolaylı olarak, bu partinin daha çok belli bir yaşama standardına ulaşmış olan veya hiç olmazsa konut harcamalarına öncelik tanıyan memur ve serbest meslek sahiplerinden oluştuğunun belirtisidir.

TABLO. 33

Siyasal Tercihle Konut Tipi Arasındaki İlişki

79

5	Gece-kondu	Ahşap	Kagir	Apartman	Diğer	TOPLAM
AP	14.17	16.42	32.84	32.84	3.73	100.00
BP	—	—	—	—	—	—
CHP	8.04	11.60	28.57	45.54	6.25	100.00
GP	40.00	20.00	20.00	20.00	—	100.00
MHP	—	—	100.00	—	—	100.00
MP	15.38	15.38	23.09	46.15	—	100.00
TİP	20.00	5.00	50.00	20.00	5.00	100.00
YTP	—	—	—	—	—	—
Bağımsız	—	—	33.33	33.33	33.34	100.00
Fikri Yok	15.22	15.22	28.26	40.21	1.09	100.00
Oy Kullanmıyor	6.45	22.58	32.26	38.71	—	100.00
TOPLAM						
Sayı	52	60	131	157	16	419
%	12.41	14.32	31.98	37.47	3.82	100.00

$X^2 = 17.4$ Sd = 15 $20 < P < 30$ C = 21

23. Siyasal Tercih — Konutun Mülkiyet Durumu :

Ev sahipliğinin kiracılığa oranla -bir mülkiyet göstergesi olarak- üst sınıf konumunun belirtisi olduğu söylenebilirse de, aykırı bazı durumların bulunduğu görülmektedir. Yüksek kira değerine sahip bir konutta kiracı olarak oturmak nasıl düşük bir sınıfsal statünün ifadesi değilse, bir gecekondu sahibi olmak, aynı şekilde bir üst sınıf konumunun belirtisi değildir.

Siyasal tercihlerin konutun mülkiyet durumuyla olan ilişkisi, konutun tipiyle elde edilene benzer bir nitelik taşımaktadır. Gerçekten, genel kütlede ev sahipleri oranının kiracılara göre biraz daha yüksek olması şeklinde beliren dağılım örneği, aşağı yukarı bütün siyasal tercih kategorilerinde tekrarlanmakla birlikte Tablo. 34'den de görüleceği gibi, ev sahibi olanların oranı AP'liler içinde, CHP'lilere göre oldukça fazladır. Toplam görüşülenler arasında % 53.2 olan ev oranı, AP'de % 59.7'ye çıkarken CHP'de % 45.5'e düşmektedir.

Bu durum, konut tipiyle ilgili çözümlemelerde de belirtildiği gibi, AP'liler arasında İstanbul'un ilk yerlileri olup da mülk edinmiş küçük ve büyük burjuvaziyle, gecekondu yaparak kendi konutuna sahip olmuş yeni kentlilerin daha yoğun olduğunu ortaya koymaktadır.

Öte yandan, oyunu kullanmayanlar kategorisinde kiracı oranının CHP'dekine benzer bir dağılım göstermesi bu kategorinin çoğunluk adı geçen partinin özelliklerini paylaştığını ortaya koymaktadır.

TABLO. 34

Siyasal Tercihle Konutun Mülkiyet Durumu Arasındaki İlişki

80

5	Ev Sahibi	Kiracı	Belirsiz	Lojman	TOPLAM
AP	59.70	35.82	2.24	2.24	100.00
BP	—	—	—	—	—
CHP	45.54	49.10	3.57	1.79	100.00
GP	60.00	40.00	—	—	100.00
MHP	60.00	40.00	—	—	100.00
MP	53.85	30.77	7.69	7.69	100.00
TİP	50.00	40.00	—	10.00	100.00
YTP	—	—	—	—	—
Bağımsız	66.67	33.33			
Fikri Yok	54.35	43.48	2.17	—	100.00
Oy Kullanmıyor	48.39	48.39	3.22	—	100.00
TOPLAM					
Sayı	223	177	11	8	419
%	53.22	42.24	2.63	1.91	100.00

$X^2 = 6.13$ Sd = 5 $.20 < P < .30$ C = .12

24. Siyasal Tercih — Konutun Kira Değeri :

Konutla ilgili sınıf göstergeleri arasında kira değerinin en elverişlisi olduğu açıktır. Başka bir deyimle, ister ev sahibi, ister kiracı olsun bir bireyin oturduğu konutun gerçek kira değeri, standardlaştırılması halinde, onun sosyo-ekonomik statüsünün en sağlıklı göstergesidir. Ancak aşırı konut talebinin kiralarda büyük dalgalanmalara yol açtığı ve ödenen kiralarla gerçek kira değerleri arasında büyük farkların belirdiği bir toplulukta, oturulan konutların kira değerini standardlaştırmak ayrı bir çalışmaya ihtiyaç göstermektedir. Bu nedenle, konutun kira gücü, sadece kiracı durumunda olanların ödedikleri değer olarak saptanmıştır.

Siyasal tercihlerin konut için ödenen kiralara göre dağılımı da, konut tipi ve konutun mülkiyet durumuyla elde edilen dağılıma uygun düşmektedir (Tablo. 35). Görüldüğü gibi, konuta 250 TL.'dan aşağı kira ödeyenlerin genel kütle içinde % 52.5 olan oranının AP'liler arasında % 58.3'e yükselirken CHP'lilerde 43.6'ya düşmesi AP'de düşük kiralı gecekondu tipi konutlarda oturanların daha yoğun olduğunu ortaya koymaktadır.

Öte yandan, yine fikri olmayanlar ve oyunu kullanmayanlar arasında konuta ödenen kiraların dağılımındaki farklılık, yani ikinci kategoride yüksek kira ödeme oranının fazlalığı, ilk kategorinin daha düşük bir sosyo-ekonomik statüye sahip kişilerden oluştuğunu göstermektedir

TABLO. 35

Siyasal Tercihle Konut Kirası Arasındaki İlişki

5	—100	101—250	251—500	501—1000	1001—1500	TOPLAM
AP	12.50	45.83	37 50	4.17	—	100.00
BP	—	—	—	—	—	—
CHP	3.64	40.00	43 64	12 72	—	100 00
GP	—	—	—	—	—	—
MHP	—	—	—	—	—	—
MP	50.00	25.00	25.00	—	—	100.00
TİP	12.50	12.50	75.00	—	—	100 00
YTP	—	—	—	—	—	—
Bağımsız	—	—	—	—	—	—
Fikri Yok	2.50	60.00	22 50	12.50	2 50	100.00
Oy Kullanmıyor	13.13	40 00	40.00	6 67	—	100.00
TOPLAM						
Sayı	14	79	67	16	1	177
%	7.91	44 63	37.85	9.04	0,57	100 00

$X^2 = 10$ Sd = 8 $20 < P < 30$ C = 23

25. Siyasal Tercih — Oda Sayısı :

Konutun tipi kadar büyüklüğünün de bir sosyal sınıf göstergesi özelliği taşıdığı gözönüne alınarak, siyasal tercihlerle ilişkiye getirilmesi, toplam kütle için anlamlı bir bağıntı doğurmamışsa da, konutun oda sayısının belli siyasal tercih kategorilerinde farklı dağılımlar gösterdiği anlaşılmıştır.

Gerçekten, Tablo 36'dan da görüleceği gibi, genel kütlede oranı %65.4 olan oda sayısı 3'ün altındaki konutlar, AP'lilerde % 65.6, CHP'lilerdeyse % 62.4'le aşağı yukarı benzer bir dağılım gösterirken, özellikle yüksek bir sosyo-ekonomik statünün sembolü olan 5 ve 5'den çok odalı konutların oranı, CHP'liler arasında AP'lilere göre % 9 kadar bir fazlalığa ulaşmaktadır. Bu durumdan, CHP'de sosyo-ekonomik düzeyi yüksek olanların oransal olarak daha büyük bir ağırlık taşıdığı sonucu çıkmaktadır.

Tersine, TİP'liler arasında, 3'den az odalı konut oranının % 70'e varması bu partide alt sosyo-ekonomik düzeyden olanların ağır bastığını, ama 5 ve daha çok odalı konut sahiplerinin %20 oranında olması da aynı zamanda ideolojik tercihli yüksek sosyo-ekonomik düzeyden kimselerin de yer aldığını ortaya koymaktadır.

Aynı ilişki konutun donatım olanakları bakımından da gözlenmektedir.

TABLO. 36

Siyasal Tercihle Konutun Oda Sayısı Arasındaki İlişki

5	1	2	3	4	5	6 +	Boş	TOPLAM
AP	5.97	25.37	34.33	24.63	7.46	1.49	0.75	100.00
BP	—	—	—	—	—	—	—	—
CHP	6.25	29.46	26.79	18.75	11.61	6.25	0.89	100.00
GP	—	40.00	40.00	20.00	—	—	—	100.00
MHP	—	20.00	60.00	20.00	—	—	—	100.00
MP	15.38	30.77	30.77	7.70	15.38	—	—	100.00
TİP	15.00	15.00	40.00	10.00	5.00	15.00	—	100.00
YTP	—	—	—	—	—	—	—	—
Bağımsız	—	33.33	—	33.33	—	33.34	—	100.00
Fikri Yok	4.36	33.69	25.00	20.65	11.95	3.26	1.09	100.00
Oy Kullanmıyor	3.23	29.03	38.70	16.13	9.68	3.23	—	100.00
TOPLAM								
Sayı	25	119	130	85	40	17	3	419
%	5.97	28.40	31.02	20.29	9.55	4.06	0.71	100.00

$X^2 = 19$ Sd = 20 $.50 < P < .70$ C = .21

TABLO. 37

Siyasal Tercihle Konutun Donatım Olanakları Arasındaki İlişki

83 5	Su	Elektrik	Kanalizasyon	Hela	Kalorifer	Telefon	T.V.	TOPLAM
AP	73.13	83.58	76.11	98.50	11.19	7.46	2.23	100.00
BP	100.00	100.00	100 00	100.00	—	—	—	100.00
CHP	75.89	83.05	89 28	95.53	8.95	8.95	1.78	100.00
GP	40.00	100.00	20.00	100.00	20.00	40.00	—	100 00
MHP	60.00	100.00	80 00	100.00	—	—	—	100.00
MP	76.92	92 30	92.30	100.00	—	—	—	100.00
TİP	80.00	85.00	75.00	100.00	100.00	15.00	—	100.00
YTP	50.00	100.00	50.00	100.00	—	—	—	100.00
Bağımsız	100.00	100.00	100.00	100.00	—	100.00	66.66	100.00
Fikri Yok	78.26	100.00	59.78	90.21	11.95	2 17	2.17	100.00
Oy Kullanmıyor	80.64	90.32	77 41	100.00	16.12	9 67	—	100.00
TOPLAM								
Sayı	317	371	309	403	44	33	9	(X)
%	75.65	88 54	73.74	96.18	10 50	7.87	2.14	100.00
a)	$X = 9.96$		$Sd = 5$	$.01 < P < .05$			$C = .15$	
b)	$X^2 = 3.49$		$Sd = 5$	$.50 < P < .70$			$C = 15$	

(X) Her sütun toplamının yüzdesi, toplam görüşülen sayısı olan 419 % 100 alınarak hesaplanmıştır

SİYASAL DAVRANIŞ VE DEĞERLENDİRMELER

Siyasal Tercihlerin Dağılımı :

Araştırmada kendileriyle görüşülenler siyasal tercihler bakımından genel kütlenin, yani İstanbul seçmenlerinin doyurucu bir örnek kesitini oluşturmuştur.

Gerçekten 12. Ekim. 1969 Milletvekili seçimlerinde İstanbul'da siyasal partilerin aldıkları oyların dağılımıyla, Tablo. 43'ün sonuçlarından hareketle örnek kütlede siyasal tercihlerin temsil oranlarını karşılaştırmalı olarak gösteren aşağıdaki tablodan izleneceği gibi, her iki dağılımda da parti oylarının oransal payları hiç değilse genel eğilim bakımından aynıdır:

Siyasal Parti Tercihi	Örnek Kütle %	12. Ekim. 1969 Milletvekili Seçimi
AP	47.80	45.27
BP	2.90	0.68
CHP	33.80	37.84
GP	2.30	1.69
MHP	2.60	1.69
MP	2.70	4.39
TİP	5.80	6.75
YTP	0.80	0.68
Bağımsız	1.30	1.01
Toplam :	100.00	100.00

İki dağılım arasındaki bu benzerlik, siyasal görüş ve davranışların son kertedeki ifadesi olan siyasal oy tercihi açısından genel seçmen kütlesinin temel eğilimlerini yansıtan örnek kütlenin, diğer davranışsal karakteristiklerini de tekrarlayan doyurucu ve yeterli bir kesit olduğunu belgeleyici niteliktedir.

Bu yüzden, ayrı ayrı başlıklar altında incelenecek olan çeşitli siyasal görüş ve davranışlar konusunda örnek kesit üzerinde elde edilen veriler ve beliren ilişkiler az bir yanılma payıyla genel kütleye yaygınlaştırılabilmiş ve böylelikle adı geçen görüş ve davranışların biçimlenme ve değişme sürecinin eğilim halinde de olsa bazı genellikleri saptanarak formüllendirilmeye çalışılmıştır.

Gerçekten, henüz bir eğilim şeklinde olmakla birlikte objektif koşullara uygun olarak beliren siyasal tercihlerin sosyo-ekonomik değişkenler açısından çözümlenmesi yapıldıktan sonra, bu tercihlerin yol açtığı siyasal görüş ve davranışlar çerçevesi ortaya çıkarılmak istenmiştir.

Siyasal İlgililik :

Tablo. 38'den de anlaşılacağı gibi, görüşülenlerin 1969 seçimlerine duydukları ilgi normal bir dağılım göstermektedir. Toplam kütle içinde, seçime ilgi duyanların oranının (% 39.8), ilgisiz olanlardan (% 27.9) daha yüksek olduğu anlaşılmakla birlikte, seçime biraz ilgi gösterenlerin önemli bir kesiminin de sonunda siyasal katılma bakımından ilgisiz sayılabilecekleri hesaba katılacak olursa, siyasal seçimlerin kütlenin ancak yarısınca ilgi gördüğü ortaya çıkmakta ve bu da seçimlerin gerçek halk sistemini temsil edip etmediği sorununu doğurmaktadır.

Siyasal ilgililiğin siyasal tercih kategorilerine göre dağılımı gözden geçirilecek olursa, bunun, CHP'de oransal olarak biraz daha yüksek olmasına ve siyasal parti tercihinde bulunanlar arasında küçük partilere doğru giderek azalmasına rağmen, belli başlı tercih kategorilerinde aşağı yukarı aynı eğilimi gösterdiği ortaya çıkmaktadır.

Görüşülenlerin bu seçimlere karşı ilgisinin geçen seçimlere, yani 1965 Milletvekili seçimlerine oranla bir değişiklik geçirip geçirmediği araştırıldığında (Tablo. 39) görüşülenlerin, yarıya yakın bir kesiminin aynı ilgi düzeyinde kaldığı, bununla birlikte daha çok ilgi duyanların daha az ilgi duyanlardan oranca yüksek olduğu ortaya çıkmaktadır.

Siyasal tercih kategorilerine gelince AP'liler arasında ilgi derecesi toplam kütlenin eğilimini tekrarlamakla

TABLO.38

Siyasal Tercihlere Göre 1969 Seçimlerine Duyulan İlgi

1 5	Çok Büyük	Oldukça	Biraz	Hiç	Fikrim Yok	TOPLAM
AP	17.91	26.12	36.57	12.69	6.71	100.00
BP	—	—	—	—	—	—
CHP	16.07	31.25	34.82	15.18	2.68	100.00
GP	—	—	80.00	—	20.00	100.00
MHP	20.00	20.00	20.00	40.00	—	100.00
MP	7.69	15.98	30.76	46.27	—	100.00
TİP	20.00	30.00	40.00	5.00	5.00	100.00
YTP	—	—	—	—	—	—
Bağımsız	33.40	—	33.30	33.30	—	100.00
Fikri Yok	6.52	28.26	28.26	27.18	9.78	100.00
Oy Kullanmıyor	3.23	9.68	6.45	67.74	12.90	100.00
TOPLAM Sayı	56	111	135	90	27	419
%	13.37	26.49	32.23	21.47	6.44	100.00

$X^2 = 66.80$ Sd = 20 P < .001 C = .37

TABLO. 39

Siyasal Tercihlere Göre 1965 Seçimlerine Oranla 1969 Seçimlerine Duyulan İlgi

2 5	Daha Çok	Daha Az	Aynı	Fikri Yok	TOPLAM
AP	26.86	14.18	51.50	7.46	100.00
BP	—	—	—	—	—
CHP	48.21	12.50	36.61	2.68	100.00
GP	40.00	20.00	20.00	20.00	100.00
MHP	20.00	40.00	40.00	—	100.00
MP	15.38	30.78	46.15	7.69	100.00
TİP	70.00	15.00	15.00	—	100.00
YTP	—	—	—	—	—
Bağımsız	—	33.33	66.67	—	100.00
Fikri Yok	29.35	10.88	41.30	18.47	100.00
Oy Kullanmıyor	3.22	29.03	48.39	19.36	100.00
TOPLAM					
Sayı	139	65	177	38	419
%	33.15	15.52	42.24	9.09	100.00

$X^2 = 55$ Sd = 15 $P < .001$ $C = .34$

birlikte, CHP'lerin yarısı bu seçimlere daha büyük bir ilgi duyduklarını belirtmişlerdir.

TİP'liler arasındaysa, geçen seçimlere göre daha büyük ilgi duyma oranının en yüksek olduğu anlaşılmaktadır.

Fikri olmayan ve oyunu kullanmayacak olanlara gelince, geçen seçimlere gösterilen ilgi bakımından bu kategoriler arasında anlamlı bir farklılık belirmiş, birinci kategoride daha çok ilgi duyanların oranı oldukça yükselirken, ikincisinde geçen seçimlere oranla ilgililik düzeyinin çok düşük olması, siyasal kararsızlığın yükselen bir ilginin, siyasal ilgisizliğinse, çeşitli nedenlerle, süregeldiği gibi, giderek artan bir eğilimin ürünü olduğunu göstermektedir. Bununla birlikte, her iki kategoride de geçen seçimlerde kararsızlık ve ilgisizlik içinde bulunanların aşağı yukarı yarıya yaklaşması, bunların, geniş ölçüde aynı siyasal eğilimi sürdüren kimseler olduğunu ortaya koymaktadır.

Siyasal ilgi bakımından geçen seçimlere göre olumlu değişme gösterenlerin gerekçelerine gelince (Tablo. 40), seçimlere karşı ilgi artışının nedenleri arasında başta, % 21.6 ile, siyasal ortamın yoğunluğu içinde siyasal partilerin seçim kazanma şanslarının dengelenmesi ve bunun bir sonucu olarak seçimin ortada olması ve hiç bir partinin çoğunluğu sağlayamamasına bağlı olarak bir koalisyon olasılığının belirmesi ve tek tek oyların seçim sonuçlarını etkileme olanağının yükselmesi durumu gelmektedir.

Seçim sonuçlarının önceden belli olmadığı durumlarda, duyulan siyasal ilginin yoğunlaştığını gösteren bu gerekçeyi, sırasıyla, birbirine bağlı olan iki gerekçe, yani seçim sonrasında kurulacak iktidarın sosyal refah yolunda daha olumlu adımlar atacağı veya siyasal iktidarın değişmesiyle aynı sonucun sağlanacağı umudu izlemektedir. Bundan, siyasal seçimlerin, birikmiş hoşnutsuz-

lukların patlamalara yol açmadan ifade edilmesine fırsat veren bir vasıta olduğu sonucu çıkmaktadır.

Bunlardan başka, seçmen çağına gelerek ilk kez oy kullananların oranının göreli ağırlığı da, siyasal katılma hakkının seçime duyulan ilgide etkili bir rol oynadığını göstermektedir. Bu gerekçeleri sırasıyla, kişisel bazı gerekçeler ve kişisel ve genel olarak seçmenlerin bilinçlendiği inancı izlemektedir.

Son olarak siyasal ilgiyi arttıran nedenlerden biri de, % 2.1'lik bir oranla, seçimin, siyasal iktidarı olduğu kadar yürürlükteki düzeni değiştirme yolu sayılmasıdır.

1969 seçimlerine ilgi artışı gerekçelerinin siyasal tercih kategorilerine dağılımına gelince, AP'liler arasında kişisel nedenlerin % 33.3'le en büyük ağırlığı taşıması, siyasal ilgi artışının ideolojik veya siyasal bir görüş değişikliğinin sonucu olmadığını, siyasal ortamın karışıklığı ve kolalisyon olasılığının bir gerekçe olarak % 25'le ikinci gelmesi de, görüşülenlerin, tek parti iktidarına duydukları ihtiyaç yüzünden seçimi en çok kazanma şansına sahip partilere oy verme eğilimi içinde bulunduklarını göstermektedir.

CHP'liler arasında da siyasal ortamın yoğunluğu ve siyasal iktidarı değiştirme isteğinin % 18.5'er oranla en başta gelmesi, geniş ölçüde, CHP'nin 1960'dan başlayarak geliştirdiği yeni programın bir seçim kazanma şansı yarattığı inancının yaygınlığını göstermektedir.

TİP kategorisindeyse % 28.6'yla ilk olarak oy kullanma gerekçesinin önceliği, özellikle 1969 seçimlerine bir iç krizle giren adı geçen partinin yandaşları arasındaki ilgi yüksekliğinin, seçimdeki şansına değil, özellikle genç kuşaklar üzerinde etkin olan programının etkisiyle yeni seçmen özelliği kazananlar arasında bir etkinlik taşımasına bağlanabileceği sonucu doğurmaktadır.

TABLO. 40
Siyasal Tercihlere Göre Daha Çok İlgililik Nedenleri

3 (a)

5	(a)	(b)	(c)	(d)	(e)	(f)	(g)	(h)	(i)	TOPLAM
AP	8.33	2.78	25.00	5.56	5.56	—	37.33	16.66	2.78	100.00
BP	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
CHP	5.55	7.41	18.51	9.27	18.51	3.70	12.97	16.67	7.41	100.00
GP	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
MHP	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
MP	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
TİP	28.57	—	14.29	—	14.29	—	14.28	28.57	—	100.00
YTP	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Bağımsız	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Fikri Yok	11.11	11.11	18.52	11.11	11.11	—	7.41	18.52	11.11	100.00
Oy Kullanmıyor	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
TOPLAM										
Sayı	13	8	30	10	18	3	23	26	8	139
%	9.35	5.76	21.58	7.19	12.95	2.16	16.55	18.71	5.75	100.00

$X^2 = 23.51$ Sd = 15 $.05 < P < .10$ C = .37

Geçen seçimlere oranla daha az ilgililik nedenlerine gelince, (Tablo. 41) genel olarak siyasal partilere ve demokratik rejime karşı duyulmaya başlanan güvensizliğin % 40'la en başta geldiği görülmektedir ve bu durum Türkiye'de demokrasinin karşılaşabileceği tehlikelere karşı kamuoyunda yeterli ve gerekli bir bilinç ve inancın bulunmadığını açıkça ortaya koymaktadır. İkinci sırayı % 33.8'le demokratik düzene karşı ilkece beslenen güvene rağmen tercih edilen siyasal partiye karşı duyulan güvensizlik, umutsuzluk, hayal kırıklığı, pahalılık almakta ve bu durumdan, genellikle, bir siyasal partiye karşı duyulmaya başlanan inançsızlık ifadesinin başka bir partinin tercih edilmesi şeklinde değil, bir ilgisizlik şeklinde belirdiği anlamı çıkmaktadır. Bu ilgisizlik gerekçelerini sırasıyla, hastalık, meşguliyet, bilgisizlik gibi kişisel nedenler (% 18.41)'le, sık sık yapılan seçimleri kanıksama (% 4.6) nedenleri izlemektedir.

İlgi azalma gerekçelerinin siyasal kategorilere dağılımında, gerek AP'liler gerekse CHP'liler arasında partiye karşı duyulan ilgisizliğin yarıya yakın bir oranla başta gelmesi ve bunu, hemen ardından, genel olarak rejime karşı güvensizliğin izlemesi, büyük parti yandaşları arasında genellikle demokratik rejime karşı güvensizliğin küçük partilere oranla daha geç doğduğunu göstermektedir.

./.

(a) İlk olarak oy kullanma
(b) Kişisel ve genel bilinçlenme
(c) Koalisyon ve siyasi ortamın yoğunluğu, karışıklık
(d) Tek tek oyların etkinliği, seçimin ortada olması
(e) Siyasal iktidarı değiştirme isteği
(f) Düzeni değiştirme isteği
(g) Kişisel nedenler
(h) Refah umudu
(i) Gerekçesiz

TABLO. 41

Siyasal Tercihlere Göre Daha Az İlgililik Nedenleri

3 (b) / 5	(a)	(b)	(c)	(d)	(e)	(f)	(g)	TOPLAM
AP	—	45.00	—	25.00	30.00	—	—	100.00
BP	—	—	—	—	—	—	—	—
CHP	—	42.86	—	14.29	35.71	7.14	—	—
GP	—	—	—	—	—	—	—	—
MHP	—	—	—	—	—	—	—	—
MP	—	25.00	—	25.00	50.00	—	—	—
TİP	—	33.34	—	33.33	33.33	—	—	100.00
YTP	—	—	—	—	—	—	—	—
Bağımsız	—	—	—	—	—	—	—	—
Fikri Yok	10.00	10.00	—	30.00	50.00	—	—	100.00
Oy Kullanmıyor	—	12.50	—	—	75.00	12.50	—	100.00
TOPLAM								
Sayı	3	22	—	12	26	2	—	65
%	4.62	33.89	—	18.47	40.00	3.07	—	100.00

$X^2 = 7.9$ Sd = 6 .20 < P < 30 C = 11

./.

Öte yandan fikri olmayanlarla oyunu kullanmayanlar arasında, genel olarak siyasal partilere ve rejime karşı güvensizliğin, -ikincisinde daha büyük bir oranda olmak üzere- ağırlık kazanması, siyasal katılmama olgusunun genel olarak demokratik sisteme karşı bir güvensizliğin ürünü olduğunu ortaya koymaktadır.

./.

(a) Sık sık seçim yapılması yüzünden kanıksama
(b) Partiye güvensizlik, umutsuzluk, hayal kırıklığı, pahalılık
(c) Tek bir siyasi partinin seçimi kazanma ihtimali
(d) Hastalık, meşguliyet, ilgisizlik gibi kişisel nedenler
(e) Genel olarak siyasal partiye-rejime güvensizlik
(f) Gerekçesiz
(g) Cevapsız

Siyasal Katılma :

Siyasal ilgililiğin sonucu olan siyasal katılma eğilimi, doğal olarak, görüşülenler arasında, ilgililikle aynı dağılımı göstermektedir. Ancak, Tablo. 42'inin de gösterdiği gibi, örnek kütlenin % 87.8'inin oy kullanacağını yani siyasal katılmada bulunacağını belirtmiş olmasına rağmen, siyasal tercihleri sorulduğunda (Tablo. 43'den anlaşılacağı şekilde) sadece % 70.6'smın görüşlerini billurlaştırmış olduğu görülmüştür.

Gerçekten, siyasal parti tercihinde bulunanlar arasında, küçük bir oranla AP dışında, her kategoride hemen bütüne yakın bir oranla katılma eğilimi izlenirken, fikri olmayanlar, yani siyasal kararsızlar arasında bu eğilim % 84.8'e düşmektedir. Bu durum, bir yandan, siyasal katılmada siyasal tercihin büyük bir rol oynadığını, öte yandan oy kullanma kararında olanlar arasında % 21.2 oranındaki bir kütlenin siyasal bir tercihi billurlaştırmamış olduğu halde, sonunda oy kullanma kararında bulunduğunu ve bu bakımdan, kütle içinde siyasal tercihlerin oransal ağırlığını değiştirilebilecek bir grubun var olduğunu ortaya koymaktadır.

Ayrıca 1969 Milletvekili seçiminde oy kullanma oranının ancak % 52.4 olması, fikri olmayanlar arasında oy verme kararında olduğunu belirtenlerden bir kısmının, kararsızlıktan kurtulmayarak sonunda oyunu kullanma-

TABLO. 42

Siyasal Tercihlere Göre Oy Kullanıp Kullanmayacağı

5 \ 4	Evet	Hayır	Kararsız	TOPLAM
AP	96.27	—	3.73	100.00
BP	100.00	—	—	100.00
CHP	99.10	—	0.90	100.00
GP	100.00	—	—	100.00
MHP	100.00	—	—	100.00
MP	100.00	—	—	100.00
TİP	100.00	—	—	100.00
YTP	100.00	—	—	100.00
Bağımsız	100.00	—	—	100.00
Fikri Yok	84.78	—	15.22	100.00
Oy Kullanmıyor	—	100.00	—	100.00
TOPLAM				
Sayı	368	31	20	419
%	87.83	7.40	4.77	100.00

$X^2 = 34.01$ Sd = 4 P < .001 C = .29

TABLO. 43
İlçelere Göre Siyasal Tercihlerin Dağılımı

İlçeler	A.P	B.P	C.H.P	G.P	M.H.P	M.P	T.İ.P	Y.T.P	Bağımsız	Fikri Yok	Oy Kullanmıyor	TOPLAM
Adalar	33.34	—	33.33	—	—	33.33	—	—	—	—	—	100.00
Bakırköy	31.57	2.63	39.50	—	2.63	—	2.63	—	—	15.78	5.26	100.00
Beşiktaş	13.63	4.54	31.81	—	—	4.54	—	4.54	—	36.40	4.54	100.00
Beykoz	44.45	—	22.22	—	—	11,11	11,11	—	—	—	11.11	100.00
Beyoğlu	35.98	—	17.94	—	2.56	5.12	5.12	—	2.56	20.48	10.24	100.00
Eminönü	38.10	—	47.62	—	—	—	—	—	—	9.52	4.76	100.00
Eyüp	40.65	—	21.87	3.12	—	—	9.37	—	—	15.68	9.37	100.00
Fatih	32.03	—	26.66	1.33	—	4.00	5.33	—	1.33	26.66	2.66	100.00
G. O. Paşa	33.34	—	33.33	—	—	11.11	22.22	—	—	—	—	100.00
Kadıköy	15.39	—	28.21	5.12	—	—	7.69	—	—	25.65	17.94	100.00
Kartal	40.96	—	22.72	—	4.54	9.08	4.54	—	—	13,62	4.54	100.00
Sarıyer	40.00	—	20.00	—	10.00	—	10.00	—	—	10.00	10.00	100.00
Şişli	26.78	—	16.08	1.78	—	1.78	—	—	—	44.65	8.93	100.00
Üsküdar	42.31	—	30.78	—	3.84	—	3.84	—	3.84	3.84	11.55	100.00
Z. Burnu	38.89	—	27.78	—	—	5.56	5.55	5.55	—	16.67	—	100.00
TOPLAM												
Sayı	134	2	112	5	5	13	20	2	3	92	31	419
%	31.98	0.48	26.73	1.19	1.19	3.10	4.78	0.48	0.72	21.96	7.39	100.00

TABLO. 44

Siyasal Tercihlere Göre Tercihin Derecesi

5 \ 6	Çok Kuvvetli	Oldukça	Zayıf	Fikrim Yok	TOPLAM
AP	39.55	39 55	8.21	12.69	100 00
BP	—	—	—	—	—
CHP	43.75	35 72	10.71	9 82	100 00
GP	20.00	40.00	—	40 00	100.00
MHP	20.00	60 00	20 00	—	100.00
MP	7.69	61 54	30 77	—	100 00
TİP	60.00	35 00	—	5.00	100 00
YTP	—	—	—	—	—
Bağımsız	33.34	—	33.33	33 33	100.00
TOPLAM					
Sayı	118	115	31	32	296
%	39.87	38 85	10.47	10.81	100.00

$X^2 = 19.19$ Sd = 9 $.02 < P < .05$ C = .24

masına karşılık, bir kısmının siyasal katılmada bulunduğu yargısına yol açmaktadır.

Ancak, seçim sonuçlarının örnek kütlede elde edilen sonuçlarla geniş ölçüde aynı dağılımı göstermiş olması da, siyasal kararsızların sonunda siyasal tercihlerini, tercihte bulunanlara paralel bir doğrultuda yaptığını ve bu yüzden adı geçen kütlenin «nihai» tercihlerinin hiç değilse oransal ağırlıklarıyla önceden tahminin olanaklı olduğunu göstermektedir.

Siyasal katılma eğiliminin derecesine gelince, siyasal tercihte bulunanlar arasında oy kullanma kararının % 78.7 oranla kuvvetli olduğu ve bu yüzden siyasal tercihlerin geniş ölçüde değişmeye elverişli olmayan bir kararlılık özelliği taşıdığı anlaşılmaktadır (Tablo. 44).

Örneğin AP'liler arasında oranı 79.1, CHP'liler arasında 79.5 olan kuvvetli kararlılar, TİP'liler arasında oranca % 95'e yükselmekle birlikte, katılma kararının güçlülük derecesinin her siyasal tercih kategorisinde aşağı yukarı aynı dağılımı gösterdiği anlaşılmaktadır.

Siyasal Tercih ve Değerlendirme :

Siyasal parti tercihlerinin nedenleri araştırıldığında (Tablo. 45), tercih edilen partinin uygulamalarını beğenmenin % 23.7 oranla en başta, programın bunun ardından gelmesi, partilerin programlarıyla uygulamaları arasında seçmenler tarafından açık bir ayrımın yapıldığım, öte yandan bir kez iktidara geçerek denenmiş ve uygulamalarda bulunmuş olan partilerin daha çok tercih edildiğini ortaya koymaktadır.

Siyasal parti tercihinde, parti liderlerini beğenmenin % 12.7'yle üçüncü sırada yer alması, siyasal parti önder ve yöneticilerinin bu alandaki etkinliğinin ifadesi olmaktadır.

Söz konusu tercihte rol oynayan diğer nedenlere gelince, bunların sırasıyla % 11.9'la aile reisinin etkisi, % 6.8'le bir partiye daha önce oy vermiş olmaktan doğan alışkanlık, % 4.9'la bir partiye bir iki kuşak boyunca gösterilen kökleşmiş bağlılık olduğu ortaya çıkmaktadır.

Bu tercih gerekçelerinin, siyasal tercih kategorilerine dağılımıysa önemli ve anlamlı farklılıklara yol açmaktadır. Örneğin AP'liler arasında tercih nedeni olarak parti uygulamalarının beğenilmesi % 39.3'le en başta, partiye bir alışkanlıkla duyulan bağlılık % 12.6'yla daha sonra gelirken CHP'liler kategorisinde, parti liderinin beğenilmesi % 22.0 oranla en büyük ağırhğı kazanmakta ve bunu, ikinci olarak % 13.3'le parti programının benimsenmesi, daha sonra da % 12.7 yle parti uygulamalarının

TABLO. 45

Siyasal Tercihlere Göre Siyasal Parti Tercih Nedenleri

5 \ 7	(a)	(b)	(c)	(d)	(e)	(f)	(g)	(h)	(k)	(l)	TOPLAM
AP	8.70	39.30	1.60	4.80	12.60	0.70	—	15.80	12.60	3.90	100.00
BP	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
CHP	13.30	12.70	22.00	6.20	4.00	0.20	—	16.60	12.70	2.30	100.00
GP	16.70	33.30	33.30	—	—	—	—	—	—	16.70	100.00
MHP	20.00	—	40.00	—	—	—	—	20.00	20.00	—	100.00
MP	16.70	16.70	33.30	—	—	—	—	25.00	8.30	—	100.00
TIP	80.00	15.00	—	—	—	—	—	—	5.00	—	100.00
YTP	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Bağımsız	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Fikri Yok	—	—	20.00	20.00	—	—	—	20.00	40.00	—	100.00
Oy Kullanmıyor	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
TOPLAM											
Sayı	50	73	39	15	21	14	2	49	37	9	309
%	16.10	23.70	12.70	4.90	6.80	4.60	0.60	15.80	11.90	2.90	100.00

$X^2 = 144.17$ Sd = 18 $P > .011$ C = .57

onaylanması izlemektedir. TİP'liler arasındaysa, adı geçen partililerden çok farklı olarak % 80.0 oranla, bir doktrine dayanan parti programı, siyasal tercihte büyük bir öncelik kazanmaktadır.

Söz konusu nedenlere dayanan siyasal tercihlerin billurlaşma zamanına gelince, Tablo. 46'da görüldüğü gibi, toplam görüşülenlerin çok büyük bir çoğunluğu, % 82.8' si siyasal kararlarını seçim kampanyasından, yani çeşitli propaganda ve etkilerin en yoğunlaştığı bir dönemden önce almakta ve bu durum, siyasal görüş ve davranışların, geçici koşullar altında ve ikinci dereceden, gelişigüzel etkilenmelerin değil, daha köklü ve öncel kararın ürünü olduğunu ve bu bakımdan adı geçen görüş ve davranışların kolaylıkla değişmeye uğramayacak kadar bir kararlılığa sahip olduğunu göstermektedir.

Bununla birlikte siyasal tercihlerin kararlılık eğilimi, her kategori içinde aynı ağırlıkta değildir. Örneğin CHP' liler arasında tercihlerini seçim kampanyasından önce yapanların oranı, AP'lilere göre daha yüksek, Tip'lilerdeyse her iki tercih kategorisinden daha düşüktür. Bu olgu, hiç değilse 1969 seçim döneminde AP ve TİP'lilerin CHP'lilere oranla siyasal tercih değişikliğine daha elverişli olduklarını belirtmektedir.

/-

(a) Partinin programını beğenme
(b) Partinin uygulamalarını beğenme
(c) Partinin liderlerini beğenme
(d) Partiye geleneksel bağlılık
(e) Partiye alışkanlıkla bağlılık
(f) Partiye tarihsel nedenlerle bağlılık
(g) Bağımsız
(h) Kişisel nedenler
(k) Aile reisinin etkisi
(l) Gerekçesiz

TABLO. 46

Siyasal Tercihlere Göre Oy Karar Zamanı

8 5	Seçim kampanyasından önce	Seçim kampanyası sırasında	Seçim kampanyasından sonra	Fikri Yok	TOPLAM
AP	82.00	8.00	6.00	4.00	100.00
BP	—	—	—	—	—
CHP	90.00	7.00	3.00	—	100.00
GP	60.00	20.00	20.00	—	100.00
MHP	60.00	20 00	20.00	—	100.00
MP	69.00	15.00	8.00	8.00	100.00
TİP	75.00	15.00	5.00	5.00	100.00
YTP	—	—	—	—	—
Bağımsız	33.40	33.40	33.30	—	100.00
Fikri Yok	—	—	—	—	—
Oy Kullanmıyor	—	—	—	—	—
TOPLAM					
Sayı	245	28	18	7	296
%	82.78	9.45	5.40	2.37	100.00

$X^2 = 17.18$ Sd = 6 .001 < P < .01 = .23

Siyasal tercihlerin en yoğun bir şekilde çeşitli etkilenmeler ve çapraz baskılar altında kaldığı bir dönemde de kararlılık ve süreklilik eğilimini koruduğunu gösteren bu durumun, diğer benzer eğilimlerle doğrulanarak pekiştirilmesi, söz konusu tercihlerin, anlık değişmelerin dışında genel ve objektif bazı temellere oturtularak genellemeler yapmaya elverişli bir alan olduğunu, kısası bir politika sosyolojisinin bir disiplin olarak kurulabileceğini göstermektedir.

Öte yandan, billurlaşmış herhangi bir siyasal tercihi olmayanların eğilim duydukları siyasal partilere göre dağılımını gösteren Tablo. 47, örnek kütle içinde önemli bir yer tutan siyasal kararsızların, yani «fikrim yok» diyenlerin ancak% 42.4'ünün gerçekten siyasal tercih içinde bulunmadıklarını ortaya koymaktadır. Geri kalanlarsa, hiç değilse siyasal tercihlerin oransal önceliği bakımından, örnek kütlede oylarını hangi partiye vereceklerini söyleyerek siyasal parti tercihinde bulunmuş olanlara benzer bir dağılım göstermişlerdir.

Bu durum, fikri olmayanlar, yani kararsızlar grubunun, sonunda siyasal bir tercihe ulaşmaları halinde, bu tercihlerin dağılımca kararlılarla aynı özellikleri taşıyacağını, kısası siyasal karar değişmelerinin gelişigüzel değil, kütlenin genel eğilimine uygun olarak belireceğini açıkça göstermektedir. Bununla birlikte bu kategoride küçük partilerin oransal ağırlıklarının aşağı yukarı aynı olmasına karşılık AP ve CHP'nin oranlarının azalması, siyasal kararsızlığın ilk plânda ikisi de özce benzer özelliklere sahip büyük partilere bağlılığın oranca azalmasının ürünü olduğunu göstermekte ancak bu durumun, küçük partilerin tercih edilmesi yerine, genel bir siyasi kararsızlığa yol açtığını ortaya koymaktadır.

Oyunu kullanmayanlara, yani siyasal ilgisizlik içinde bulunanlara gelince, bunların eğilimli oldukları siyasal

TABLO. 47

Siyasal Parti Tercihinde Bulunmayanların Siyasal Eğilimleri

9

5	AP	BP	CHP	GP	MHP	MP	TİP	YTP	Bağımsız	Hiçbiri	Fikri Yok	TOPLAM
Fikri Yok	25.00	—	13.05	2.18	1.08	3.27	5.44	1.08	—	6.53	42.37	100.00
Oy Kullanmıyor	16.10	—	32.20	—	—	—	3.20	—	—	29.10	19.40	100.00
TOPLAM												
Sayı	28	—	22	2	1	3	6	1	—	15	45	123
%	22.75	—	17.88	1.62	0.81	2.43	4.88	0.81	—	12.19	36.63	100.00

$X^2 = 19.7$ Sd = 5 $.001 < P < .01$ C = .12

partiler bakımından ilk kategoriden önemli bir farklılık gösterdiği ve AP ve CHP tercih kategorilerindeki toplanmalar arasındaki farkın tersine döndüğü, yani bu kategoride CHP'ye eğilimli olanların oranca üçtebire (% 32.2) vardığı anlaşılmaktadır. Bu duruma göre, önceden de görüldüğü gibi, siyasal katılmama kararı, siyasal ilgisizlik kadar, seçim sonuçlarına karşı siyasal bir tepkinin ifadesi olmaktadır.

Ancak, bir partiye eğilim bile göstermeyerek siyasal tercihte bulunamayan veya bulunmama kararında olanlara bu tavırlarına yol açan nedenler sorularak siyasal kararsızlıkla ilgisizliğin kaynağı ve yaratabileceği değişme doğrultusu saptanmak istenmiştir.

Tablo. 48'in gösterdiği gibi, siyasal kararsızlığını sonuna kadar sürdürenlerin önemli bir kısmının (% 34.12) bu durumu açıklayacak hazır ve rasyonel cevabı bulunmamakla birlikte, % 15.9'unun gerekçe olarak politikayla ilgilenmeme, % 11.4'ünün bilgi yetersizliği ve zamanın elverişsizliği ve yine % 18'le siyasal bilgisizliğe bağlı olarak siyasal tercih gözetmeme gibi gerekçelerden söz etmeleri, kararsızlığın kesin olarak siyasal katılmayı önleyici temellere dayanmadığını ve sonunda bir siyasal tercih billurlaştırmasına dönüşebileceğini göstermektedir. Oysa, oyunu kullanmayanlar arasında, bu kararları için bir gerekçe vermeyenlerin (% 37.5) yanında, genel olarak siyasal partilere ve rejime karşı beslenen güvensizliğin % 43.7'yle çok büyük bir ağırlık kazanması, oy kullanmama kararının sürekli ve değişmeye çok az elverişli bir tavır olduğunu ortaya koymaktadır.

Bu konuda son olarak siyasal beklemelerin yani seçim sonuçları üzerindeki ön tahminlerin siyasal tercihleri veya siyasal tavır değişikliğini etkileme olasılığı araştırıl-

TABLO. 48

Hiçbir Siyasal Eğilimi Olmayanların Kararsızlık Nedenleri

5 10	Güvensizlik	Ilgisizlik	Kararın zamansızlığı	Siyasal tercihte bulunmama	Bilgisizlik	Cevapsız	Siyasal tercihte bulunan	TOPLAM
Fikri Yok	9.10	15.90	11 36	18.19	11.36	34.09	—	100.00
Oy Kullanmıyor	43.75	6.25	6.25	—	6.25	37.50	—	100.00
Sayı	11	3	6	8	6	21	—	60
%	18.33	13.33	10.00	13.34	10.00	35.00	—	100.00

$X^2 = 11.9$ Sd = 4 $.01 < P < .02$ C = .48

TABLO. 49

Siyasal Tercihlere Göre Seçimi Hangi Partinin Kazanacağı

5	AP	BP	CHP	GP	MHP	MP	Büyük bir siyasal parti	TİP	YTP	Bağımsız	Fikri Yok	Koalisyon	TOPLAM
AP	81.30	—	2.20	—	—	—	—	—	—	—	15.70	0.80	100.00
BP	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
CHP	56.30	—	16 00	—	—	—	0.90	1.80	—	—	16.00	9.00	100.00
GP	60.00	—	—	—	—	—	—	—	—	—	30.00	—	100.00
MHP	80.00	—	—	—	20.00	—	—	—	—	—	—	—	100.00
MP	61.60	—	7 70	—	—	—	—	7.70	—	—	15.30	7.70	100.00
TİP	65.00	—	5 00	—	—	—	—	15.00	—	—	10.00	5.00	100.00
YTP	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Bağımsız	33.30	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	66.70	100.00
Fikrı Yok	51.10	—	5 40	—	—	1.10	1.10	—	—	—	35.90	5.40	100.00
Oy Kullanmıyor	64.50	—	3 20	—	—	—	—	—	—	—	32.30	—	100.00
TOPLAM Sayı	271	—	29	—	1	1	3	6	—	—	88	20	419
%	64.70	—	6.90	—	0 30	0.30	0 70	1 40	—	—	21 00	4.70	100.00

$X = 82.82$ $Sd = 12$ $P < 001$ $C = .41$

mak istenmiştir (Tablo. 49). Görüldüğü gibi, hemen her siyasal tercih kategorisinde AP'nin seçimleri kazanacağı yolunda ortak bir kanı egemen olmakla birlikte, bu kanının oransal dağılımı birbirinden çok farklıdır. Örneğin kendi partilerinin seçimi kazanacağına inanan AP'lilerin oranı % 81.3 ken, bu oran diğer partililer arasında düşüktür. Ancak bu oranın CHP'liler arasında en düşük olması, AP ve CHP'lilerin daha çok partilerinin seçim kazanma şansı yüksek olduğu için oy kullanma eğiliminde olduklarını, başka bir deyimle seçim kazanma gibi bazı siyasal beklemelerin tercihlerde rol oynadığını ortaya çıkarmaktadır.

Öte yandan, fikri olmayan ve oyunu kullanmayanlar arasında, seçimleri hangi partinin kazanacağı yolunda bir görüşü bulunmayanların ağırlığından (sırasıyla % 35.9 ve % 32.3), beklemelerin siyasal katılmada olumlu bir rol oynadığı anlaşılmaktadır. Oyunu kullanmayacak olanlar arasında, fikri olmayanlara oranla AP'ye şans tanıyanların oranının daha yüksek olmasıysa, aynı beklemelerin siyasal katılmayı önleyebildiğim de göstermektedir.

Siyasal Katılma Sıklığı :

Görüşülenlerin siyasal katılma karar ve eğilimleri çözümlendikten sonra, daha önceki seçimlerdeki tavırlarının belirlenmesine ve böylelikle siyasal katılma özelliklerinin bu süreç içinde çözümlenmesine çalışılmıştır

Tablo. 50'den izleneceği gibi, 1965 Milletvekili seçimlerinde toplam örnek kütlenin (seçmen sıfatı taşımayanlar veya hatırlamayanlar dışında) % 26.8'i oyunu kullanmamıştır. Bu durum, görüşülenler arasında iki seçim dönemi arasında siyasal katılma eğiliminin anlamlı bir süreklilik gösterdiğini ortaya koymaktadır.

Geçen seçimlere katılma tavrının siyasal parti tercih kategorileri içindeki dağılımı önemli farklılıklar göstermektedir. Örneğin AP'liler arasında bu oranın % 64 olmasına karşılık CHP'lilerde % 72.3'e çıkması, katılma eğiliminin ikincisinde daha büyük bir kararlılık gösterdiğini, başka bir deyimle siyasal katılma kararlılığının CHP'liler arasında AP'lilere oranla bir süreklilik özelliği taşıdığını yansıtmaktadır.

Öte yandan fikri olmayanların tam yarısının geçen seçimlerde belli bir parti için oy kullanmış olmasından, siyasal kararsızlığın aşağı yukarı eşit oranda, siyasal katılma ve katılmama tavrı ile sonuçlandığı anlaşılmakta, oyunu kullanmayacaklar arasında % 62.8'inin geçen seçimlerde de oyunu kullanmamış olmasındansa, bunların siyasal katılma konusunda aynı tutumu sürdüregeldikle-

TABLO. 50

Siyasal Tercihlere Göre 1965 Milletvekilleri Seçimine Katılma

12 5	Oy Kullandım	Kullanmadım	Seçmen Değildim	Hatırlamıyorum	TOPLAM
AP	64.90	22.90	8.90	3.80	100.00
BP	—	—	—	—	—
CHP	72.30	20.50	5.40	1.80	100.00
GP	60.00	20.00	—	20.00	100.00
MHP	80.00	20 00	—	—	100.00
MP	69.20	23.10	—	—	100.00
TİP	50.00	15.00	35.00	—	100.00
YTP	—	—	—	—	—
Bağımsız	33.40	33.30	33.30	—	100.00
Fikrim Yok	50.00	31.50	8.70	9.80	100 00
Oy Kullanmıyor	29.00	67.80	3.20	—	100.00
TOPLAM					
Sayı	254	112	36	17	419
%	60.60	26.80	8.60	4.00	100.00

$X^2 = 19.99$ $Sd = 3$ $P < .001$ $C = .23$

rini, yani siyasal ilgisizlilik ve tepkinin kararsızlığa oranla çok daha sürekli bir eğilim olduğu sonucu çıkmaktadır.

Yukarıda görülen siyasal katılmadaki süreklilik eğilimi, siyasal tercihlerde de ortaya çıkmaktadır. Başka bir deyimle, görüşülenlerin çoğunluğu sadece seçime katılmak bakımından değil, aynı zamanda tercih ettikleri siyasal partiler bakımından da iki seçim döneminde aynı eğilimi göstermişlerdir.

Gerçekten Tablo. 43'le Tablo. 51'in karşılatırılmasından anlaşılacağı gibi, görüşülenlerin 1965 seçimlerinde siyasal parti tercihlerinin gösterdiği dağılım (sadece AP' de % 6,5'lik bir azalma dışında) 1969 seçimlerinde tekrarlanmıştır. Başka bir deyimle siyasal tercih kategorileri, iki seçim döneminde de, hiç değilse oransal öncelik bakımından aynı özelliği korumuşlardır.

Bununla birlikte, aşağıda açıklanacağı gibi, siyasal partiler arasında, özellikle AP'de, oransal ağırlık bakımından anlamlı bir farklılık görülmüş ve AP'nin kaybettiği tercihler, bir başka partide toplanmayarak diğer partilerce aşağı yukarı kütle içindeki paylarıyla orantılı olarak paylaşılmış ama eski AP'lilerin en büyük oranda toplandığı kategori siyasal kararsızlar, yani «fikrim yok» lar kategorisi olmuştur.

Gerçekten siyasal tercih kategorileri olarak AP'lilerin % 96.5, CHP'lilerin % 85.0 ve TİP'lilerin % 60.0'ını, 1965 Milletvekili seçimlerine katılıp da aynı partiye oy verenlerin oluşturması, AP'nin, eski taraftarlarını kaybetmelerine karşılık başka tercih kategorilerinden hemen hiç yandaş kazanamadığını, CHP'ninse kendisini destekleyenleri koruduğu gibi, yeni tercihlerin de konusu olduğunu ortaya koymaktadır.

Adı geçen tablonun sütunlarının çözümlenmesi bu durumu daha açık bir şekilde ortaya koymaktadır. Buna

TABLO. 51

Siyasal Tercihlere Göre 1965 Milletvekilleri Seçiminde Oyunu Verdiği Parti

13 5	AP	CHP	CKMP	MP	TİP	YTP	Bağımsız	TOPLAM
AP	96.50	3.50	—	—	—	—	—	100.00
BP	—	—	—	—	—	—	—	—
CHP	8.75	85.00	—	2.50	375	—	—	100.00
GP	—	—	—	—	—	—	—	—
MHP	66.66	—	33.34	—	—	—	—	100.00
MP	22.20	22.20	—	55.60	—	—	—	100.00
TİP	30.00	10.00	—	—	60.00	—	—	100.00
YTP	—	—	—	—	—	—	—	—
Bağımsız	—	—	—	—	—	—	—	—
Fikri Yok	63.90	30.70	—	—	2.70	—	2.70	100.00
Oy Kullanmamış	14.30	71.40	—	—	14.30	—	—	100.00
TOPLAM								
Sayı	125	91	1	7	11	1	1	237
%	52.80	38.40	0.40	2.90	4.70	0.40	0.40	100.00

$X^2 = 193.1$ Sd = 6 P < .001 C = .67

göre, örneğin 1965 seçimlerinde AP'ye oy verenlerin ancak % 65.6 sının 1969'da da aynı partiyi tercih ettikleri, % 5.6'sının CHP'yi tercih ederken, % 18.4'ünün siyasal bir tercihte bulunmayarak tarafsız kaldıkları, buna karşılık yine bir önceki seçimlerde CHP'ye oy verenlerin % 3.3'ü AP'ye eğilim gösterir, % 12'si kararsızlaşırken, % 74.7'sinin 1969'da da CHP'yi desteklediği anlaşılmaktadır.

Fikri olmayan ve oyunu kullanmayacaklara gelince, bunların ilkinde, yani siyasal kararsızlar arasında, bir önceki seçimde oy kullananlardan % 63.9'unun AP'ye, % 30.7'sinin CHP'ye, ve % 2.7'sinin de TİP'e oy vermiş olmaları, AP'nin bir yandan görüşülenler içinde diğer partilere oranla en fazla oy kaybetme eğiliminde olduğunu, bir yandan da AP'lilerde siyasal parti tercih değişikliğinin ilk plânda siyasal kararsızlıkla sonuçlandığını göstermektedir. Oyunu kullanmayacak olanların geçen seçimlere katılmışları içinde CHP'lilerin % 71.4'ünü, TİP'lilerinse % 14.3'ünü oluşturması, bu partiler arasında siyasal tercih değişikliğinin siyasal bir ilgisizlik olarak belirdiğini göstermektedir.

İki seçim dönemi arasındaki bütün bu değişikliklere rağmen, hemen her siyasal tercih kategorisinde (en güçlü bir şekilde CHP'de) çoğunlukla aynı eğilimin korunduğu, başka bir deyimle, siyasal tercihlerin de, siyasal katılma gibi, bir kararlılık ve süreklilik gösterdiği anlaşılmaktadır.

Bununla birlikte, kütle içinde % 12.4 oranına varan siyasal tercih değişikliklerinin çözümlenmesi, bu değişikliklerin temelinde yatan nedenlere kısmen de olsa ışık tutabilmesi ve siyasal görüş ve davranışların değişme dinamiğini açığa çıkarmada ipucu verebilmesi bakımından yerinde ve yararlı olacaktır.

Tercih değişikliklerinin yöneldiği siyasal kategorile-

re göre dağılımını gösteren Tablo. 52'den görüleceği gibi bu değişiklikler için verilen gerekçeler arasında % 54.0 oranıyla partiye karşı duyulan güvensizlik, umutsuzluk ve hayal kırıklığı en başta gelmekte ve bu durum Türkiye'de siyasal parti kadrolarının çıkarları ve beklemeleri birbirine aykırı farklı sınıf ve kategorilerden oluşması yüzünden kendilerini destekleyenlerin bütününü doyurmaktan uzak bir uygulamada bulunduğunu göstermektedir.

Siyasal görüş ve davranış değişikliklerinin nedeni olarak programı daha uygun bulunan bir siyasal partinin kurulması şeklindeki % 11.5'lik gerekçe de ilk gerekçeyle aynı doğrultuda yorumlanabilmektedir. Parti içi hizipleşmeler veya çoğunluk aile çevresinden gelen etkilenmelerle beliren değişmeler de, siyasal tercihler üzerinde kişisel ve özel etkülerin büyük bir payı olduğunu ortaya koymaktadır.

Siyasal kategoriler için tercih edilme gerekçelerine gelince, frekansları bakımından yoruma elverişli tek kategori olan CHP'nin seçilmesinde, örnek kütledeki eğilime uygun olarak, bir başka partinin (AP'nin) uygulamalarından doğan hayal kırıklığının en büyük oranda, yine bir başka partinin, (yani TİP'in) görüş ayrılıkları sonunda iç çatışmalara düşmesinin ikinci derecede ve son olarak kişisel etkilerin anlamlı bir oranda rol oynadığı görülmektedir.

Siyasal katılma ve siyasal tercihlerin kararlılık ve sürekliliği yanında tutarlılığının da araştırılması amacıyla görüşülenlerin son kısmî Senato seçimlerinde gösterdikleri katılma ve tercih eğilimleri araştırılmıştır.

Tablo. 53, toplam görüşülenlerin, (söz konusu seçim döneminde seçmen durumunda olmayan veya oy kullanıp kullanmadığını hatırlamayanlar yanında) % 39.6'sının seçime katılmadığını ve kısası Senato seçimlerine katıl-

TABLO. 52

Siyasal Tercihlere Göre Siyasal Tercih Değişikliği Nedenleri

14 5	(a)	(b)	(c)	(d)	Diğer	Cevapsız	TOPLAM
AP	66.70	—	—	—	33.30	—	100.00
BP	—	—	—	—	—	—	—
CHP	53.40	—	13.30	13.30	20.00	—	100.00
GP	66.70	—	33.30	—	—	—	100.00
MHP	—	—	—	—	—	—	—
MP	75.00	—	—	—	25.00	—	100.00
TİP	50.00	25.00	25.00	—	—	—	100.00
YTP	—	—	—	—	—	—	—
Bağımsız	—	—	—	—	—	—	—
Fikri Yok	44.40	22.20	11.10	16.80	5.50	—	100.00
Oy Kullanmıyor	—	—	—	—	—	—	—
TOPLAM							
Sayı	28	6	6	6	6	—	52
%	54.00	11.50	11.50	11.50	11.50	—	100.00

(a) Uygulamadan doğan güvensizlik, umutsuzluk, hayalkırıklığı,
(b) Programına daha uygun bir siyasal partinin kurulması,
(c) Parti içi çekişme ve görüş ayrılığı,
(d) Aile ve bireylerinin etkisi.

TABLO. 53
Siyasal Tercihlere Göre 1966 Kısmî Senato Seçimine Katılma

15

5	Oy Kullandım	Kullanmadım	Seçmen Değildim	Hatırlamıyorum	TOPLAM
AP	44.00	35.10	11.20	9.70	100.00
BP	—	—	—	—	—
CHP	51.80	33.00	8.00	7.20	100.00
GP	40.00	—	20.00	40.00	100.00
MHP	20.00	60.00	—	20.00	100.00
MP	69.20	23.00	7.80	—	100.00
TİP	25.00	30.00	30.00	15.00	100.00
YTP	—	—	—	—	—
Bağımsız	66.70	—	33.30	—	100.00
Fikri Yok	22.80	48.90	12.00	16.30	100.00
Oy Kullanmıyor	9.70	74.20	3.20	12.90	100.00
TOPLAM					
Sayı	161	166	45	47	419
%	38.40	39.60	10.80	11.20	100.00

$X^2 = 31.01$ Sd = 5 $P < .001$ C = .29

ma oranının Milletvekilleri seçimine oranla daha düşük olduğunu göstermektedir.

Siyasal tercih kategorileri bakımından ele alındığında, küçük partiler bir yana, AP ve CHP'liler arasında, (ikincisinde anlamlı bir şekilde daha fazla olarak) Senato seçimlerine katılanların ağırlıkta olmasına karşılık, fikri olmayan ve oyunu kullanmayanlar, yani siyasal kararsız ve ilgisizler içinde katılmama oranı çok daha yüksektir.

Bu durumdan çıkan sonuç, genel olarak siyasal katılmama eğiliminde olanların, özellikle de siyasal ilgisizlerin % 74.2'ye varan bir oranla, Senato seçimleri gibi, katılmak için daha özel siyasal bilinç ve güdülere ihtiyaç gösteren bir durum karşısında içinde bulundukları eğilimleri çok daha yoğunlaştırdıklarıdır.

Ancak hiç değilse iki ayrı milletvekili seçiminde siyasal kararlılık ve süreklilik eğilimi yüksek olan parti kategorilerinde, örneğin CHP'lilerde, daha düşük bir oranda olmak üzere aynı eğilimin sürdüğü anlaşılmaktadır.

Görüşülenlerin ancak % 38.4'ünün katıldığı son Senato seçimlerinde gösterilen siyasal tercihlerin araştırmada beliren siyasal tercih kategorilerine göre dağılımına gelince (Tablo. 54), 1965 Milletvekileri seçimlerinde göz'enen durumun burada da açıkça ortaya çıktığı görülmektedir. Adı geçen seçimlerde AP'ye oy vermiş olanların şimdi, önemli bir davranış değişikliğini ifade edecek şekilde % 10.7'sinin CHP yi tercih etmesine, % 10.7'sinin de kararsızlaşmasına karşılık % 70.7'sinin yine AP tercihli olduğu, CHP'lilerinse siyasal katılmada olduğu gibi siyasal tercihlerde de bir kararlılık gösterecek şekilde — % 3.3'ünün AP'ye eğilim göstermesine % 8.2'sinin kararsızlaşmasına karşılık — % 77.0'ının aynı tercihi sürdürdüğü ortaya çıkmaktadır.

TABLO. 54

Siyasal Tercihlere Göre 1966 Kısmi Senato Seçiminde Oyunu Verdiği Partı

16 / 5	AP	CHP	CKMP	MP	YTP	Bağımsız	TİP	Hatırlamıyor	TOPLAM
AP	89.85	3.38	—	—	—	—	—	6.77	100.00
BP	—	—	—	—	—	—	—	—	—
CHP	13.79	81.04	—	—	—	—	—	5.17	100.00
GP	—	—	—	—	—	—	—	—	—
MHP	—	—	—	—	—	—	—	—	—
MP	11.11	11.11	—	55.55	—	—	—	22.23	100.00
TİP	20.00	40.00	—	—	—	—	20.00	20.00	100.00
YTP	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Bağımsız	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Fikri Yok	38.09	23.80	—	4.77	4.77	—	—	28.57	100.00
Oy Kullanmıyor	—	100.00	—	—	—	—	—	—	—
TOPLAM Sayı	75	61	—	6	1	—	1	17	161
%	46.58	37.88	—	3.73	0.63	—	0.63	10 55	100.00

$X^2 = 76.63$ Sd = 2 P < .001 C = .61

Sosyal Grupların Siyasal Bağlılıklarıyla İlgili Değerlendirmeler :

Siyasal katılma ve tercihlerin süreklilik eğilimleri belirlendikten sonra, görüşülenlerin toplumdaki sosyal sınıf ve gruplarla ilgili değerlendirme ve yargıları saptanarak sınıfsal bilinçlilik düzeyleri araştırılmıştır.

Siyasal hayat üzerinde en etkin sosyal grubun hangisi olduğu konusundaki yargıların siyasal tercih kategorilerine göre dağılımlarını gösteren Tablo. 55, toplam görüşülenlerin dörtte birinden fazlasının bu konuda bir görüşe sahip olmadığını ve toplumda siyasal hayatı etkileyen gruplar konusunda bir bilinç eksikliğinin bulunduğunu ortaya koymaktadır. Araştırmanın metropoliten bir merkezde yapılmasının doğal bir sonucu olarak, örnek kütlede % 26.0 oranla sanayici ve tüccarlar en etkin bir grup sayılmakta ve bunu askerler (% 18.3), aydınlar (% 12.3), ve büyük toprak sahipleri (% 11.4) izlemektedir. Her siyasal tercih kategorisinde aşağı yukarı aynı dağılımın tekrarlanmasına rağmen bazı anlamlı farklılıklar da belirmektedir. Örneğin, AP'liler arasında CHP'lilere göre sanayici ve tüccarlar daha az etkin kabul edilirken, askerler, tersine önemli bir ağırlık kazanmıştır; TİP'lilere gelince, benimsenen ideolojiye uygun olarak bu kategoride sanayici ve tüc-

TABO. 55

Siyasal Tercihlere Göre Türkiye'nin Siyasal Hayatında Hangi Grupların En Nüfuzlu Olduğu

18	Sanayici ve Tüccarlar	Büyük toprak sahipleri	Askerler	Aydınlar	Hepsi	Fikrim Yok	TOPLAM
AP	27.97	6.99	20.99	13.29	5.59	25.17	100.00
BP	—	—	—	—	-	—	-
CHP	33.63	13.79	13.79	13.79	5.18	19.82	100.00
GP	—	—	50.00	16.66	—	33.34	100.00
MHP	—	20.00	40.00	20.00	—	20.00	100.00
MP	30.79	15.38	15.38	7.69	15.38	15.38	100.00
TİP	38.09	14.28	23.80	9.52	4.76	9.52	100.00
YTP	—	—	—	—	—	—	—
Bağımsız	33.33	—	—	33.33	—	33.34	100.00
Fikri Yok	13.68	11.58	18.94	10.53	5.27	40.00	100.00
Oy Kullanmıyor	21.87	18.75	12.50	9.38	9.38	28.12	100.00
TOPLAM							
Sayı	114	50	80	54	25	115	438
%	26.02	11.42	18.27	12.33	5.70	26.26	100.00

$X^2 = 30.3$ Sd = 25 $.20 < P < .30$ C = .25

carların en büyük orana ulaştığı, bunu askerler ve büyük toprak sahiplerinin izlediği görülmektedir.

Fikri olmayanlar ve oyunu kullanmayanlara gelince, bu kategoriler arasında siyasal bilinçlilik bakımından bir ayrımın belirdiği ve ilkinde, yani siyasal kararsızlarda, görüşü olmayanların % 40.0'a çıkması ve askerlerle aydınların daha büyük bir ağırlık kazanmasına karşılık, daha bilinçli bir kategori olarak siyasal ilgisizler arasında görüş belirtmeyenlerin oranı % 28.1'e düşerken sanayici ve tüccarlarla büyük toprak sahiplerine öncelik verildiği görülmektedir.

Sosyal ve Siyasal Örgüt Üyeliği :

Görüşülenlerin siyasal katılma ve tercihlerinin daha yoğun ve etkin bir biçimi olan dernek ve örgüt üyeliğine gelince, görüşülenler arasında örgütlü katılma ve tercihlerin oranca düşük olduğu anlaşılmaktadır. Tablo. 56'dan bütün görüşülenlerin ancak % 10.7'sinin bir örgüte üye bulunduğu ve AP'lilerde örgüt üyelerinin CHP'lilerden yüksek bir orana ulaştığı sonucu çıkmaktadır.

Ancak TİP'liler arasmda, örgüt üyeliği AP'lilerdekinin iki katına ulaşan bir oranla temsil edilmektedir.

Tablo. 57, bu örgüt üyeliğinin türlerine göre dağılımını göstermektedir. Bu dağılıma göre, görüşülenlerin bağlı olduğu örgütler büyük bir coğunlukla (% 62.4) dernekler, ikinci olarak sosyal ve diğer kulüpler (% 21.7) ve son olarak da sendikalar (% 10.9) dur. Ancak örgüt üyeliklerinin siyasal tercih kategorileri arasındaki dağılımı söz konusu olduğunda, TİP'liler anlamlı bir şekilde diğerlerinden farklıdır.

Gerçekten, AP ve CHP'liler arasında benzer eğilimle ve sırasıyla dernek ve kulüp üyeliği ağırlıktayken, TİP'liler arasında sendika üyeliği çok daha büyük bir oranla başta gelmektedir.

Örgüt üyelerinin bu örgüt içindeki mevkilerine gelince, toplam görüşülenler arasında olduğu gibi bu kate-

TABLO. 56

Siyasal Tercihlere Göre Örgüt Üyeliği

20 5	Üye	Üye Değil	TOPLAM
AP	15.00	85.00	100.00
BP	—	—	—
CHP	6.25	93.75	100.00
GP	40.00	60.00	100.00
MHP	—	100.00	100.00
MP	7.70	92.30	100.00
TİP	20.00	80.00	100.00
YTP	—	—	—
Fikri Yok	7.60	92.40	100.00
Oy Kullanmıyor	6.45	93.55	100.00
TOPLAM			
Sayı	46	373	419
%	10.73	89.27	100.00

$X^2 = 9.58$ Sd = 5 $.05 < P < .10$ C = .15

TABLO. 57

Siyasal Tercihlere Göre Üye Olduğu Örgüt

21 5	Kulüp	Dernek	Sendika	TOPLAM
AP	28.57	61.91	9.52	100.00
BP	—	—	—	—
CHP	14.28	85.72	—	100.00
GP	—	—	—	—
MHP	—	—	—	—
MP	—	—	—	—
TİP	25.00	25.00	50.00	100.00
YTP	—	—	—	—
Bağımsız	—	—	—	—
Fikri Yok	16.66	83.34	—	100.00
Oy Kullanmıyor	—	66.66	33.34	100.00
TOPLAM				
Sayı	10	30	6	46
%	21.74	67.39	10.87	100.00

$X^2 = 2.0$ Sd = 3 $.50 < P < .70$ C = .70

TABLO. 58

Siyasal Tercihlere Göre Üye Olduğu Örgütteki Mevkii

22

5	Başkan	Yönetim Kurulu Üyesi	Üye	Üye Değil	TOPLAM
AP	0.75	1.49	13.44	84.32	100.00
BP	—	—	—	100.00	100.00
CHP	1.80	0.90			
GP	—	20.00	3.50	93.80	100.00
MHP	—	—	20.00	60.00	100.00
MP	—	7.70	—	100.00	100.00
TİP	—	—	—	92.30	100.00
YTP	—	—	20.00	80.00	100.00
Bağımsız	—	33.33	33.33	33.34	100.00
Fikri Yok	—	3.26	4.35	92.39	100.00
Oy Kullanmıyor	—	3.20	3.20	93.60	100.00
TOPLAM					
Sayı	3	10	33	373	419
%	0.72	2.14	8.12	89.02	100.00

$X^2 = 2.0$ Sd = 3 $.50 < P < .70$ C = .07

TABLO. 59

Siyasal Tercihlere Göre Siyasal Parti Üyeliği

23 %	Üye	Üye Değil	TOPLAM
AP	3.73	96 27	100.00
BP	—	—	—
CHP	7.14	92.86	100.00
GP	—	100.00	100.00
MHP	—	100.00	100.00
MP	30.76	69.24	100.00
TİP	5.00	95.00	100.00
YTP	33.34	66.66	100.00
Bağımsız	—	—	—
Fikri Yok	—	100.00	100.00
Oy Kullanmıyor	—	100.00	100.00
TOPLAM			
Sayı	20	399	419
%	4.77	95.23	100.00

$X^2 = 2.0$ Sd = 3 $.50 < P < .70$ C = .07

goride de zaten düşük oranda olan örgüt ilişkisinin büyük bir çoğunlukla sıradan üyelikten öteye geçmediği ortaya çıkmaktadır (Tablo. 58).

Öte yandan, siyasal katılma ve tercihin en yoğun biçimi olan siyasal parti üyeliği de toplam görüşülenler arasında çok düşük bir orandadır. Tablo. 59'da görüldüğü gibi toplam görüşülenler arasında oranı sadece % 4.8 olan parti üyeliği, genel örgüt üyeliğinin siyasal parti kategorileri içinde dağılımından farklı olarak AP'lilere oranla CHP'liler arasında daha yüksek bir ağırlığa ulaşması, siyasal bilinçliliğin bu parti yandaşlarında daha yüksek olduğunun belirtisidir.

Siyasal Etkileme ve Etkilenme :

Siyasal katılma ve tercih eğilimlerinin biçimlenme ve değişmesinde etkili etmenlerin ve bu etkileme ve etkilenme sürecinin dinamiğinin ortaya çıkarılabilmesi amacıyla, aile, iş ve arkadaş çevrelerinin, kamuoyu önderleri ve siyasal parti mensuplarının, radyo ve basın gibi kütle haberleşme araçlarının bu süreçle ilişkisi araştırılmıştır (Tablo. 60).

İlk olarak, siyasal görüş ve davranışlarını etkileme olanağı bakımından görüşülenlerden herhangi bir siyasal partide etkin bir rol oynayan bir yakınının bulunup bulunmadığı öğrenilmiştir. Elde edilen bilgilere göre toplam görüşülenler arasında % 16.0'sının bu türlü bir yakını bulunmaktadır. Bunların siyasal tercih kategorilerine dağılımı aşağı yukarı aynı olmakla birlikte, CHP'lilerde bu oranın daha yüksek olmasına karşılık fikri olmayan ve oyunu kullanmayacak olanlar arasında en düşük bir düzeyde kalması, siyasal bilinçlilik, ilgi ve kararlılıkta bu türlü bir ilişkinin anlamlı bir rol oynadığını göstermektedir. Gerçekten bu yakınların çalıştıkları partileri gösteren Tablo 61 de bu ilişkiyi doğrulamaktadır. Örneğin AP'liler arasında söz konusu yakınların görev aldıkları partiler arasında % 61.1'le AP'nin, CHP'liler arasındaysa % 56'yla CHP'nin en başta yer alması, siyasal kararsızlar içinde partilerin dağılımının aşağı yukarı eşit olması, görüşülenlerin siyasal tercihleriyle siyasal bakımdan et-

kin bir tanıdık veya yakının çalıştığı siyasal parti arasında anlamlı bir bağlantının bulunduğunun belirtisidir.

Siyasal tercihlere aile çevresinin etkisine gelince, bunun etkileyici faktörler arasında en önemlilerinden biri olduğu anlaşılmaktadır. Gerçekten, Tablo. 62'nin de ortaya koyduğu gibi, örneğin aile bireyleri arasında eşler tam olarak değilse de önemli bir çoğunlukla görüşülen kimselerle aynı siyasal tercihi paylaşmaktadır. Gerçekten, AP'liler arasında kendisi ve eşi aynı siyasal partiye oy verenlerin oranı % 69.2, CHP'de ise % 76.0'dır.

Aynı eğilim, siyasal kararsızlar ve ilgisizler arasında da gözlenmekte, örneğin fikri olmayanlar kategorisindeki görüşülenlerin % 60.3'ünün, oyunu kullanmayacak olanlarınsa % 72.7'sinin eşleri de siyasal tercihi belirsiz kişiler olarak nitelenmektedir.

Bu durum, büyük bir kentte de siyasal tercihlerin bazı sapma ve aykırılıklara, rağmen, aile çevresinde karşılıklı etkileşimlerle ortaklaşa paylaşıldığını ve aynılaştığını ortaya koymaktadır.

Bununla birlikte, siyasal görüş ve davranışların etkilenme alanı aile çevresini çok aşmakta ve iş ve arkadaş çevresini de kapsamına almaktadır.

Gerçi, Tablo, 63'ün de gösterdiği gibi görüşülenlerin büyük bir çoğunluğu, % 72.3'ü, siyasal tercihlerinde herhangi bir kimseye danışmadıklarını belirtmekteyseler de bu durumun siyasal etkilenmelerin genellikle bilinçsiz olmasının ve siyasal tercihlerin herhangi bir etkiden bağımsız olarak yapıldığını kabul etme şeklindeki yaygın eğilimin ürünü olduğu anlaşılmaktadır. Bununla birlikte, yine de görüşülenlerin önemli bir kısmı tercihlerinde etkilendikleri çevre veya kişileri açıklamakta bir sakınca görmemişlerdir.

Gerçekten % 18.7'si oy konusunda danıştıkları kimselerin aile bireyleri olduğunu belirterek siyasal etki-

TABLO. 60

Siyasal Tercihlere Göre Partili Bir Yakını Olup Olmadığı

25 / 5	Evet	Hayır	TOPLAM
AP	14.10	85.90	100.00
BP	—	—	—
CHP	22.32	77.68	100.00
GP	—	100.00	100.00
MHP	20.00	80.00	100.00
MP	30.80	69.20	100.00
TIP	30.00	70.00	100.00
YTP	—	—	—
Bağımsız	—	100.00	100.00
Fikri Yok	7.70	92.30	100.00
Oy Kullanmıyor	9.68	90.32	100.00
TOPLAM			
Sayı	67	351	418
%	16.02	83.98	100.00

$X^2 = 27.18 \quad Sd = 5 < P \quad 001 \quad C = .26$

TABLO. 61

Siyasal Tercihlere Göre Partili Bir Yakınının Hangi Partiden Olduğu

26 / 5	AP	BP	CHP	GP	MHP	MP	TİP	YTP	Birden çok parti	Fikri Yok	TOPLAM
AP	61.11	—	16.67	—	—	—	—	—	11.11	11.11	100.00
BP	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
CHP	32.00	—	56.00	—	—	4.00	8.00	—	—	—	100.00
GP	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
MHP	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
MP	50.00	—	—	—	—	25.00	—	—	25.00	—	100.00
TİP	33.33	—	16.67	—	—	—	33.33	—	16.67	—	100.00
YTP	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Bağımsız	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Fikri Yok	22.22	—	44.45	11.11	—	11.11	11.11	—	—	—	100.00
Oy Kullanmıyor	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
TOPLAM											
Sayı	25	1	23	1	1	3	5	1	5	2	67
%	37.31	1.50	34.32	1.50	1.50	4.47	7.46	1.50	7.46	2.98	100.00

$X^2 = 16.7$ Sd = 6 $.01 < P < .02$ C = 44

TABLO.62
Siyasal Tercihlere Göre Eşin Oy Verdiği Siyasal Parti Tercihi

27 5	AP	BP	CHP	GP	MHP	MP	TİP	YTP	Bağım sız	Fikri Yok	Oy Kull.	TOPLAM
AP	69.16	—	7.48	—	—	—	—	—	—	23.36	—	100.00
BP	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
CHP	7.30	—	76.04	—	—	—	1.04	—	—	4.58	1.04	100.00
GP	—	—	25.00	50.00	—	—	—	—	—	25.00	—	100.00
MHP	—	—	—	—	40.00	—	—	—	—	60.00	—	100.00
MP	—	—	25.00	—	—	41.67	—	—	—	25.00	8.33	100.00
TİP	9.10	—	18.18	—	—	—	36.36	—	—	36.36	—	100.00
YTP	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Bağımsız	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Fikri Yok	20.52	—	12.82	1.28	2.56	—	2.56	—	—	60.26	—	100.00
Oy Kullanmıyor	—	—	22.73	—	—	—	4.55	—	—	72.72	—	100.00
TOPLAM												
Sayı	99	2	102	3	4	5	8	1	—	115	2	341
%	29.03	0.59	29.91	0.88	1.17	1.47	2.35	0.29	—	33.72	0.59	100.00

$X^2 = 544.82$ Sd = 9 P < .001 C = 0.75

TABLO. 63

Siyasal Tercihlere Göre Oy Vermede Danışılan Kimseler

	Aile Mensupları	İş Arkadaşları	Diğer Arkadaşlar	Üstler	Hiç Kimse	Hatırlamıyorum	Görüşüne önem verdiği kişiler	TOPLAM
AP	13.23	1.49	0.73	0.73	79.41	—	4.41	100.00
BP	—	—	—	—	—	—	—	—
CHP	24.10	2.68	1.79	—	66.07	—	5.36	100.00
GP	—	—	—	—	80.00	—	20.00	100.00
MHP	20.00	20.00	—	—	60.00	—	—	100.00
MP	7.70	23.07	—	—	69.23	—	—	100.00
TİP	19.04	9.52	—	—	66.67	—	4.77	100.00
YTP	—	—	—	—	—	—	—	—
Bağımsız	—	—	—	—	100.00	—	—	100.00
Fikri Yok	23.91	2.18	1.08	—	68.49	1.08	3.26	100.00
Oy Kullanmıyor	16.12	—	—	—	83.88	—	—	100.00
TOPLAM								
Sayı	79	14	5	1	305	1	17	422
%	18.72	3.32	1.19	0.23	72.28	0.23	4.03	100.00

$X^2 = 6.72$ Sd = 3 $.05 < P < .10$ C = .13

lenmede aile çevresine en büyük ağırlığı tanımışlardır.

Bunu ikinci olarak kanı veya kamuoyu önderleri olarak adlandırılabilecek olan «görüşlerine önem verilen kimseler» izlemiştir. Bu durum özellikle küçük kasaba ve kırsal topluluklarda kütle haberleşme araçlarını kontrol ederek siyasal görüş ve davranışların biçimlenmesinde büyük rol oynayan kanı önderlerinin büyük bir kentte de belli bir etkinlik kazanmakla birlikte, bu rollerinin çok kısıtlı ve sınırlı olduğunu göstermektedir. Ancak adı geçen topluluklarda geniş ölçüde yerel ileri gelenler anlamında eşraftan oluşan bu önderlerin yerini kentte daha çok etkinliğini siyasal rol ve bilgisinden alan siyasal parti liderleri almaktadır..

Siyasal tercihlerin etkilendiği öteki çevrelere gelince, bunlar düşük oranlarda ve sırasıyla iş çevresi, dost ve arkadaş çevresi ve iş çevresinin kapsamını aşan üst veya yönetici çevresi olarak belirmiştir.

Adı geçen etmenlerin siyasal tercih kategorilerine dağılımı bazı farklılıklar doğurmaktadır. Örneğin AP'liler arasında siyasal tercihinde kimseye danışmadıklarını söyleyenlerin oranının (% 79.4) CHP ve TİP'lilere göre (sırasıyla % 66.0 ve % 69.2) daha yüksek olması, — ikincilerin siyasal ilgi ve bilinç bakımından daha üst bir düzeyde bulunmalarından ötürü — siyasal etkileşime, bir ilgisizlik ve yetersizliği giderme vasıtası olarak değil, bir siyasal haberleşme yolu olarak anlam kazandırmaktadır.

Öte yandan, siyasal kararsızlık ve ilgisizlik içinde bulunanların siyasal etkileşme durumlarının belirgin farklılığı da bu durumu doğrulamaktadır. Gerçekten, ilk kategoride siyasal tercih konusunda başkalarına danışanların oranca yüksekliği, etkileşmenin aynı zamanda kararsızlığa karşı bir çözüm yolu olarak kullanıldığını gösterirken, ikinci kategoride hiç kimseye danışmayanların yüksek bir ağırlığa ulaşması (% 83.9), etkileşmeden kaçınmanın bir

siyasal ilgisizlik ifade ettiğini göstermektedir. Ancak fikri olmayanlar arasında en çok danışılan çevrenin büyük bir öncelikle aile çevresi olması da, diğer siyasal etkileşme vasıtalarının siyasal kararsızlık durumu karşısında bir tercih billurlaştırma aracı olamadığı yargısına yol açmaktadır.

Bu siyasal etkileşim sürecine ters bir açıdan, siyasal tercih konusunda görüşülenlere kendi çevrelerinin danışması açısından bakıldığında, onların kişiliğinde bu süreçte etkin olan çevreler daha da açıklık kazanmaktadır.

Gerçekten, Tablo. 64'de, görüşülenlerin temsilcisi olduğu ve siyasal etkilemelerde rol oynayan çevrelerin dağılımı, öncelik ve göreli ağırlık bakımından, yine görüşülenlerin etkilendiği çevrelerin dağılımına benzer bir özellik göstermektedir. Toplam görüşülenler arasında kendisine hiç danışılmayan kimseler, yine en büyük ağırlığı taşımaktadır (% 69.0). Bununla birlikte bu dağılımda görüşülenlerin temsilcisi olduğu çeşitli çevrelerin siyasal tercihler üzerindeki etkinliğinin artması ve bu artışın en çok iş arkadaşları arasındaki etkileşimlerde görülmesi, adı geçen çevrenin, aile çevresinden sonra bu alanda en önemli bir etken olduğunu ortaya koymaktadır. Gerçekten çoğunluk ortak objektif koşullar ve çıkarları ifade eden iş çevresinin siyasal etkileşimdeki paymı, her siyasal tercih kategorisinde bu çevrenin oransal ağırlığının artmasından da çıkarabilmek olanaklıdır

Çoğunluk kişisel olmaktan uzak ve ortak durumların paylaşılmasından doğan bu çevresel etkileşimlere paralel olarak, karşılıklı ve yüz yüze ilişkilerin ya da karşılıklı konuşmaların siyasal tercihler üzerindeki etkileri ayrıca araştırılmıştır.

Bununla birlikte, Tablo. 65'in de gösterdiği gibi, son zamanlarda politika konusunda herhangi bir kimse ile ko-

TABLO. 64

Siyasal Tercihlere Göre Oy Vermede Kendisine Danışanlar

29 5	Aile mensupları	İş Arkadaşları	Diğer Arkadaşlar	Asıllar	Hiç Kimse	Fikir Vermem	TOPLAM
AP	23.02	4 31	5.04	—	64.03	3 60	100.00
BP	—	—	—	—	—	—	—
CHP	20.17	10.08	3.36	0.84	63.03	2.52	100.00
GP	20.00	20.00	—	—	40.00	20.00	100.00
MHP	—	20 00	—	—	80.00	—	100.00
MP	13.33	33.33	6.67	—	40.00	6.67	100.00
TIP	14 29	23.81	—	4.76	52 38	4.76	100.00
YTP	—	—	—	—	—	—	—
Bağımsız	—	33.33	—	—	66 67	—	100.00
Fikri Yok	5 43	5.43	1 09	—	80.44	7.61	100.00
Oy Kullanmıyor	9 37	3 13	3.13	—	84 37	—	100 00
TOPLAM							
Sayı	71	38	14	3	291	18	435
%	16.32	8.74	3.22	0.69	66.89	4.14	100 00

$X^2 = 24\ 61$ Sd = 4 P < .001 C = .23

TABLO. 65

Siyasal Tercihlere Göre Son Zamanlarda Politika Konusunda Konuşup Konuşmadığı

30

5	Evet	Hayır	Hatırlamıyor	TOPLAM
AP	19.40	76.12	4.48	100.00
BP	—	—	—	—
CHP	29.46	69.64	0.90	100.00
GP	40.00	40.00	20.00	100.00
MHP	40.00	60.00	—	100.00
MP	15.38	76.92	7.70	100.00
TİP	30.00	70.00	—	100.00
YTP	—	—	—	—
Bağımsız	33.30	66.70	—	100.00
Fikri Yok	23.91	63.91	2.18	100.00
Oy Kullanmıyor	22.59	77.41	—	100.00
TOPLAM				
Sayı	103	305	11	419
%	24.58	72.80	2.62	100.00

$X^2 = 4.66$ Sd = 10 $.90 < P < .95$ C = .10

nuşmuş olanların, oranca, toplam görüşülenlerin ancak dörtte birini oluşturması, karşılıklı konuşmaların siyasal etkileşimde büyük bir rol oynamadığı sonucunu doğurmaktadır. Toplam görüşülenler arasında beliren bu dağılımın - AP'lilerde, CHP ve TİP'lilere oranla politika konulu konuşmaların daha düşük bir oranda olmasına rağmen- her siyasal parti kategorisinde de aşağı yukarı tekrarlanması, karşılıklı konuşmalar yoluyla etkileşimin yaygın bir durum olmadığını göstermektedir.

Gerçekten, görüşülenlerin politikadan konuşma sıklığını gösteren Tablo. 66'ya göre, yine CHP ve TİP kategorilerinde bu konuda sık sık konuşanlar oranca diğer tercih kategorilerinden daha yüksek olmakla birlikte, arada sırada bir konuşma yapanların toplam kütlenin ancak % 35.9'unu oluşturması da, karşılıklı konuşmanın siyasal etkileşimde önemli bir ağırlık taşımadığını ortaya koymaktadır. Oransal bakımdan düşük bir düzeyde de olsa politika konusunda yapılan konuşmaların, Tablo. 67.'den izlenebileceği gibi büyük bir öncelikle % 53.31'i iş ve diğer çevre arkadaşları arasında olduğu ve ikinci sırada bulunan eş ve diğer aile bireyleriyle olanları da hesaba katıldığında (% 18.14) siyasal etkileşimde yüz yüze karşılıklı konuşmaların alan ve kapsamca dar ve sınırlı özelliği açıkça kendini göstermektedir.

Siyasal tercihler üzerinde önemli bir etkinlik vasıtası olamayan karşılıklı konuşmalardan, özellikle görüşülenin kendi iş çevresi dışındakilerin kimlerle yapıldığını belirlemek üzere hazırlanan Tablo. 68'den memur ve serbest meslek sahiplerinin konuşulanlar içinde göreli bir ağırlığının bulunmasına rağmen, kendileriyle konuşulan kimselerin belli bir meslek kategorisinde toplanmadığı, başka bir deyimle her meslek grubunda benzer oranlarda bir dağılım gösterdiği anlaşılmaktadır.

TABLO. 66

Siyasal Tercihlere Göre Siyaset Konusunda Konuşma Sıklığı

31a 5	Sık Sık	Seyrek	Cevapsız	TOPLAM
AP	20.00	76.00	4.00	100.00
BP	—	—	—	—
CHP	45.40	54.60	—	100.00
GP	—	100.00	—	100.00
MHP	—	—	—	—
MP	—	—	—	—
TİP	80.00	20.00	—	100.00
YTP	—	—	—	—
Bağımsız	—	—	—	—
Fikri Yok	36.30	63.70	—	100.00
Oy Kullanmıyor	28.60	71.40	—	100.00
Cevapsız	—	—	—	—
TOPLAM				
Sayı	37	65	1	103
%	35.90	63.20	0.90	100.00

$X^2 = 8.7$ Sd = 5 $.10 < P < .20$ C = .28

TABLO. 67

Siyasal Tercihlere Göre Siyaset Konusunda Son Konuştuğu Kimseler

31 b

5	Eşi	Aile Bireyleri	Komşular	Arkadaş	İş Arkadaşı	Diğer (Nişanlı, akraba, müşt)	Cevapsız, hatırlamıyor	TOPLAM
AP	12.00	16.00	8.00	28.00	16.00	4.00	16.00	100.00
BP	—	—	—	—	—	—	—	—
CHP	18.20	6.10	11.10	36.30	11.10	11.10	6.10	100.00
GP	—	—	—	—	—	—	—	—
MHP	—	—	—	—	—	—	—	—
MP	—	—	—	—	—	—	—	—
TİP	—	—	—	60.00	—	20.00	20.00	100.00
YTP	—	—	—	—				
Bağımsız	—	—	—	—	—	—	—	—
Fikri Yok	4.60	9.00	18.00	40.90	13.90	4.60	9.00	100.00
Oy Kullanmıyor	14.30	14.30	—	28.50	14.30	—	28.60	100.00
Cevapsız	—	—	—	—	—	—	—	—
TOPLAM Sayı	11	9	10	42	13	7	11	103
%	10.70	8.70	9.70	40.70	12.60	6.90	10.70	100.00

$X^2 = 8$ Sd = 6 $.20 < P < .30$ C = .28

TABLO. 68

Siyasal Tercihlere Göre Siyaset Konusunda Son Konuşulan Kimsenin Mesleği

5	İşçi	Esnaf Sanatkâr	Memur	Serbest Meslek	Tüccar Rantiye	Ev Kadını	Diğer Emekli Teknisyen	Cevapsız	TOPLAM
AP	4.00	12.00	20.00	12.00	12.00	—	20.00	20.00	100.00
BP	—	—	—	—	—	—	—	—	—
CHP	20.30	6.10	11.10	21.10	6.10	6.10	15.10	15.10	100.00
GP	—	33.40	33.30	—	—	33.30	—	—	100.00
MHP	—	—	—	—	—	—	—	—	—
MP	—	—	—	—	—	—	—	—	—
TİP	20.00	—	—	40 00	—	—	20.00	20 00	100.00
YTP	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Bağımsız	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Fikri Yok	4.60	18.00	13.70	18.00	4.60	13.70	22.80	4.60	100.00
Oy Kullanmıyor	14.30	—	14.30	—	—	28.60	—	42.80	100.00
Cevapsız	—	—	—	—	—	—	—	—	—
TOPLAM									
Sayı	13	11	17	16	6	8	17	15	103
%	12.80	10.70	16.50	15.50	5.80	7.70	16.50	14.50	100.00

Siyasal Haberleşme Araçları ve Haber Alma Kaynakları :

Siyasal tercihlerin biçimlenme ve değişmesinde çeşitli çevrelerden ve belli özelliklere sahip kişilerin etkinlikleri çözümlendikten sonra, bu süreçte kütle haberleşme araçlarının rolü üzerinde durulmuştur.

Tablo. 69'da görüleceği şekilde, toplam görüşülenlerin tamamına yakın bir çoğunluğunda (% 91.4) bir kütle haberleşme aracı olarak radyo bulunmaktadır.

Böylelikle çok yaygın bir haber alma vasıtası niteliği taşıyan radyonun siyasal etkileme ve bilinçleme konusundaki etkinliği ölçülmek üzere düzenlenen Tablo. 70, bir siyasal haberleşme kaynağı olan radyo haber ajanslarının görüşülenler tarafından izlenme sıklığını göstermektedir. Buna göre, söz konusu bültenleri hiç dinlemeyenlerin oranı ancak % 17.9 iken günlük ajansları ara sıra dinleyenlerin oram % 32.9'la başta gelmekte ve bunu sırasıyla hepsini, (% 22.4) en az ikisini (% 13.6) ve birini (% 12.9) dinleyenler gelmektedir.

Öte yandan yine bir kütle haberleşme aracı olarak radyonun, ilk elden değilse de belli bir eğilimi artırması bakımından siyasal tercihler üzerindeki dolaylı etkinlik yollarından biri de, siyasal partilerin seçim konuşmalarına aracılıkta bulunmasıdır.

Gerçekten Tablo. 71'de görüldüğü gibi, toplam görüşülenlerin % 27.5'i radyodan bütün partilerin, % 5.7 si

beğendiği partinin, % 35.8'i de rastgele herhangi bir partinin konuşmalarını izlemektedir. Bu durum radyonun, siyasal partilerin görüşlerinin aktarılmasında önemli bir rol oynadığını göstermektedir.

Bununa birlikte, radyodan seçim konuşmalarını dinleme oranlarının her siyasal tercih kategorisinde aynı dağılımı göstermediği, örneğin AP'liler arasında adı geçen konuşmaları hiç dinlemeyenlerin oranı (% 29,8)'nın CHP ve TİP'lilere göre daha yüksek olduğu ve bu bakımdan radyonun siyasal bilinçlilik düzeyi düşük olanları etkileme olasılığının oldukça zayıf olduğu anlaşılmaktadır.

Ancak, siyasal kararsızlar ve ilgisizler kategorisinin sırasıyla % 40,2 ve % 54.8 oranında radyo seçim konuşmalarına kapalı olması, radyonun siyasal tercihlerin biçimlenmesine olduğu kadar billurlaşmasına olan büyük etkisini açıkça göstermiştir.

Radyonun yine siyasal bilinçlilik ve dolayısiyle siyasal tercihlerin belirlenmesinde değilse de kararlilaşması üzerindeki etkinliğini sağlayan yollardan biri olarak TBMM saati programı ele alındığında, (Tablo. 72), oransal bakımdan farklı olmakla birlikte, seçim konuşmaları konusunda beliren ilişkiler burada da ortaya çıkmaktadır.

Gerçi, toplam görüşülenler arasında, bu programı ara sıra da olsa izleyenlerin oranı % 44.6 ya düşmekteyse de, bu oranın siyasal tercih kategorilerine dağılımı büyük farklılıklar göstermektedir. Örneğin AP'liler arasında TBMM programını hiç izlemeyenlerin oranı % 60.4'ken, bu oranın CHP'lilerde % 47.3'e düşmesi, CHP'liler arasında AP'lilere oranla daha yüksek olduğu bilinen siyasal bilinçlilik ve kararlılık üzerinde radyonun etkinliğini ortaya koyacak bir nitelik taşımaktadır.

Öte yandan, yine fikri olmayan ve oyunu kullanmayacak olanlar arasında adı geçen programı hiç izlemeyenlerin oranının sırasıyla % 63.0 ve % 66.7'ye yükselmesi.

TABLO. 69

Siyasal Tercihlere Göre Radyosu Olup Olmadığı

5 32	Evet	Hayır	TOPLAM
AP	94.70	5.30	100.00
BP	—	—	—
CHP	91.10	8.90	100.00
GP	60.00	40.00	100.00
MHP	80.00	20.00	100.00
MP	92.40	7.60	100.00
TİP	85.00	15.00	100.00
YTP	—	—	—
Bağımsız	—	—	—
Fikri Yok	92.30	0.70	100.00
Oy Kullanmıyor	83.80	16.20	100.00
TOPLAM			
Sayı	338	36	119
%	91.40	8.60	100.00

$X^2 = 4.3$ Sd = 5 $.50 < P < .70$ C = .10

TABLO. 70

Siyasal Tercihlere Göre Haber Bültenlerini Dinleme Sıklığı

33 / 5	Hepsini	Enaz İki	Bir	Arasıra	Hiç Dinlemem	Hatırlamıyorum	TOPLAM
AP	23.88	15.67	11.94	29.10	19.41	—	100.00
BP	—	—	—	—	—	—	—
CHP	27.68	10.71	16.07	33.93	11.61	—	100.00
GP	40.00	20.00	—	20.00	20.00	—	100.00
MHP	20.00	—	20.00	20.00	40.00	—	100.00
MP	7.69	23.08	15.39	38.46	15.33	—	100.00
TİP	15.00	20.00	15.00	40.00	10.00	—	100.00
YTP	—	—	—	—	—	—	—
Bağımsız	66 67	—	—	—	33.33	—	100.00
Fikri Yok	18.48	10.87	13.05	34.78	21.73	1.09	100.00
Oy Kullanmıyor	12.90	16.13	6.46	38.70	25.81	—	100.00

X^2 % 21.1 Sd = 20 .30 < P < .50 C = .21

TABLO. 71

Siyasal Tercihlere Göre Radyo Seçim Konuşmalarını Dinleme

34

	Bütün Parti Konuşmalarını Dinlerim	Beğendiğim Partinin Konuşmasını Dinlerim	Rastgele Dinlerim	Hiç Dinlemem	TOPLAM
AP	40.60	3.00	36.60	29.80	100.00
BP	—	—	—	—	—
CHP	32.10	4.50	38.40	25.00	100.00
GP	20.00	20.00	40.00	20.00	100.00
MHP	—	20.00	40.00	40.00	100.00
MP	30.80	30.80	38.40	—	100.00
TİP	30.00	20.00	30.00	20.00	100.00
YTP	—	—	—	—	100.00
Bağımsız	33.30	—	33.30	33.40	100.00
Fikri Yok	20.70	4.30	34.80	40.20	100.00
Oy Kullanmıyor	13.00	3.20	29.00	54.80	100.00
TOPLAM					
Sayı	115	24	150	130	419
%	27.50	5.70	35.80	31.00	100.00

$X^2 = 37.8$ Sd = 15 $P < .001$ C = .29

TABLO. 72

Siyasal Tercihlere Göre Radyo «T.B.M.M. Saatini» Dinleme Sıklığı

35 5	Hergün	Sık	Arasıra	Hiç Dinlemem	TOPLAM
AP	3.70	0.80	35.10	60.40	100.00
BP	—	—	—	100.00	100.00
CHP	8.90	7.20	36.60	47.30	100.00
GP	20.00	—	40.00	40.00	100.00
MHP	—	20.00	40.00	40.00	100.00
MP	15.40	23.10	46.10	15.40	100.00
TİP	10.00	--	25.00	65.00	100.00
YTP	—	—	—	—	—
Bağımsız	—	—	—	—	—
Fikri Yok	2.20	3.30	31.50	63.00	100.00
Oy Kullanmıyor	3.30	3.30	26.70	66.70	100.00
TOPLAM					
Sayı	23	17	142	236	418
%	5.50	4.10	34.00	56.40	100.00

$X^2 = 29.6$ Sd = 15 $.01 < P < .02$ C = .26

siyasal kararsızlık ve ilgisizlikte, radyonun siyasal haber aktarıcılığına karşı kapalılığın bir rolü olduğunu göstermektedir.

Siyasal kararlılığın oluşmasında yine son belirleyici olmamakla birlikte, bir kütle haberleşme aracı olarak radyonun yanında basının da etkin bir rol oynadığı anlaşılmaktadır. Tablo. 73'e göre, örneğin hergün gazete okuyanların genel kütle içinde % 63.2 olan oranı, siyasal tercih kategorileri içinde anlamlı bazı farklılıklar göstermektedir. Gerçekten, Örneğin, AP'liler arasında % 65.7 olan bu oranın, CHP'lilerde küçük bir artışla % 68.8'e yükselirken, siyasal kararsızlarda % 52.2'ye, siyasal ilgisizlerdeyse % 60.0'a düşmekte olması, gazete okurluğunun, radyo ölçüsünde olmasa da, siyasal tercihlerin belirmesinde bir etkinliğe sahip olduğunu ortaya koymaktadır.

Okunan gazete türlerinin siyasal tercih katagorilerine göre dağılımını gösteren tablo 74'den, sadece gazete okurluğunun değil, aynı zamanda izlenen gazetenin de siyasal tercihleri etkilediği sonucu çıkmaktadır. Şöyle ki;

Örneğin AP'liler arasında en yüksek izlenme oranına ulaşan gazeteler % 47,2'yle Hürriyet ve % 14,7'le Tercüman gazeteleriyken, CHP'liler arasında Hürriyet'in oranı % 28,5'e düşmekte, buna karşılık % 27,3 le Milliyet ve % 24,2 oranla da Cumhuriyet gazeteleri önemli bir ağırlık kazanmaktadır.

Öte yandan, fikri olmayanlar içinde Hürriyet % 42,6, Milliyet % 15,1 ve Tercüman % 9,2'yle çoğunlukla okunan gazeteler niteliği kazanırken, oyunu kullanmıyanlar arasında yine % 41,7'yle Hürriyet ve % 12,5'le Cumhuriyet'in izlenmekte olması, siyasal haberlere ağırlık ve öncelik tanıyan gazete okurluğunun da söz konusu siyasal bilinçlilik ve kararlılık üzerinde etkin olduğu anlamını taşımaktadır.

TABLO. 73

Siyasal Tercihlere Göre Gazete Okuma Sıklığı

36 5	Hergün	Arasıra	Hiç	Başkasına Okutan	TOPLAM
AP	65.70	14.90	17.90	15.00	100.00
BP	—	—	—	—	—
CHP	68.80	14.30	16.90	—	100.00
GP	60.00	20.00	20.00	—	100.00
MHP	40.00	40.00	20.00	—	100.00
MP	76.90	23.10	—	—	100.00
YTP	—	—	—	—	—
TİP	55.00	25.00	15.00	5.00	100.00
Bağımsız	—	—	—	—	—
Fikri Yok	52.20	16.30	30.40	1.10	100.00
Oy Kullanmıyor	60.00	16.70	23.30	—	100.00
TOPLAM					
Sayı	264	67	83	4	418
%	63.20	16.00	19.90	0.90	100.00

$X^2 = 13.97$ Sd = 10 $.10 < P < 20$ C = .18

TABLO. 74

Okunan Gazete Türlerinin Siyasal Tercih Kategorilerine Göre Dağılımı

36

5	Akşam	Bugün	Cumhuriyet	Hürriyet	Günaydın	Milliyet	Sabah	Son Havadis	Tercüman	Yeni Gazete	Yeni İstanbul	Diğer	TOPLAM
AP	0.63	3 78	4 41	97 17	4 41	8 18	5 03	5.66	14 46	1 86	0.63	3 78	100 00
BP	—	—	—	66.67	—	—	—	—	—	—	33 33	—	100.00
CHP	4.24	1 21	24 24	28 49	7.28	27 28	—	—	4.24	—	1.21	1.21	100 00
GP	—	15.38	23.07	23 07	15 38	7 70	—	7.70	7.70	—	—	—	100 00
MHP	—	—	—	25 00	—	—	—	—	50 00	—	25 00	—	100 00
MP	7 14	7.14	—	57 15	—	21 43	—	—	7.14	—	—	—	100.00
TİP	18.52	—	18.52	33 33	—	22 22	—	—	7 41	—	—	—	100 00
YTP	—	—	33 33	66 67	—	—	—	—	—	—	—	—	100 00
Bağımsız	—	—	12.50	37.50	12 50	12 50	—	—	25 00	—	—	—	100 00
Fikri yok	3 37	2 53	7.56	42 01	8 40	15 13	5 04	—	9 24	0.84	—	5 88	100 00
Oy kullanmıyor	8.33	—	12.50	41 67	8 33	12.50	4 17	—	4.17	—	—	8 33	100 00
TOPLAM													
Sayı	20	14	69	210	34	90	15	10	50	5	5	17	539
%	3.71	2.60	12.80	38.96	6.31	16 70	2 78	1 86	9 28	0 93	0 93	3 14	100.00

$X^1 = 92.86$ Sd = 15 P < 001 C = 38

Gerçekten görüşülenlerin izledikleri gazeteleri tercih nedenleri bu gazetelerin niteliğini açıkça ortaya koymaktadır (Tablo 75). Örneğin AP'liler arasında gazete izleme gerekçesi olarak % 39,3 oranıyle aktüalite, % 17,1'le tefrika romanlar, % 12,1'le alışkanlık ve ancak yine % 12,1'le siyasal ve ideolojik tutum gözetilirken, CHP'liler arasında, aktüaliteye tanınan ağırlık % 29,6'ya inmekte, buna karşılık % 15,5'le fıkra ve makaleler, % 13,4'le haber vb. güvenilirliği, % 12,7'yle de siyasal ve ideolojik tutum, çoğunluğu oluşturmaktadır.

Bundan başka, siyasal kararsızlar arasında gazete tercih nedenleri olarak % 38,5'le aktüalitenin ağırlığının ilk plânda gelmesi, buna karşılık siyasal ilgisizler arasında da siyasal ve ideolojik tutumundan ötürü gazete izleyen hiç kimsenin bulunmamasından hareketle, görüşülenlerin siyasal bilinçlilik düzeylerine uygun olarak seçilmiş olmakla birlikte izlenen gazetelerin giderek bu eğilimi arttırdığı söylenebilir.

Son olarak okunan gazetelerde en çok sevilen fıkra yazarlarının kimliği de, siyasal haber ve yorumlara ek olarak siyasal tercihleri etkileyecek bir nitelik taşımaktadır. Gerçekten, Tablo 76'da görüldüğü gibi, AP'liler arasında en sık okunan ve beğenilen fıkra yazarları öncelik sırasına göre % 18,1 ile Ahmet Kabaklı, % 15,9'la Burhan Felek ve % 11,4 ile Tekin Erer'ken, CHP'liler arasında % 27,9'la, İlhan Selçuk başta gelmekte ve onu % 20,6 ile Burhan Felek, % 11,8'le Çetin Altan izlemektedir.

Adı geçen yazarlardan Ahmet Kabaklı ile Tekin Erer'in AP'nin ideolojisini savunmasına karşılık, İlhan Selçuk ve Çetin Altan'ın toplumcu yazarlar oluşu, seçilmiş olan gazetelerin fıkra yazarlarının siyasal tercihlerin biçimlenme ve billurlaşmasında etkin bir rol oynadığını göstermektedir.

Kısası, siyasal bilgi, haber, yorum ve değerlendirme

Tablo. 75
Siyasal Tercihlere Göre Gazete Tercih Nedenleri

38 / 5	Siyasal ideolojik Tutum	Objektiflik	Güvenirlik	Aktüalite	Tefrika	Fıkra, Makale	Alışkanlık	Başkasının tercihi	Fiat ucuzluğu	Reklâm v.s.	TOPLAM
AP	12.14	1.43	6.43	39.29	17.15	3.57	12.14	5.71	—	2.14	100.00
BP	—	—	—	—	33.34	—	33.33	33.33	—	—	100.00
CHP	12.68	3.52	13.38	29.58	6.34	15.49	5.64	7.04	—	6.33	100.00
GP	37.50	—	—	37.50	12.50	12.50	—	—	—	—	100.00
MHP	25.00	—	25.00	—	25.00	—	—	—	25.00	—	100.00
MP	—	7.69	15.38	38.46	7.69	—	15.38	7.70	—	7.70	100.00
TİP	9.53	—	9.53	28.57	4.76	23.80	5.53	9.52	—	4.76	100.00
YTP	—	—	—	66.67	—	33.33	—	—	—	—	100.00
Bağımsız	—	—	—	20.00	20.00	—	—	—	20.00	40.00	100.00
Fikri yok	5.50	5.50	3.29	38.46	13.18	5.50	9.89	9.89	—	8.79	100.00
Oy K.	—	—	17.65	29.41	17.65	17.65	5.88	11.76	—	—	100.00
Toplam Sayı	46	13	29	154	54	42	40	33	2	24	447
%	10.30	2.91	8.37	34.45	12.08	9.40	8.95	7.38	0.44	5.72	100.00

$X^2 = 54.15$ Sd. = 28 $.001 < P < .01$ C= .33

Tablo.76/a

Siyasal Tercihlere Göre En Çok Beğenilen Fıkra Yazarı (1)

39 5	Çetin Altan	Falih Rıfkı Atay	Kemal Bisalman	Refik Erduran	Tekin Erer	M. Şevket Eygi	Burhan Felek	Abdi İpekçi
AP	2.27	2.27	—	—	11.36	4.55	15.91	2.27
BP	—	—	—	—	—	—	—	—
CHP	11.17	—	7.35	1.47	—	—	20.59	2.94
GP	—	—	—	—	—	—	—	—
MHP	—	—	—	—	—	—	—	—
MP	28.57	—	—	—	—	—	—	14.29
TİP	50.00	—	20.00	—	—	—	—	10.00
YTP	—	—	—	—	—	—	—	—
Bağımsız	—	—	—	—	—	—	—	—
Fikri yok	13.04	—	21.74	—	—	4.35	8.70	—
Oy Kullanmıyor	7.70	—	7.70	—	—	—	7.69	—
TOPLAM								
Sayı	20	2	13	1	5	3	24	5
%	11.90	1.19	7.73	0.60	2.98	1.79	14.29	2.98

$X^2 = 42.27$ Sd = 15 P < .001 C = .45

TABLO. 76/b

Siyasal Tercihlere Göre 8n Çok Beğenilen Fıkra Yazarı (2)

Ahmet Kabaklı	Nadir Nadi	Aziz Nesin	İlhan Selçuk	O. Seyfi Orhon	Ş. Yüksel Şenler	R. Cevat Ulunay	Diğer	TOPLAM
18.19	2.27	4.55	—	6.82	2.27	4.55	22.27	100.00
—	—	—	—	—	—	—	—	—
—	5.88	2.94	27.94	—	—	1.47	17.65	100.00
—	—	—	—	—	—	—	—	—
—	—	—	—	—	—	—	—	—
11.29	—	—	—	—	—	—	42.85	100.00
—	—	—	20.00	—	—	—	—	100.00
—	—	—	—	—	—	—	—	—
—	—	—	—	—	—	—	—	—
—	—	—	—	—	—	—	—	—
4.35	—	—	21.74	—	4.35	13.04	8.69	100.00
—	15.38	7.70	23.07	—	—	—	23.07	100.00
10	7	5	30	3	3	6	30	167
5.95	4.16	2.98	17.85	1.79	1.79	3.57	7.85	100.00

aktarıcısı olarak kütle haberleşme vasıtalarından radyo ve basının çeşitli yönlerden genel olarak siyasal bilinçlilik ve özellikle de siyasal kararlılık üzerinde etkin olduğu görülmekle birlikte, haberleşme vasıtaları arasında siyasal etkinlik bakımından bir öncelik ayrımı yapabilmek üzere, önce görüşülenlerden bu seçimlerde siyasal haber alma kaynağı olarak en çok hangi vasıtaya başvurdukları öğrenilmiştir.

Tablo 77'de görüldüğü gibi, görüşülenlerin, siyasal haber alma kaynağı olarak % 34,0 oranla en çok radyoyu kullandığı, bunu sırasıyle % 21,0'la basının, % 19,8'le, ortaklaşa her ikisinin % 11,1 oranıyla karşılıklı konuşmanın izlediği ortaya çıkmaktadır.

Bu durum ayrıca karmaşık bir metropoliten merkezde haber alma kaynağı olarak, yerel topluluklarda çok yaygın olan karşılıklı konuşma yolunun yerini formel haberleşme araçlarına bıraktığını göstermektedir.

Siyasal haber alma kaynağı olarak radyonun önceliği ve diğer vasıtaların-sırası aşağı yukarı her siyasal tercih kategorisinde de tekrarlanmakla birlikte-oransal ağırlıkları bazı değişiklikler göstermektedir. Örneğin AP'liler arasında radyonun, basın ve başkalarıyle konuşmaya oranla çok daha büyük bir öncelik taşımasına karşılık (% 41,5), CHP'liler arasında oranca % 38,1'e düşmesi, ikinci siyasal kategorinin haber alma kaynakları arasında basının da önemli bir ağırlığa ulaştığını göstermektedir.

Öte yandan, fikri olmayanlar arasında haber alma vasıtası olarak radyonun basın ve başkalarıyla konuşmaya oranla ağırlığına karşılık (% 31,6), oyunu kullanmayacak olanlar arasında bu oranın % 13,3'e düşmesi de, sonuç olarak basının sosyo-ekonomik statüsü yüksek kategoriler arasında düşük olanlara oranla biraz daha yaygın bir haberleşme aracı özelliği kazanmakla birlikte,

TABLO. 77

Siyasal Tercihlere Göre Seçimle İlgili Haberlerin Kaynağı

40 5	Daha Çok Radyo	Daha Çok Basın	Her İkisi de	Başkalarıyla Konuşma	Fikrim Yok	Hepsi	TOPLAM
AP	41.50	19.30	18.50	8.10	11.90	0.70	100.00
BP	—	—	—	—	—	—	—
CHP	38.10	26.50	21.20	8.90	4.40	0.90	100.00
GP	20.00	40.00	20.00	—	20.00	—	100.00
MHP	20.00	20.00	—	60.00	—	—	100.00
MP	23.10	15.40	30.70	15.40	7.70	7.70	100.00
TİP	28.60	19.10	28.60	14.30	4.70	4.70	100.00
YTP	—	—	—	—	—	—	—
Bağımsız	—	33.30	33.30	33.40	—	—	100.00
Fikri Yok	31.60	13.70	16.80	13.70	24.2	—	100.00
Oy Kullanmıyor	13.30	30.00	13.30	13.40	30.00	—	100.00
TOPLAM							
Sayı	144	89	84	47	56	4	424
%	34.00	21.00	19.80	11.10	13.20	0.90	100.00

$X^2 = 40.5$ Sd = 16 P < .001 C = .29

radyonun her kategoride bir önceliğe sahip olduğunu ortaya çıkarmaktadır.

Radyonun bir siyasal haber kaynağı olarak taşıdığı öncelik, bir siyasal etkileme vasıtası olarak da kendini göstermektedir. Gerçekten görüşülenlere, siyasal görüşlerini en çok hangi vasıtanın etkilediği sorulduğunda, alınan cevaplara (Tablo78) göre de, siyasal haber kaynakları içinde radyo % 38,5'le daha yüksek bir ağırlık kazanmakta, buna karşılık basın % 29,7'lik bir oranla ikinci derecede gelmektedir.

Siyasal etkileme vasıtaları olan radyoyla basının siyasal tercih kategorileri içinde dağılımı da aynı sırayı korumakla birlikte, örneğin, AP'liler içinde görüşleri etkilemesi bakımından radyonun payı genel kütleye oranla düşerek, aşağı yukarı basmla eşitleşmekte (sırasıyle % 33,6 — % 35,1), buna karşılık CHP'liler arasında - haber alma kaynağı olarak daha yüksek bir oranda kullanılan - basının payı azalmakta ve radyo % 31,3'e karşı % 48,2 oranla siyasal görüşlerde etkinliği olan bir araç sayılmaktadır. Radyonun CHP'liler arasında siyasal tercihlerin belirlenmesinde basına oranla daha büyük bir etkinlik kazanması, daha güvenilir bilgi, haber aktarması ve sağlam yorum ve değerlendirmelerde bulunmasına bağlanabilir. Başka bir deyimle, sosyo-ekonomik statüsü daha yüksek olan CHP'lilerin, ana haber alma kaynağı radyo olan AP'lilere oranla, basından siyasal içeriği bakımından yararlanmakla birlikte, son kararlarında radyonun güvenirliğine dayandıkları anlaşılmaktadır.

Sivasal tercihler üzerinde radyo ve basının etkin[illegible] araştırıldıktan sonra, gerek siyasal haber, gerekse etkinlik bakımından bunlara oranla ikinci derecede kalan [illegible] şılıklı konuşmalar ya da kişisel etkilesimler, Türkiye'nin kırsal kesimlerindeki yaygınlığı yüzünden daha yakından çözümlenmek istenmiştir.

TABLO. 78

Siyasal Tercihlere Göre Siyasal Görüşler Üzerinde Etkili Olan Kütle Haberleşme Aracı

41	Basın	Radyo	Her İkisi	Fikri Yok	TOPLAM
AP	33.60	35.10	13.40	17.90	100.00
BP	—	—	—	—	—
CHP	31.30	48.20	7.10	13.40	100.00
GP	40.00	20.00	20.00	20.00	100.00
MHP	40.00	—	20.00	40.00	100.00
MP	15.40	38.50	38.50	7.60	100.00
TİP	40.00	45.00	—	15.00	100.00
YTP	—	—	—	—	—
BAĞIMSIZ	66.70	—	33.30	—	100.00
FİKRİ YOK	17.40	40.20	12.00	30.40	100.00
OY KULLANMIYOR	33.30	23.30	6.70	36.70	100.00
TOPLAM					
Sayı	124	161	48	85	418
%	29.70	38.50	11.50	20.30	100.00

$X^2 = 23.81$ Sd = 10 $.001 < P < .01$ C = .23

Görüşülenlere, seçmenlerin karşılıklı konuşma yoluyla en çok etkilendiği grupların hangileri olduğu sorularak kamuoyu önderlerinin siyasal tercihlerdeki rolü ortaya çıkarılmak üzere Tablo. 79 hazırlanmıştır. Bu tabloya göre toplam görüşülenlerin etkili saydıkları kamu önderleri arasında % 26,8 oranla «okumuş kimseler» yani aydınlar en başta gelmekte, bunu sırasıyle % 17,7'yle din adamları, % 15,2'yle yerel parti liderleri, % 7,9'la varlıklı kimseler ve % 5,7'yle halk adamları izlemektedir. Bu durum büyük bir kent kesiminde karşılıklı ilişki yoluyla siyasal etkilenmenin önem ve ağırlığını kaybetmesi yanında, ayrıca kanı önderi tipleri arasında da etkinlik bakımından farklılıkların doğduğunu, aydınlar ve yerel parti liderleri gibi önderliğini sadece siyasal konudaki bilgisinden alan kişilerin büyük etkinlik kazandığını ortaya koymaktadır.

Söz konusu kanı önderlerinin seçmenler üzerindeki etkinliğiyle ilgili yargıların siyasal tercih kategorilerine göre dağılımına gelince AP'lilerin, CHP'lilere oranla, bu önderler arasında aydınların payını daha büyük, din adamlarınınkiniyse daha düşük saydığı anlaşılmaktadır. Bu durum, AP'lilerin, bürokrat kadroların, CHP'lilerin din adamlarının seçmenler üzerindeki etkinliğine inandıklarını göstermektedir.

Siyasal haberleşme ve etkileşim alanında son olarak, yakın çevrelerindeki kimselerin siyasal tercihlerinde hangi vasıtadan en çok etkilendiği konusunda görüşülenlerin kanıları araştırılmıştır. Tablo 80'nin gösterdiği gibi, toplam görüşülenlerden % 22,1'i radyoyu yakın çevresi üzerinde en etkin bir haberleşme aracı saymış, karşılıklı konuşma % 19,6'yla ikinci, basınsa % 16,4'le üçüncü etkilenme yolu olarak sıralanmıştır. Bu durum, görüşülenle-

TABLO. 79

Siyasal Tercihlere Göre Seçmenlerin Konuşmalarından Etkilendikleri Gruplar

42 / 5	Mahalli Parti Liderleri	Varlıklı kişiler	Okumuş Kimseler	Halk Adamları	Din Adamları	Fikri Yok	Hepsi	Hiç biri	TOPLAM
AP	18.20	6.30	30.10	6.90	15.40	22.40	—	0.70	100.00
BP	—	—	—	—	—	—	—	—	—
CHP	17.10	8.50	29.10	6.80	20.50	18.00	—	—	100.00
GP	33.50	—	—	—	33.30	33.40	—	—	100.00
MHP	—	—	40.00	20.00	20.00	20.00	—	—	100.00
MP	7.70	23.10	23.10	7.70	23.10	15.30	—	—	100.00
TİP	9.10	9.10	36.30	9.10	27.30	9.10	—	—	100.00
YTP	—	33.30	33.30	—	33.40	—	—	—	100.00
Bağımsız	33.30	—	33.30	—	—	33.40	—	—	100.00
Fikri Yok	11.60	6.30	24.20	2.10	13.70	41.10	—	1.00	100.00
Oy kullanmıyor	9.40	12.50	9.40	3.10	18.70	46.90	—	—	100.00
TOPLAM									
Sayı	67	35	118	25	78	116	1	1	441
%	15.20	7.90	26.80	5.70	17.70	26.30	0.20	0.20	100.00

$X^2 = 35.4$ Sd = 25 $.05 < P < .10$ C = .27

TABLO. 80

Siyasal Tercihlere Göre Çevrenin Etkilendiği Kütle Haberleşme Aracı

5	Basın	Radyo	Karşılıklı Konuşma	Hepsi	Fikri Yok	TOPLAM
AP	13.80	34.10	22.50	9.30	20.30	100.00
BP	—	—	—	—	—	—
CHP	26.90	23.30	22.30	10.30	17.20	100.00
GP	16.70	33.30	16.70	—	33.30	100.00
MHP	—	20.00	40.00	40.00	—	100.00
MP	15.30	23.10	23.10	23.10	15.40	100.00
TİP	14.30	52.40	9.50	19.00	4.80	100.00
YTP	—	—	—	—	—	—
BAĞIMSIZ	—	—	—	—	—	—
FİKRİ YOK	13.40	25.80	14.40	8.20	38.20	100.00
OY KULLANMIYOR	9.60	12.90	19.60	16.10	41.80	100.00
TOPLAM						
Sayı	71	122	85	51	105	434
%	16.41	28.10	19.60	11.70	24.20	100.00

$X^2 = 50.2$ Sd = 20 P < .001 C = .32

rin gerek kendileri, gerekse yakın çevreleri için radyoyu en etkileyici kütle haberleşme aracı olarak kabul etmekle birlikte, kendi üzerlerinde çok etkin olduğu kabul etmedikleri kişisel ilişki, yani karşılıklı konuşma yolunun yakın çevrelerinde ikinci derecede etkileme gücüne sahip olduğuna inandıklarını ortaya koymaktadır.

Siyasal ve Sosyal Konuların Değerlendirilmesi

Biçimlenme, etkilenme ve değişme süreci çözümlendikten sonra siyasal tercihlere bağlı görüş ve davranışlar çerçevesi içinde, çeşitli ekonomik, sosyal ve yapısal sorun ve konuların ne şekilde değerlendirildiğini anlamak üzere ilk olarak görüşülenlerden seçim döneminde Türkiye'nin karşılaştığı çeşitli sorunların önemlilik derecelerini belirlemeleri istenmiştir.

Tablo 81'in gösterdiği gibi, toplam görüşülenlerin, % 34.4'ü hayat pahalılığını, ikinci olarak da % 20,6'sı işsizliği Türkiye'nin en önemli sorunu saymaktadır. Bu sonuç, görüşülen kişilerin ilk plânda, siyasal sorunlara değil, karşı karşıya bulundukları ekonomik veya maddî sorunlara öncelik ve önem tanıdıklarını göstermektedir.

Yine verilen cevaplardan anlaşıldığına göre, ikinci derecede önemli sayılan sorunlar, % 13,9'la üniversite ve öğrenci hareketleri, % 8,2'yle de sağ-sol çatışmaları gibi son dönemlerin ana sosyal sorunları olmaktadır. Rejim buhranı, siyasal af ve dış politika gibi siyasal sorunların çok düşük oranla üçüncü sırada yer aldığı görülmektedir.

Sorunlara tanınan önceliğin siyasal tercih kategorilerine göre dağılımına bakıldığında, üzerinde herkesin uzlaştığı temel konularda bir farklılık olmamakla birlikte, bazı sosyal ve siyasal sorunlara verilen önem bakımından uzlaşmazlıklar gözlenmektedir. Örneğin AP'liler arasında sağ sol çatışması, işgaller, grevler, protesto yürüyüşleri

TABLO. 81
Siyasal Tercihlere Göre Ülkenin Karşılaştığı Önemli Sorunlar

	İşsizlik	Hayat Pahalılığı	Sağ-sol çatışması	İrtica - Laiklik	İşgaller	Üniversite öğrenci olayları	Grevler protesto miting leri
AP	21.02	31.82	10.22	1.70	2.28	15.91	3.40
BP	—	33.34	33.83	—	—	33.33	—
CHP	20.41	35.38	5.44	5.44	0.68	14.97	2.72
GP	—	25.00	37.50	12.50	—	—	—
MHP	—	50.00	16.67	—	—	—	—
MP	14.28	21.43	14.29	—	—	14.28	7.14
TİP	26.66	26.67	13.33	3.33	—	10.00	6.67
YTP	—	—	—	—	—	—	—
BAĞIMSIZ	—	—	—	—	—	—	—
Fikri Yok	20.00	34.55	6.37	—	1.82	15.45	0.91
Oy kullanmıyor	28.94	55.27	—	2.63	—	—	—
TOPLAM							
Sayı	111	185	44	15	7	75	16
%	20.63	34.38	8.18	2.79	4.31	13.94	2.97

	Rejim Buhranı	Siyasi Af	Amerikan üs'leri Nato	Hepsi	Fikri Yok	TOPLAM
AP	1.14	1.70	2.28	2.28	6.28	100.00
BP	—	—	—	—	—	100.00
CHP	3.40	0.68	6.80	2.04	2.04	100.00
GP	25.00	—	—	—	—	100.00
MHP	—	—	—	—	—	100.00
MP	14.29	—	—	—	—	100.00
TİP	6.67	6.67	—	—	—	100.00
YTP	—	—	—	—	—	100.00
BAĞIMSIZ	—	—	—	—	—	100.00
Fikri Yok	1.82	—	2.72	0.91	15.45	100.00
Oy Kullanmıyor	2.63	—	—	2.63	7.90	100.00
TOPLAM						
Sayı	16	6	17	10	36	538
%	2.97	1.12	3.16	1.86	6.69	100.00

$X^2 = 38$ Sd = 18 $.001 < P < .01$ C = .25

ve gösterilere tanınan ağırlık biraz daha fazlayken, CHP'-lilerin sosyal alanda irtica-laiklik, iç politika konusunda rejim buhranı, dış politika konusunda Amerikan üsleri ve Nato sorununa daha çok önem verdikleri anlaşılmaktadır.

Öte yandan, fikri olmayanlar kategorisinde, sorunların önem derecesi bakımından genel eğilim tekrarlanırken, oyunu kullanmayanlar arasında çok büyük bir çoğunlukla sadece hayat pahalılığı ve işsizliğe önem verilmesi, bu

TABLO. 82

45 / 5	İşsizlik	Hayat Pahalılığı	Sağ-sol çatışması	İrtica - Lâiklik	İşgaller	Üniversite öğrenci olayları	Grevler Mitingler
AP	17.65	43.14	1.96	0.98	—	22.55	4.90
BP	—	—	—	—	—	—	—
CHP	17.18	42.42	5.05	1.01	—	19.19	3.03
CP	—	40.00	20.00	20.00	20.00	—	—
MHP	50.00	25.00	—	—	—	—	—
MP	—	75.00	—	—	—	—	—
TİP	18.75	50.00	—	—	6.25	18.75	6.25
YTP	—	—	—	—	—	—	—
Bağımsız	33.34	—	33.33	33.33	—	—	—
Fikri Yok	16.95	40.68	11.86	—	—	8.48	6.78
Oy Kullanmıyor	23.45	52.93	—	—	—	11.76	11.76
TOPLAM							
Sayı	53	139	16	4	2	55	15
%	16.77	43.98	5.06	1.27	0.64	17.41	4.75

$X^2 = 16.84$ Sd = 18 $.50 < P < .70$ C = .22

	Rejim Buhranı	Asayiş-sizlik	Siyasi Af	ABD Nato	Seçim sonuç-ları	Diğer	Toplam
AP	0.98	0.98	—	—	4.90	1.96	100.00
BP	—	—	—	—	—	—	—
CHP	—	1.01	4.04	4.04	2.02	1.01	100.00
CP	—	—	—	—	—	—	—
MHP	—	—	—	—	—	25.00	100.00
MP	—	—	—	—	—	—	100.00
TİP	—	—	—	—	—	—	100.00
YTP	—	—	—	—	—	—	—
Bağımsız	—	—	—	—	—	—	—
Fikri Yok	—	3.39	—	5.08	3.39	3.39	100.00
Oy Kullan-mıyor	—	—	—	—	—	—	100.00
TOPLAM							
Sayı	1	4	4	7	10	6	316
%	0.32	1.27	1.27	2.21	3.16	1.89	100.00

kategorinin, genellikle sosyal ve siyasal sorunlara oranla ekonomik konulara daha çok öncelik tanıyan ve siyasal katılmayla bu sorunlara bir çözüm bulunamayacağı kararına varmış kimselerden oluştuğu izlenimini vermektedir.

Öte yandan, görüşülenlerin, bizzat önemli saydıkları sorunlarla kamu oyuyla ne ölçüde uzlaştıklarını, başka bir deyimle kamu oyunu ne ölçüde temsil ettiklerini belirlemek amacıyla, onlara sadece kendilerini değil, kamuoyunu da ilgilendiren sorunların hangileri olduğu sorusu sorulmuştur.

Bu sorulara alman cevapların dağılımını gösteren Tablo 82'nin bir önceki tabloyla karşılaştırılması, görüşülenlerin kişisel olarak kendilerini ilgilendiren sorunlarla, kamuoyunu yakından ilgilendirdiğini söyledikleri sorunlar arasında tür ve oran bakımından büyük bir paralellik görülmektedir. İki dağılım arasındaki farklılıklara gelince, kişisel bir sorun olarak daha büyük bir ağırlık tanınmış olan işsizlik sorununun, kamuoyunu ilgilendiren konular arasında daha düşük bir oranda temsil edilmesine karşılık, hayat pahalılığı, üniversite ve öğrenci olayları, grevler ve mitingler, tersine, kamuoyu sorunları içinde biraz daha büyük bir orana ulaşmıştır. Bununla birlikte, iki dağılım arasındaki büyük benzerlik, kişisel olarak karşılaşılmayan bazı sorunların da kütle haberleşme araçlarıyla herkesi ilgilendiren ortak sorunlar haline geldiğini göstermektedir.

Siyasal Rejim Anlayışı ve Değerlendirmeleri

Görüşülenlerin, genel olarak siyasal sorunlar karşısındaki tutumu saptandıktan sonra siyasal rejimle ve bu rejimin temel elemanlarıyla ilgili anlayış ve değerlendirmelerini belirlemek üzere, önce, demokrasinin kaçınılmaz bir ön koşulu olan seçim sistemi veya genel oyla ilgili yargıları aydınlatılmak istenmiştir:

Bu amaçla ilk olarak, seçimlerin gerçek genel istemi (iradeyi) temsil edebilmesi için oy kullanmanın bir görev ve zorunluluk olduğu görüşü karşısındaki tutumları araştırılmıştır.

Tablo 83'de görüldüğü gibi, görüşülenlerin büyük bir çoğunluğu, % 70.4'ü, siyasal katılmanın kaçınılmaz bir görev olduğu görüşüyle her seçmenin oy vermesini zorunlu saymaktadır.

Ancak, bu görüşün siyasal tercih kategorilerine göre dağılımında belli ve anlamlı bir farklılık gözlenmektedir. Örneğin CHP'liler arasında bu görüşe karşı olanların oranının daha yüksek olduğu görülmekte ve bu durum, CHP'liler arasında demokrasiyi belli nitelikteki seçmenlerin isteminin gerçekleşmesi olarak anlayanların çoğunlukta olduğu yargısına yol açmaktadır. Öte yandan fikri olmayanlar kategorisinde tekrarlanmakta olan kütlenin genel dağılımı, oyunu kullanmayacak olanlar arasında ortadan kalkmakta ve bu kategoride bu görüşü benimseyenlerle benimsemiyenler eşit bir dağılım göstermektedir.

TABLO. 83

Siyasal Tercihlere Göre Oy Vermenin Zorunlu Olmasını İsteyip İstemediği

46 / 5	Evet	Hayır	Kararsız	Fikri Yok	TOPLAM
AP	76.10	14.20	3.70	6.00	100.00
BP	—	—	—	—	—
CHP	76.00	19.60	2.60	1.80	100.00
GP	60.00	20.00	—	20.00	100.00
MHP	20.00	60.00	—	20.00	100.00
MP	69.20	15.40	7.70	7.70	100.00
TİP	80.00	15.00	5.00	—	100.00
YTP	—	—	—	—	—
BAĞIMSIZ	33.30	66.70	—	—	100.00
FİKRİ YOK	68.50	15.20	2.20	14.10	100.00
OY KULLANMIYOR	38.70	38.70	3.20	19.40	100.00
TOPLAM					
Sayı	295	79	13	32	419
%	70.40	18.80	3.10	7.60	100.00

$X^2 = 27.06$ Sd = 10 $.001 < P < .01$ C = .26

Bu kez, karşıt bir eğilimin, yani seçimlerin, ancak seçme yeteneğine sahip olanların hakkı olduğu şeklindeki bir anlayışın görüşülenler arasındaki yaygınlığı araştırılarak yukardaki ilişki sınanmak istenmiştir. Tablo 84'den anlaşılacağı gibi, yine, görüşülenlerin % 68,0'i herkesin oy kullanabilmesi görüşünü desteklemiş, % 23.6'sıysa bazı kimselerin oy kullanmasından yana olmadıklarını ifade etmişlerdir.

Bu, sınırlı isteme dayanan siyasal rejim anlayışının bir önceki tabloda elde edilen verilere uygun olarak, CHP'liler arasında AP'lilere oranla daha yaygın (% 33.0'a karşılık % 16.4) olduğu gözlenmiştir. Yine oyunu kullanmayanlar kategorisinde herkesin oy kullanmasına karşı olanların oranca % 29.0'a yükselmesi, bu kategorinin daha çok, tercihleri, çoğunluğun tercihleriyle uzlaşmadığı için siyasal rejime karşı küskün kimselerden oluştuğunu ortaya koymaktadır.

Buna bağlı olarak, herkesin oy kullanmasından yana olmayanların, seçime katılmasına karşı oldukları grupları belirlemek amacıyla Tablo 85 hazırlanmıştır.

Adı geçen tablonun çözümlenmesi, özellikle ve büyük bir ağırlıkla, okur yazar olmıyanların görüşülenler tarafından oy kullanmaması istenen ana grup özelliği taşıdığını göstermektedir. Daha geniş öbekler içinde ele alındığında, seçime katılma hakkından yoksun bırakılmak istenen gruplar arasında, ilk plânda okur yazar olmıyanları da kapsayan ve oranı % 45.6'ya varan «eğitim düzeyi düşük olanlar» gelmektedir.

Bunu, oy kullanmaması istenen gruplar olarak sırasıyla, % 17.9'la bir meslek kategorisi olan askerler, % 8.64'le (çok yaşlılar veya çok gençler gibi) belli bir yaş öbeğinde olanlar, % 7.2'yle azınlık ve göçmenler gibi belli etkin gruplar ve % 3'e yakın bir oranla da komünistler, yani belli bir ideolojiyi benimsemiş olanlar izlemektedir.

TABLO. 84

Siyasal Tercihlere Göre Herkesin Oy Kullanmasından Yana Olup Olmadığı

47 5	Herkes Kullanmalı	Herkes Kullanmamalı	Fikri Yok	TOPLAM
AP	75.40	16.40	8.20	100.00
BP	—	—	—	—
CHP	65.20	33.00	1.80	100.00
GP	20.00	80.00	—	100.00
MHP	80.00	—	20.00	100.00
MP	69.20	23.10	7.70	100.00
TİP	55.00	40.00	5.00	100.00
YTP	—	—	—	—
BAĞIMSIZ	66.70	33.30	—	100.00
FİKRİ YOK	70.70	15.20	14.10	100.00
OY KULLANMIYOR	51.60	29.00	19.40	100.00
TOPLAM				
Sayı	285	99	35	419
%	68.00	23.60	8.40	100.00

$X^2 = 65.7$ Sd = 10 $P < .001$ C = .37

TABLO. 85

Siyasal Tercihlere Göre Oy Kullanmasına Karşı Olunan Gruplar

48	Eğ[1]tim Düzeyi Düşük Olanlar.		
5	1	2	3
AP	21.62	2.71	—
BP	—	—	—
CHP	41.30	15.21	—
GP	42.86	—	—
MHP	—	—	—
MP	—	20.00	—
TİP	37.50	25.00	—
YTP	—	—	—
BAĞIMSIZ	—	—	—
FİKRİ YOK	38.48	10.52	5.27
OY KULLANMIYOR	42.82	—	7.15
TOPLAM			
Sayı	48	14	2
%	34.29	10.00	1.42

1 — Okur yazar olmayan, 2 — İlk Okul Mezunu Olmayan, 3 — Orta Okul Mezunu Olmayan,

	Belli Bir Yaş Ötesinde Olan		Belli Etnik Gruplar	
	4	5	6	7
AP	2.71	5.40	8.20	5.40
BP	—	—	—	—
CHP	2.18	2.18	6.52	2.18
GP	—	28.57	—	—
MHP	—	—	—	—
MP	20.00	20.00	—	—
TİP	12.50	—	12.50	—
YTP	—	—	—	—
BAĞIMSIZ	—	—	—	—
FİKRİ YOK	5.27	5.27	—	—
OY KULLANMIYOR	—	—	—	—
TOPLAM				
Sayı	5	7	7	3
%	3.58	5.00	5.00	2.15

$X^2 = 18.37$ Sd = 12 $.10 < P < .20$ C = .37

4 — Çok yaşlılar, 5 — Çok Gençler, 6 — Azınlıklar,
7 — Göçmenler

	8	9	10	11	Toplam
AP	24.32	2.71	16.21	10.82	100.00
BP	—	—	—	—	—
CHP	10.87	2.18	8.69	8.69	100.00
GP	28.57	—	—	—	—
MHP	—	—	—	—	—
MP	20.00	20.00	—	—	100.00
TİP	12.50	—	—	—	100.00
YTP	—	—	—	—	—
BAĞIMSIZ	—	—	—	—	—
FİKRİ YOK	10.52	5.27	10.52	10.52	100.00
OY KULLANMIYOR	28.59	—	7.15	14.29	100.00
TOPLAM					
Sayı	25	4	13	12	140
%	17.86	2.85	9 28	8.57	100.00

$X^2 = 18.37$ Sd $= 12$ $.10 < P < .20$ $C = .37$

8 — Asker, Polis, 9 — Komünistler, 10 — Hiç Kimse, 11 — Diğer.

Oy kullanmasına karşı olunan grupların siyasal tercih kategorilerine dağılımlarıysa anlamlı bir şekilde birbirinden farklı eğilimleri yansıtmaktadır. Gerçekten AP'liler arasında, adı geçen gruplardan asker kategorisi % 24.3'le en başta gelmekte, belli bir yaş öbeğinde bulunanlardan, çok genç olanlar grubu oranca artarken, eğitim düzeyi düşük olanlar kategorisi büyük bir düşme göstermektedir.

CHP'lilere gelince bunlar arasında söz konusu gruplardan askerlerin oranı önemli bir ölçüde azalırken, eğitim düzeyi düşük olanların oranca % 56.5'e yükseldiği anlaşılmaktadır.

Bu durum, her iki siyasal tercih kategorisinin de genel olarak, demokratik rejimin işleyişi açısından değil, belli sosyal grupların, siyasal etkinliğinin azalması amacıyla oy kulanmalarına karşı olduğu ortaya çıkmaktadır.

Öte yandan fikri olmayanlar ve oyunu kullanmayanlar arasında oy kullanmaması istenen gruplar olarak büyük bir ağırlıkla (sırasıyla % 52.6 ve % 50.0) düşük eğitimliler en başta gelmekte, ancak ilk kategoride ikinci sırayı belli bir yaş öbeğinden olanlarla, komünistlerin almasına karşılık, ikinci kategoride aynı sırada % 28.6'yla askerlerin bulunması, bu kategorinin kısıtlı bir demokrasiden yana olmadığını göstermektedir.

Yine, seçme hakkının, belli nitelikleri olan seçmenlere bırakılması anlamında, demokraside sınırlı istem yandaşlığının bir başka biçimi olarak seçmen oyları arasında değer ayrımı gözetme eğilimi araştırıldığında, Tablo 86'nın gösterdiği gibi, yine görüşülenlerin % 63.7'si yani çoğunluğu, her seçmenin oyunun aynı değerde sayılması gerektiği görüşünü dile getirmiştir. Seçmen oyları arasında bir fark gözetilmesini isteyenlerin toplam kütlede % 22.4'e varan oranının siyasal tercih kategorileri içinde büyük değişiklikler gösterdiği, örneğin AP'liler arasında

TABLO. 86

Siyasal Tercihlere Göre Her Oyun Eşit Değerde Olup Olmadığı

49 5	Aynı Değerde	Farklı Değerde	Fikri Yok, Diğer	TOPLAM
AP	72.40	14.20	13.40	100.00
BP	—	—	—	—
CHP	59.00	33.00	8.00	100.00
GP	20.00	60.00	20.00	100.00
MHP	80.00	—	20.00	100.00
MP	69.20	23.10	7.70	100.00
TİP	65.00	35.00	—	100.00
YTP	—	—	—	—
BAĞIMSIZ	100.00	—	—	100.00
FİKRİ YOK	63.10	15.20	21.70	100.00
OY KULLANMIYOR	48.40	25.80	25.80	100.00
TOPLAM				
Sayı	267	94	58	419
%	63.70	22.40	13.90	100.00

$X^2 = 28.21$ Sd = 10 $.001 < P < .01$ C = .25

% 14.2'ye düşerken, CHP'liler arasında % 33'e kadar çıktığı gözlenmektedir.

Aynı eğilimin diğer ifadelerinde olduğu gibi, burada da, fikri olmayanlarla oyunu kullanmayanlar arasında bir farklılaşmanın bulunduğu ilk kategoride, oyların aynı değerde sayılmamasını isteyenlerin oranca % 15,2'ye düşmesine karşılık, ikincisinde % 25.8'e yükseldiği ortaya çıkmaktadır.

Siyasal rejimin yani demokrasinin kaçınılmaz bir başka elemanı olan siyasal partiler konusunda da görüşülenlerin anlayış ve değerlendirmeleri araştırılmıştır:

Gerçekten, ilk olarak kaç partili bir demokrasiden yana oldukları öğrenilmek üzere görüşülenlere, Türkiye için öngördükleri siyasal parti sayısı sorulmuş ve alınan cevaplar Tablo. 87'de gösterilmiştir. Bu tabloya göre, toplam görüşülenlerin yarıdan az bir oram (% 42.9) ikiden çok siyasal partinin bulunmasını öngörmüş, diğerleri ise % 24.2 oranla iki, % 11.9'la tek partili demokrasiyi benimsediklerini ortaya koymuşlardır. Bu sonuca bakarak, görüşülenler arasında, ikiden çok partinin başka bir deyimle çeşitli çıkar gruplarını ve ideolojileri temsil eden çok sayıda partinin bulunduğu bir demokratik rejim eğiliminin zayıf olduğu yargısına varılmaktadır.

Ancak parti sayısı konusunda çeşitli siyasal parti yandaşlarının görüş birliği içinde olmadığı görülmektedir. Örneğin, AP'liler arasında, CHP'lilere göre özellikle tek partili rejim konusunda önemli bir farklılık belirmiş, ilk kategoride bu türlü bir rejimden yana olanların oranı % 7.5'e düşerken, tek partili bir iktidar geleneğinden gelen CHP'liler arasında bu oran % 17.0'ye kadar yükselmiştir.

TABLO. 87

Siyasal Tercihlere Göre Türkiye'de Olması İstenen Siyasal Parti Sayısı

50 / 5	İkiden Çok	İki	Tek	Hiç	Fikrim Tok	Toplam
AP	46.26	26.11	7.46	—	20.17	100.00
BP	—	—	—	—	—	—
CHP	46.42	23.21	16.98	0.98	12.50	100.00
GP	40.00	40.00	—	—	20.00	100.00
MHP	20.00	40.00	20.00	—	20.00	100.00
MP	30.76	38.48	15.38	—	15.38	100.00
TİP	50.00	25.00	20.00	—	5.00	100.00
YTP	—	—	—	—	—	—
Bağımsız	66.66	33.34	—	—	—	100.00
Fikri Yok	33.69	19.57	10.87	—	35.87	100.00
Oy Kullanmıyor	38.67	19.35	12.63	—	29.35	100.00
TOPLAM						
Sayı	179	101	50	1	88	419
%	42.69	24.15	11.93	0.23	21.00	100.00

$X^2 = 28.8$ Sd = 15 $.01 < P < .02$ C = .25

Fikri olmayanlarla, oyunu kullanmayanlar arasında beliren anlamlı farklılıksa, ikincilerin birincilere oranla ikiden çok partili bir rejime daha yatkın olmalarıdır.

Görüşülenlerin, demokratik rejimin temel elemanları olan seçim ve siyasal parti anlayışları belirlendikten sonra, genel olarak politik eylemi nasıl değerlendirdikleri öğrenilmek üzere, politikacılığı ne ölçüde değerli bir uğraşı saydıkları sorulmuştur.

Alınan cevaplara göre düzenlenen Tablo. 88'den anlaşılacağı gibi, toplam görüşülenlerin % 49.1'inin değerli saydıkları politikacılık yeterince prestijli bir uğraşı özelliği kazanamamakta ve bu durum, görüşülenlerin siyasal eylemle ilgili anlayış ve değerlendirmelerini oldukça etkilemektedir.

Bununla birlikte yine, politikacılığın bir meslek olarak değerlendirilmesi siyasal tercih kategorilerine göre değişiklikler göstermektedir. Örneğin AP'lilerle CHP'liler arasında bu uğraşının genel olarak daha yüksek bir düzeyde değerlendirildiği ancak ikinci kategoride ilkine oranla bu uğraşıyı tam değersiz sayanların oranca daha fazla olduğu anlaşılmakta ve bundan, siyasal iktidarı ele geçireme şansı yüksek olan parti yandaşlarının politikayı daha değerli bir uğraşı saymak eğiliminde olduğu sonucu çıkmaktadır.

Fikri olmayan ve oyunu kullanmayanlar arasında, ikincisinde çok daha fazla olmak üzere, politikacılığın daha değersiz bir uğraşı sayılma eğiliminin artması da bu yargıyı doğrulamaktadır.

Görüşülenlerin bu kez, yine demokrasinin ayrılmaz elemanları olan çeşitli baskı grupları üzerindeki yargıları saptanmaya çalışılarak, siyasal rejim anlayışları daha da aydınlığa çıkarılmak istenmiştir.

TABLO 88

Siyasal Tercihlere Göre Politikacılık Mesleğinin Değeri

51 5	Çok Değerli	Değerli	Az Değerli	Değersiz	Fikrim Yok	Toplam
AP	13.43	43.28	11.20	15.67	16.42	100.00
BP	—	—	—	—	—	—
CHP	13.39	41.08	11.60	18.76	15.17	100.00
GP	20.00	60.00	—	—	20.00	100.00
MHP	20.00	20.00	20.00	40.00	—	100.00
MP	15.38	30.76	15.38	23.10	15.38	100.00
TİP	15.00	30.00	10.00	25.00	20.00	100.00
YTP	—	—	—	—	—	—
Fikri Yok	11.95	25.00	4.34	19.57	39.14	100.00
Bağımsız	33.34	—	—	33.33	33.33	100.00
Oy Kullanmıyor	9.67	25.81	12.90	22.93	29.04	100.00
TOPLAM						
Sayı	55	151	41	80	92	419
%	13.12	36.07	9.78	19.09	21.94	100.00

$X^2 = 40$ $Sd = 20$ $.001 < P < .01$ $C = .29$

Tablo. 89'a göre, her demokratik düzenin ana baskı gruplarından olan basın, görüşülenlerin % 90.4'ü, üniversite % 85.0'i, gençlik % 84.7'si, sendikalarsa % 74.7'si tarafından demokratik rejimin iyi işleyebilmesi için yararlı kuruluşlar olarak nitelenmektedir.

Görüşülenler arasında baskı gruplarının genelilikle olumlu olarak değerlendirilmesi yolunda gözlenen eğilim, hemen her siyasal tercih kategorisinde tekrarlanmakla birlikte bu eğilimin oransal ağırlıkları birbirinden farklı olmuştur.

Örneğin AP'liler arasında, sendikalar, üniversite ve gençliğin yararlı sayılma oranı, -ilki için daha anlamlı bir şekilde- göreli olarak azalmakta, oysa CHP'liler arasında tersine, -sendikalar ve üniversite için daha yüksek olmak üzere- bir artış göstermektedir. Bu sonuçtan, demokratik rejimin işleyişinde siyasal iktidara karşı sosyal denetim organları olarak çahşan bu grupların, AP'nin siyasal ideolojisine oranla, demokrasinin kamu yararına yönelmesine daha yatkın olan CHP programına uygun düştüğü anlaşılmaktadır.

Şimdiye kadar, sadece siyasal niteliği ve yine temel siyasal elemanlarıyla, yürürlükteki rejim konusundaki anlayış ve değerlendirmeleri belirlenen görüşülenlerin, bu siyasal rejimin ekonomik ve sosyal plândaki yeterlilik ve başarı derecesiyle ilgili yargıları öğrenilmek istenmiş ve ilk olarak Türkiye'nin bu siyasal rejim içinde yeterli bir hızla kalkınıp kalkınmadığı sorunu ele alınmıştır.

Tablo 90'da açıkça görüldüğü gibi, görüşülenlerin yarıdan çoğu, yani % 56,6'sı Türkiye'nin yeterli bir hızla kalkınmadığı görüşünü benimsemektedir.

Ancak çeşitli siyasal parti yandaşlarının bu konuda da görüş birliği içinde bulunmadığı, örneğin AP'lilerin ge-

TABLO. 89

Siyasal Tercihlere Göre Çeşitli Baskı Gruplarının Demokrasi İçin Yararlılığı

5	a) SENDİKALAR			b) BASIN			c) GENÇLİK			d) ÜNİVERSİTE		
	Yararlı	Yarar-sız	Fikri Yok	Yararlı	Yarar-sız	Fikri Yok	Yararlı	Yarar-sız	Fikri Yok	Yararlı	Yarar-sız	Fikri Yok
AP	69.16	22.43	8.41	94.40	0.98	4.67	82.24	11.22	6.54	73.50	14.95	6.55
BP	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
CHP	82.61	11.96	5.43	90.21	4.52	3.27	90.21	8.69	1.09	91.32	6.52	2.16
GP	100.00	—	—	100.00	—	—	66.67	—	33.33	66.67	33.37	—
MHP	75.00	—	25.00	100.00	—	—	75.00	25.00	—	75.00	25.00	—
MP	90.00	10.00	—	100.00	—	—	100.00	—	—	100.00	—	—
TİP	84.21	5.26	10.53	84.21	5.26	10.53	84.21	5.26	10.53	94.74	5.26	—
YTP	50.00	50.00	—	100.00	—	—	100.00	—	—	100.00	—	—
Bağım-sız	33.33	66.67	—	100.00	—	—	100.00	—	—	66.67	33.33	—
Fikri Yok	72.88	13.56	13.56	84.75	6.78	8.47	78.69	11.48	9.83	84.48	10.35	5.17
Oy Kullan-mıyor	66.67	25.00	8.33	81.82	18.18	—	84.61	—	15.79	80.95	14.29	4.76
TOPLAM												
Sayı	242	54	28	291	16	15	272	29	20	272	35	13
%	76.69	16.67	8.64	90.37	4.97	4.66	84.74	9.03	6.23	85.00	10.94	4.06

nel kanının tersine, yarıdan biraz fazlasının (% 51.2) ülkenin yeterince kalkınmakta olduğuna inanmasına karşılık, CHP'lilerin büyük bir çoğunluğunun (% 74.1) tam aykırı bir yargıda bulunduğu anlaşılmaktadır.

Türkiye'nin yeterli bir hızla kalkınamayışının siyasal rejimle ilgili nedenlerine gelince, Tablo 91'in gösterdiği gibi görüşülenlerin % 38.1'nin, yani en büyük kısmının bunu siyasal sistemin bozukluğunda, % 21.1'nin yönetici bir kadronun, % 11.7'sinin de yetenekli bir liderin eksikliğinde buldukları anlaşılmaktadır. Bu durum, görüşülenler arasında, kalkınmanın herşeyden önce ekonomik ve siyasal bir sistem sorunu olduğu görüşünün yaygınlaşmaya başlamakla birlikte, önemli bir kesiminin henüz bunu elverişli bir kadro ya da lider sorunu olarak gördüğünü ortaya koymaktadır.

Kalkınamama gerekçesi olarak ileri sürülen nedenlerin siyasal partilere dağılımı yine önemli bazı farklılıkların doğmasına yol açmaktadır. Örneğin AP'liler arasında yeterli bir hızla kalkınamayışı sistemin bozukluğuna bağlı yanların oranı, genel dağılım oranının da altına düşerken, CHP'lilerde % 53.7'e çıkarak büyük bir ağırlık kazanmaktadır. Bu olgu da, AP'nin yürürlükteki sistemi savunan ideolojisine karşıt olarak CHP'nin «bozuk düzen» olarak nitelendirdiği bu sistemi değiştirme isteğinin, yandaşlarınca genel olarak benimsendiğini göstermektedir.

Fikri olmayanlarla oyunu kullanmayanlar arasında da kalkınmama nedenleri açısından belirgin farklılıklar

*/.

a) $X^2 = 11.03$ Sd = 10 .30 $P < .50$ $C = .18$
b) $X^2 = 16.59$ Sd = 8 .02 $P < 05$ $C = .22$
c) $X^2 = 20.27$ Sd = 10 .02 $P < 05$ $C = .24$
d) $X^2 = 14.63$ Sd = 6 .02 $P < 05$ $C = .22$

TABLO. 90

Siyasal Tercihlere Göre Türkiye'nin Yeterli Bir Hızla Kalkınıp Kalkınmadığı

53 5	Kalkını- yor	Kalkına- mıyor	Fikrim Yok	TOPLAM
AP	51.49	35.08	13.43	100.00
BP	—	—	—	—
CHP	20.54	74.10	5.36	100.00
GP	—	80.00	20.00	100.00
MHP	20.00	80.00	—	100.00
MP	15.39	76.92	7.69	100.00
TİP	15.00	80.00	5.00	100.00
YTP	—	—	—	—
Bağımsız	33.33	66.67	—	100.00
Fikri Yok	19.57	56.52	23.91	100.00
Oy Kullan- mıyor	25.81	51.61	22.58	100.00
TOPLAM				
Sayı	126	237	56	419
%	30.08	56.56	13.36	100.00

$X^2 = 93.3$ Sd = 10 P < .001 C = .43

TABLO. 91

Siyasal Tercihlere Göre Türkiye'nin Yeterli Bir Hızla Kalkınmayışının Nedeni

54

5	Lider Eksikliği	Yönetl Kadro Eksikliği	Sistemin Bozukluğu	Fikrim Yok	TOPLAM
AP	11.94	19.40	29 86	38.80	100.00
BP	—	—	—	—	—
CHP	12.63	21.05	53.69	12.63	100.00
GP	20.00	60.00	—	20.00	100.00
MHP	—	—	50.00	50 00	100.00
MP	27.28	18.18	36 36	18.18	100.00
TİP	6.25	12.50	68.75	12.50	100 00
YTP	—	—	—	—	—
Bağımsız	—	—	—	—	—
Fikri Yok	9.45	27.02	20.29	43 24	100.00
Oy Kullanmıyor	13.05	13 05	30.43	43.47	100i00
TOPLAM					
Sayı	35	63	114	87	299
%	11.70	21.08	38.12	29.10	100.00

$X^2 = 41.86$ Sd = 15 P < 001 C = .35

doğmakta, ilk kategoride % 36,5 oranında olan lider ve yönetici kadro eksikliği gerekçeleri ikinci kategoride % 26.1'e düşerken, sistemin bozukluğu gerekçesinin % 20.3'den % 30.4'e çıkması, bu kategoride siyasal bir bilinçliliğe sahip olduğu halde bir siyasal parti alternatifi bulunamayanların önemli bir orana ulaştığını belirtmektedir.

Görüşülenlerin öngördükleri siyasal rejimin niteliğine ışık tutabileceği düşüncesiyle 1960'ların en aktüel konularından olan Kalkınma Planının gerekliliği sorunu üzerindeki görüşlerin belirlenmesine çalışılmıştır.

Tablo 92'nin ortaya koyduğu gibi, görüşülenlerin büyük bir çoğunluğu, % 81,4'ü, plânın gerekli olduğu noktasında birleşmişlerse de, özellikle bu konuda henüz tavır alamayanların APliler arasında CHP'lilere göre oranca yüksek olması, ilk parti yandaşlarının devlet kontrol ve müdahalesinin geniş ölçüde sınırlandırıldığı bir siyasal rejime çok daha eğilimli oldukları anlamına gelmektedir.

Gerçekten bu iki büyük parti arasındaki siyasal rejim anlayışının farklılığı, en açık bir şekilde, Türkiye'nin sosyal kontrolun en aza indirgendiği bir demokratik rejimle mi yoksa güdümlü olarak bir takım kontrol mekanizmaları geliştiren bir disiplinli rejimle mi daha kolay kalkınabileceği konusunda belirmektedir.

Söz konusu iki rejimin genel görüşülenler arasında benimsenme oranının, demokratik rejim için % 45.1, disiplinli rejim içinse % 36.8 olması, ilkinin daha yaygın bir siyasal rejim anlayışı olduğunu göstermekteyse de, bu oranların siyasal tercih kategorilerine dağılımlarında oldukça anlamlı değişiklikler olmaktadır (Tablo 93). Örneğin disiplinli rejimin AP'liler arasında benimsenme oranı % 30.6'yken bunun CHP'lilerde % 42.9'a çıkması,

Tablo. 92

Siyasal Tercihlere Göre Kalkınma Plânının Gereklüliği

55 5	Gereklidir	Gereksizdir	Fikri Yok	TOPLAM
AP	81.35	0,74	17.91	100.00
BP	—	—	—	—
CHP	91.96	1.79	6.25	100.00
GP	60.00	—	40.00	100.00
MHP	80.00	—	20.00	100.00
MP	92.31	—	7.69	100.00
TİP	95.00	—	5.00	100.00
YTP	—	—	—	—
Bağımsız	100.00	—	—	100.00
Fikri Yok	67.39	2.18	30.43	100.00
Oy Kullanmıyor	70.96	—	29.04	100.00
TOPLAM				
Sayı	341	5	73	419
%	81.39	1.19	17.42	100.00

ikinci kategorinin kontrollu bir siyasal rejime çok daha yatkın olduğunu ifade etmektedir.

Ekonomik özü bakımından siyasal rejim anlayışları saptandıktan sonra, görüşülenlerin yürürlükteki siyasal rejimin hangi sınıf ve kategorilerin temsilcisi olduğu konusundaki görüşleri alınarak, bu rejim anlayışının sınıf-

Tablo. 93

Siyasal Tercihlere Göre Türkiye İçin Yararlı Olacak Siyasal Rejim

56 5	Demokratik Rejim	Disiplinli Rejim	Fikri Yok	TOPLAM
AP	50.00	30.60	19.40	100.00
BP	—	—	—	—
CHP	50.00	42.86	7.14	100.00
GP	20.00	60.00	20.00	100.00
MHP	60.00	20.00	20.00	100.00
MP	30.77	38.51	30.72	100.00
TİP	35.00	60.000	5.00	100.00
YTP	—	—	—	—
Bağımsız	33.30	66.70	—	100.00
Fikri Yok	35.87	31.53	32.60	100.00
Oy Kullanmıyor	51.61	32.25	16.14	100.00
TOPLAM				
Sayı	189	154	76	419
%	45.10	36.76	18.14	100.00

$X^2 = 32.5$ Sd = 10 $P < .001$ C = .27

sal veya sosyal içeriği de belirlenmek istenmiştir (Tablo 94).

Görüşülenlerden elde edilen verilere göre, T.B.M.M.'nde gereğinden çok temsil edilen, yani egemen durumda olan sınıf ve kategoriler, başta % 18.0'le büyük toprak sahipleri, sonra % 16.9'la iş adamları, % 16.4'le serbest meslek sahipleri ve % 13.8'le askerlerdir.

Ancak bu dağılım, siyasal tercih kategorilerinde oran ve öncelik sıraları bakımından farklılıklar göstermektedir. Örneğin AP'lilere göre gereğinden çok temsil edilmekte olan sınıf ve kategoriler, önce % 17.1 ile askerler, sonra iş adamları (% 16.7) ve büyük toprak sahipleri (% 15.5) ile serbest meslekliler (% 15.1) ken, CHP'lilere göre, önce % 21.2'yle büyük toprak sahipleri, sonra serbest meslek sahipleri (% 18.9) ve iş adamları (% 18.6) daha sonra da askerler (% 12.9) ve din adamları (% 12.1) dır.

Bu durum, siyasal rejimin sınıfsal niteliği konusunda genel olarak görüşülenler arasında açıkça gözlenen bilinçsizliğin, AP'liler arasında daha yüksek olduğunu, hiç değilse öncelik bakımından büyük toprak sahipleri ve iş adamlarının ağırlığını duyan CHP'liler arasında siyasal rejimin sınıfsal niteliği konusunda bilinçlilik eğiliminin belirdiğini göstermektedir.

Aynı eğilim, yine T.B.M.M.'de gereğince temsil edilen sosyal kategorilerin siyasal tercihlere göre dağılımını gösteren tablolarda da (Tablo. 95, 96, 97) ortaya çıkmakta işçi ve köylü sınıflarının T.B.M.M.'nde aşağı yukarı gereğince temsil edildiği, yani siyasal rejimde bu sınıfların da etkin olduğu anlayışının yaygınlık kazandığı anlaşılmaktadır.

Siyasal rejimin yine temel elemanlarından biri olan seçim sistemleriyle ilgili yargılarına dayanılarak da görüşülenlerin rejim anlayışına açıklık getirilmek istenmiş ve bu amaçla ilk olarak Türkiye için en elverişli sayılan se-

TABLO. 94

Siyasal Tercihlere Göre T.B.M.M.'de Gereğinden Çok Temsil Edilen Gruplar

57a

5	İş Adamları	Büyük Toprak Sahipleri	Askerler	Din Adamları	Serbest Meslek	İşçiler	Köylüler	Fikri Yok	TOPLAM
AP	16.73	15.53	17.13	6.11	15.13	3.98	3.98	21.11	100.00
BP	—	—	—	—	—	—	—	—	—
CHP	18.56	21.21	12.88	12.12	18.94	2.65	3.03	10.61	100.00
GP	10.00	10.00	10.00	20.00	10.00	10.00	—	30.00	100.00
MHP	12.50	12.50	12.50	—	37.50	—	—	25.00	100.00
MP	20.59	23.53	14.71	5.88	11.76	5.88	5.88	11.77	100.00
TİP	20.93	20.93	9.30	9.30	18.60	2.33	2.33	16.28	100.00
YTP	—	33.33	33.33	—	33.34	—	—	—	100.00
Bağımsız	—	40.00	20.00	—	40.00	—	—	—	100.00
Fikri yok	14.65	15.92	12.74	8.28	12.74	3.82	1.91	29.94	100.00
Oy Kullanmıyor	15.62	15.62	9.38	10.94	15.62	3.13	4.69	25.00	100.00
TOPLAM									
Sayı	142	152	116	76	138	29	27	161	811
%	16.88	18.07	13.80	9.04	16.40	3.45	3.22	19.18	100.00

$X^2 = 15.17$ Sd = 30 $0.98 < P < .99$ C = .14

TABLO. 95

Siyasal Tercihlere Göre T.B.M.M. Gereğinden Az Temsil Edilen Gruplar

57b

5	İş Adamları	Büyük Toprak Sahipleri	Askerler	Din Adamları	Serbest Meslek	İşçiler	Köylüler	TOPLAM
AP	10.90	7.00	7.78	17.12	12.00	23.74	21.40	100.00
BP	—	—	—	—	—	—	—	—
CHP	8.09	5.67	10.53	12.55	7.69	28.34	27.13	100.00
GP	—	—	—	—	25.00	25.00	50.00	100.00
MHP	9.10	9.10	—	27.27	—	27.27	27.26	100.00
MP	7.69	3.84	11.54	19.23	11.54	23.08	23.08	100.00
TIP	3.45	—	13.79	13.79	6.90	34.48	27.59	100.00
YTP	11.11	—	11.11	22.22	11.11	22.22	22.23	100.00
Bağımsız	21.43	7.14	7.14	14.29	7.14	21.43	21.43	100.00
Fikri Yok	10.17	5.09	9.32	15.25	8.47	24.58	27.12	100.00
Oy Kullanmıyor	12.00	6.00	12.00	16.00	8.00	24.00	22.00	100.00
TOPLAM								
Sayı	74	44	72	118	72	198	190	768
%	9.64	5.73	9.38	15.36	9.38	25.78	24.73	100.00

$X^2 = 31.05$ Sd = 30 $.30 < P < .50$ C = .19

TABLO. 96

Siyasal Tercihlere Göre T.B.M.M.'de Normal Oranda Temsil Edilen Gruplar

57c

5	İş Adamları	Büyük Toprak Sahipleri	Askerler	Din Adamları	Serbest Meslek	İşçiler	Köylüler	TOPLAM
AP	6.25	9.38	25.00	15.62	18.75	6.25	18.75	100.00
BP	—	—	—	—	—	—	—	—
CHP	6.25	12.50	28.12	18.75	9.38	12.50	12.50	100.00
GP	—	—	—	—	—	—	—	—
MHP	33.30	—	66.70	—	—	—	—	100.00
MP	—	—	28.57	14.29	28.57	14.28	14.28	100.00
TİP	16.60	—	16.60	16.70	16.70	16.70	16.70	100.00
YTP	—	—	—	—	—	—	—	—
Bağımsız	—	—	—	—	—	—	—	—
Fikri Yok	7.41	7.41	22.22	22.22	11.11	14.82	14.81	100.00
Oy Kullanmıyor	—	—	33.33	—	—	33.34	33.33	100.00
TOPLAM								
Sayı	9	9	31	20	16	14	18	117
%	7.69	7.69	26.50	17.11	13.67	11.96	15.38	100.00

TABLO. 97

Siyasal Tercihlere Göre T.B.M.M.'de Grupların Temsil Oranı Konusunda Kararsızlık

57d

5	İş Adamları	Büyük Toprak Sahipleri	Askerler	Din Adamları	Serbest Meslek	İşçiler	Köylüler	TOPLAM
AP	10 91	28.77	10.93	20.54	9.59	6.85	12.33	100.00
BP	33.30	33.30	33.40	—	—	—	—	100.00
CHP	17.72	13.95	20.25	21.52	15.18	5.06	6.32	100.00
GP	—	—	—	—	—	—	—	—
MHP	—	—	—	—	—	—	—	—
MP	20.00	20.00	—	10.00	—	20.00	—	100.00
TİP	—	30.00	20.00	20.00	10.00	—	20.00	100.00
YTP	—	—	—	—	—	—	—	—
Bağımsızlar	—	—	—	—	—	—	—	—
Fikri Yok	13 33	20.00	13.33	15.00	18.33	11.68	8.33	100.00
Oy Kullanmıyor	—	25.00	25.00	8 34	16 66	8.34	16 66	100 00
TOPLAM								
Sayı	34	55	39	47	33	18	23	249
%	13.65	22.09	15 66	18.88	13.25	7.23	9 24	100.00

çim sisteminin hangisi olduğu konusunda görüşleri araştırılmıştır.

Tablo. 98'de de görüldüğü gibi, toplam görüşülenlerin yarıdan fazlası bu konuda fikirleri olmadığını belirtmekle birlikte, «çoğunluk sistemi»ni savunanların % 22.0'yle bir ağırlık kazandığı ve bunu % 13.0 ile «nisbi temsil» % 8.1'le de «millî bakiye» sisteminin izlediği anlaşılmaktadır.

Siyasal tercih kategorilerine göre, adı geçen sistemlerin dağılımına gelince, tek başına iktidara geçme şansına daha çok sahip olan AP'liler arasında çoğunluk sisteminden yana olanların bir ağırlık kazandığı, (% 30.6), milli bakiye sisteminse hemen hiç benimsenmediği, CHP'liler arasındaysa yine çoğunluk sistemi başta gelmekle birlikte oransal önemini oldukça yitirdiği, buna karşılık milli bakiye sisteminin % 12.5'lik bir orana ulaştığı anlaşılmaktadır.

Yine seçim sistemiyle ilgili olarak, milletvekili seçiminde ön seçim sisteminin yararlılığı söz konusu olduğunda partilerin yerel örgütlerine etkinlik kazandıran bu sistemin çoğunluk ortaklaşa benimsendiği ve siyasal tercih kategorilerinden özellikle AP ve CHP'liler arasında anlamlı bir farklılaşmaya yol açmadığı ortaya çıkmaktadır (Tablo. 99).

Son olarak, siyasal görüş ve davranışları belirlenmiş olan görüşülenlerin, genel olarak siyasal partiler konusundaki bilinçlilik ve bilgi düzeyinin en basit ve en dışlaşmış bir sembolle kontrolu amacıyla, bu partilerin amblemlerini tanıyıp tanımadıkları araştırılmıştır. Tablo 100'ün gösterdiği gibi, görüşülenler arasında en çok tanınan partiler % 80.9'la AP ve % 77.5 le CHP'dir. Tanınma oranı bakımından bunları, % 26.2 oranla GP, % 23.8'le MP, % 20.2'yle TİP, % 12.8'le YTP ve % 8.5'le BP izlemektedir.

TABLO. 98

Siyasal Tercihlere Göre En Elverişli Seçim Sistemi

58		Nisbî	Millî		
	Çoğunluk	Temsil	Bakiye		
5	Sistemi	Sistemi	Sistemi	Fikri Yok	TOPLAM
AP	30.60	4.17	1.50	53.73	100.00
BP	—	—	—	—	—
CHP	22.32	13.39	12.50	51.79	100.00
GP	—	20.00	20.00	60.00	100.00
MHP	—	—	20.00	80.00	100.00
MP	15.38	30.78	7.69	46.15	100.00
TİP	15.00	5.00	20.00	60.00	100.00
YTP	—	—	—	—	—
Bağımsız	33.30	33.30	—	33.40	100.00
Fikri Yok	16.30	7.62	5.43	70.65	100.00
Oy Kullanmıyor	12.90	16.14	12.90	58.06	100.00
TOPLAM					
Sayı	92	53	34	240	419
%	21.96	12.66	8.11	57.27	100.00

$X^2 = 39.7$ Sd = 15 P < .001 C = .29

TABLO. 99
Siyasal Tercihlere Göre Ön Seçim Sisteminin Yararlı Olup Olmadığı

59 5	Evet	Hayır	Kararsız	Fikri Yok	TOPLAM
AP	40.30	23.13	5.23	31.34	100.00
BP	—	—	—	—	—
CHP	41.96	25.89	1.79	30.36	100.00
GP	60.00	—	20.00	20.00	100.00
MHP	40.00	20.00	20.00	20.00	100.00
MP	30.77	30.77	7.69	30.77	100.00
YTP	—	—	—	—	—
TİP	40.00	50.00	—	10.00	100.00
Bağımsız	33.33	66.67	—	—	100.00
Fikri Yok	28.26	14.14	9.78	47.82	100.00
Oy Kullanmıyor	16.13	32.26	3.22	48.39	100.00
TOPLAM					
Sayı	150	103	22	144	419
%	35.81	24.58	5.75	34.36	100.00

$X^2 = 41.1$ Sd = 15 $P < .001$ C = .30

TABLO. 100
Siyasal Tercihlere Göre Siyasal Parti Amblemlerini Tanıma Oranı

61 5	AP	BP	CHP	GP	MHP	MP	TIP	YTP	Bilmi-yor	TOPLAM
AP	89.50	6 20	80.50	27.60	13 40	20.80	16 40	5 90	11 10	100.00
BP	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
CHP	83.90	14.20	88.30	24.10	14.20	23 20	20.50	15 10	5 10	100.00
GP	80 00	20 00	80 00	20.00	40 00	40.00	20.00	20.00	20.00	100.00
MHP	100.00	40 00	100.00	60.00	60.00	60.00	60.00	60.00	—	100 00
MP	84.60	7.60	76 90	23 00	15 30	61.50	15 30	30.70	7.60	100 00
TIP	90 00	15 00	75 00	20.00	25.00	20.00	70.00	10.00	10.00	100 00
YTP	100.00	—	100.00	50 00	50 00	50.00	—	100 00	—	100.00
Bağımsız	100.00	33 30	100.00	33 30	33 30	66.60	—	—	—	100 00
Fikrı Yok	64 10	3.20	63 00	27.10	10.80	20.60	14.10	13 00	29.30	100.00
Oy Kullanmıyor	70.90	3.20	67 70	25.80	22 50	22 50	22 50	16 10	25 80	100.00
TOPLAM										
Sayı	339	36	325	110	65	100	85	54	60	(X)
%	80 90	8.50	77.50	26 20	15.50	23 80	20 20	12.80	14.30	100 00

$X^2 = 73.40$ Sd = 20 P < 001 C = 22

Her sütun toplamının yüzdesi, toplam görüşü sayısı olan 419 % 100 alınarak hesaplanmıştır

Siyasal parti bilinçlilik düzeyinin siyasal tercih kategorilerine dağılımında ölçü olarak, görüşülenlerin bizzat tercih ettikleri siyasal partinin amblemini tanıma oranlarına dayanılarak yapılan çözümlemede, siyasal bilinçliliğin büyük parti yandaşları arasında daha yüksek olduğu sonucuna varılmaktadır.

SONUÇ

Bu inceleme siyasal tercihlerin son çözümlemede sosyo - ekonomik değişkenlere bağlı olarak biçimlendiği ve bu tercihlere uygun düşen belli siyasal görüş ve davranışların bulunduğu varsayımını araştırmak amacındadır.

Bu amaçla, inceleme, araştırılmakta olan varsayımın, konusunu oluşturan kütleyle doğrudan ilişki kurularak doğrulanması (veya yanlışlanması) anlamında bir alan çalışması olarak yürütülmüştür.

Araştırmanın alanı, çok farklılaşmış ve çeşitli sosyo - ekonomik kategorilerden oluşmuş bir yerleşme kesimi olarak İstanbul Metropoliten alanıdır.

Araştırmanın kütlesiyse, siyasal tercihlerde bulunabilen kimseler, yani seçmenler olarak tanımlanmıştır. İşte, bu alan sınırları içinde bulunan 15 ilçede, sandık seçmen listelerinden tesadüfî bir teknikle ve her ilçenin seçmen sayısıyla orantılı olarak yapılan örneklemeyle seçilmiş kimseler, görüşme tekniği uygulanarak gözlem konusu yapılmıştır.

Araştırmadan elde edilen sonuçlara göre, hızlı bir yapısal değişiklik süreci içinde bulunan Türkiye'de, sınır çizgileri belirsiz olan, ancak belli ölçütlere göre objektif ve sübjektif nicelikleriyle anlamlı olarak beliren bir sınıfsal yapı oluşmuşsa da siyasal tercihlerin bu yapıyla -eğilim olarak ilişki olmakla birlikte- tam bir bağıntı içinde olmadığı görülmüştür.

Gerçekten, siyasal tercihlerin sosyal temellerini belirleyebilmek için, herşeyden önce görüşülenlerin sınıfsal konumlarının saptanmasına çalışılmış ve köklü yapısal değişikliklere sahne olan Türkiye'de çoğunluk yeni kazanılmış ve marjinal sosyal konumların, kendisine uygun düşecek bilinçliliği yaratamadığı düşüncesiyle sınıfsal konumun objektif veya nicel olduğu kadar sübjektif veya nitel ölçütlere dayandırılması öngörülmüştür:

Bu amaçla, ilk olarak, sübjektif sınıf ölçütü olmak üzere görüşülenlerin kendi kişisel konumlarını, önce bir bütün olarak ve ideolojik değerlendirmelerin, değer yargılarının dışında hiyerarşik olarak, sonra da sınıfsal bilinçlilik göstergesi olacak şekilde bilinen ideolojik sınıf adlarıyla değerlendirmeleri istenmiştir.

Bu iki değerlendirmeyle iki ayrı sınıfsal yapı elde edilmekle birlikte, görüşülenlerin sınıfsal konumları üzerinde yaptıkları hiyerarşik ve ideolojik yargılamaları arasında bir bağıntının bulunduğu ve bu yüzden her iki sübjektif sınıf aynılaştırmasının bazı kaymalara rağmen tek bir yapıya indirgenebileceği anlaşılmıştır.

Yapılan çapraz çözümlemelerden, hiyerarşik değerlendirmedeki «orta sınıf»ın marjinal sınıf konumları ve bürokrasiden oluşan çok geniş bir kategori özelliği taşıdığı ve sınıfsal kutuplaşma süreci içinde, «burjuvazi»nin, ortanın üstü ve üst sınıf konumlarının, «işçi sınıfı»nınsa ortanın altı ve alt sınıf konumlarının ideolojik karşılığı olmak eğilimi gösterdiği anlaşılmıştır.

Bununla birlikte, objektif sınıf koşullarının kendilerine uygun düşen ideolojileri henüz yaratmamış olmaları veya görüşülenlerin kendi sınıfsal konumlarını bilinçsiz olarak yanlış ya da sosyal beklemelere bağlı olarak bilerek farklı değerlendirmeleri söz konusu olduğundan, sınıfsal konumların belirlenmesinde sübjektif ölçütün tek başına yeterli olamayacağı düşünülerek bu ölçütle saptanmış sınıfsal yapının, objektif sınıf koşullarına ne ölçüde uygun düştüğü, başka bir deyimle sübjektif aynılaştırmalarla objektif sınıf göstergeleri arasında ne derecede bir bağıntının bulunduğu araştırılmıştır.

Çağdaş sosyolojide sınıfsal yapının objektif göstergeleri olarak kullanılan maddelerden Türkiye için en elverişli olan dördü, yani meslek, gelir, konut tipi ve eğitim düzeyi sosyal sınıf konumu ölçütü olmak üzere seçilmiştir.

İşte, İstanbul metropoliten alanındaki sınıfsal yapıyı belirlemek amacıyla, iki ayrı sübjektif sınıf değerlendirmesiyle sözkonusu objektif dört maddenin temsil ettiği objektif sınıf koşulları arasında bir bağıntı kurulmuştur:

Bu maddelerin herbiriyle iki ayrı sübjektif sınıf değerlendirmesi arasında ayrı ayrı çok anlamlı ve yüksek bağıntıların bulunması, objektif ve sübjektif nitelikleri birbirine oldukça uygun düşen belirgin bir sınıfsal yapının ortaya çıkmasına yol açmıştır.

Bu sınıfsal yapının siyasal ideoloji veya siyasal tercihlerle olan ilişkisi belirlenerek, siyasal davranışların sosyal temelleri araştırıldığında, sosyal sınıf ölçütleriyle siyasal tercihler arasında yüksek bir bağıntının bulunmadığı anlaşılmıştır. Başka bir deyimle, siyasal ideolojinin tam anlamıyla sınıfsal yapıya göre biçimlenmemiş olduğu ve her sınıf içinde siyasal tercihlerin büyük bir farklılaş-

ma olmadan aşağı yukarı benzer dağılımlar gösterdiği görülmüştür.

Bu durum, dinamik bir sosyal hareketlilik içinde yeni oluşmakta olan sınıf yapısının, eğilim halinde belirmekle birlikte, henüz siyasal bir bilinçliliğe tam karşılık olamadığını göstermiştir.

Ancak, özellikle görüşülenlerin kendi ideolojik sınıf değerlendirmeleriyle sınıfsal tercihleri arasında anlamlı ilişkilerin gözlenmiş olması, siyasal ideolojinin giderek sınıfsal yapıya uygun düşecek bir biçimlenme sürecinde olduğunu ortaya çıkarmıştır.

İşte bu inceleme, sınıfsal konumla siyasal tercihler arasında beliren bu eğilim halindeki ilişkilerin varlığından hareketle ilk olarak sınıfsal konumun temelindeki objektif değişkenlerin siyasal tercihlere göre dağılımını çözümleyerek bu tercihleri sosyal temellere dayandırmaya çalışmıştır:

Bu amaçla siyasal tercihler çok çeşitli sosyo - ekonomik değişkenlerle bağıntıya geçirilmiş, önce cinsiyet ve yaşa göre siyasal tercih kategorileri arasında beliren farklılıkların doğrudan bu değişkenlerden değil, söz konusu tercih kategorileri arasında sosyo - ekonomik statü ayrımlarından doğduğu sonucuna varılmıştır.

Bununla birlikte sosyo - ekonomik statünün ana değişkenlerinden eğitim düzeyi, toplam gelir, meslek ve konut tipinin siyasal tercih kategorilerinde anlamlı farklılaşmalara yol açtığı, başka bir deyimle sözü geçen değişkenlerin tercih kategorileri arasında değişik oransal dağılımlar gösterdiği anlaşılmıştır:

Farklı siyasal tercihte bulunanların farklı sosyo - ekonomik statü özelliklerine sahip olduğunu ifade eden bu durum, siyasal tercih kategorilerinin, eğilim halinde de olsa, sosyal temellere göre çözümlenebileceğini ortaya koymuştur.

Gerçekten, örnek kütle içinde çözümlemeye elverişli frekanslarıyla, beş siyasal tercih kategorisi, yani AP, CHP, TİP tercihlilerle fikri olmayan ve oyunu kullanmayanlar birbirlerinden şu türlü farklılıklar göstermişlerdir:

İlk olarak iki ana tercih kategorisi olan AP'lilerle, CHP'liler birbirleriyle karşılaştırıldığında, örneğin eğitim düzeyi bakımından bir ayrım belirmiş, aşağı yukarı yarısı ilk öğrenimliler kategorisine giren AP'liler arasında ilkokul üstü eğitim görenlerin oranı, genel olarak öğrenim düzeyi daha yüksek olan CHP'lilere göre oldukça düşük kalmıştır.

Toplam gelir bakımındansa, çeşitli gelir dilimine girenlerin iki kategori içinde benzer dağılım eğilimine rağmen, CHP liler arasında AP'lilere göre örneğin 2.000 TL'dan yukarı gelir diliminin oransal fazlalığı, CHP'liler kategorisinde yüksek gelirlilerin göreli ağırlığını ifade etmektedir.

Mesleğe gelince bu alanda iki siyasal kategori arasındaki temel ayrım, AP'liler arasında CHP'lilere göre, işçi, esnaf, sanatkâr ve tüccarların oransal fazlalığına karşılık, memur ve serbest meslek sahiplerinin çok daha düşük bir oranda temsil edilmesidir.

Konut tipi bakımından da AP'lilerle CHP'liler arasında bir farklılık görülmüştür: AP'liler arasında düşük sosyo - ekonomik statülü semtlerin konut tipi olan gecekondu, ahşap ve kagir konutlarda oturanların oranı anlaılı bir ölçüde fazlayken, CHP'liler arasında yüksek sosyo - ekonomik statünün göstergesi olan apartman tipi konutlarda oturanlar yarıya yakın bir orana ulaşmıştır.

Kısası, iki ana siyasal tercih kategorisi olarak AP'lilerle CHP'liler arasında sosyo - ekonomik değişkenler açısından bir farklılaşmanın olduğu ve ilk kategorinin daha çok düşük, ikincisininse yüksek sosyo - ekonomik statülü kimselerden oluştuğu anlaşılmaktadır.

Öte yandan yine ayrı bir tercih kategorisi olan TİP'lilerin sosyo - ekonomik değişkenler açısından özel bir yapısal niteliğe sahip olduğu ve genel dağılımlardan farklı olarak bu değişkenlerin uç noktalarında yığışmalar gösterdiği ortaya çıkmıştır. Örneğin, eğitim düzeyi bakımından ele alındığında, TİP'liler arasında okuma - yazması olmayan veya sadece okur-yazar olanlarla lise ve yüksek öğrenimlilerin büyük bir ağırlık kazandığı, yine örneğin meslek dağılımı açısından bir yandan yarıya yakın bir oranla işçilerin, öte yandan önemli bir ölçüde serbest meslek sahiplerinin çoğunlukta bulunduğu gözlenmekte ve bu durumdan sözkonusu kategorinin, sosyo - ekonomik statüsü düşük olanlarla partinin ideolojisini benimsemiş yüksek statülü kimselerden oluştuğu sonucu çıkmaktadır.

Son olarak, siyasal tercih konusunda fikri olmayanlarla siyasal bir kararlılık göstererek oyunu kullanmayacak olanların, yine adı geçen değişkenler bakımından anlamlı bir şekilde birbirinden farklı kategoriler olduğu görülmüştür. Örneğin fikri olmayanlar arasında, genel kütleden de farklı olarak okur-yazar olmayanların oranının artmasına karşılık yüksek öğrenim görmüş olanların oranı çok düşerken, oy kullanmama kararında olanlar kategorisinde gerek fikri olmayanlar, gerekse tüm görüşülenlerden farklı olarak bir yandan okuma-yazma bilmeme oranının düşmesi, bir yandan da yüksek öğrenim görme oranının çok artmasıyla genel eğitim düzeyi yükselmiştir. Öte yandan mesleki statü bakımından da bu iki kategorinin ortak bir özellikle siyasal parti tercihinde bulunan kategorilerden anlamlı bir şekilde ayrıldığı ve her iki kategoride de ev kadını oranının yarıyı aştığı görülmüştür.

Ancak ev kadını durumunda olmayanların mesleki dağılımları bakımından bu kategoriler birbirinden ayrılmış, fikri olmayanlar arasında işçi ve esnaf - sanatkârın

oransal ağırlığına karşılık oyunu kullanmayanlar arasında memur ve emekliler yüksek bir oranda yer almıştır.

Bu ve benzeri bulgular, fikri olmayanların temsil ettiği siyasal kararsızlığın sosyal etkinlik azlığının eşlik ettiği düşük sosyo - ekonomik statünün, oyunu kullanmayanların gösterdiği ve bir kararlılık anlamı taşıyan siyasal ilgisizliğinse yine düşük bir sosyal etkinlikle birlikte giden yüksek sosyo - ekonomik statünün ürünü olduğunu göstermiştir.

İnceleme, ikinci aşamada objektif sosyo - ekonomik değişkenler temeline dayanan siyasal tercihlere bağlı olarak belirmiş görüş ve davranış farklılıklarını çözümleyerek söz konusu kategorilerin siyasal anlayış çerçevesini belirlemeye çalışmıştır:

Gerçekten, ayrıntılı bir şekilde açıklandığı gibi, siyasal ilgililik, siyasal katılma eğilimi, siyasal tercih gerekçeleri, siyasal katılma sıklığı, kararlılığı ve sürekliliği, sosyal grupların siyasal bağlılıklarıyla ilgili değerlendirmeler, sosyal ve siyasal dernek üyeliği, siyasal etkilenme ve etkilenme, siyasal haberleşme ve haber alma kaynakları, siyasal ve sosyal konuların değerlendirilmesi, siyasal rejim anlayışı ve temel siyasal rejim elemanlarının değerlendirilmesi bakımından siyasal tercih kategorileri arasında anlamlı ve her kategori için ayrı bir görüş ve davranış şeması ortaya koyabilecek kadar tutarlı farklılaşmalar görülmüştür.

Bununla birlikte, son söz olarak araştırmada varılmış olan bazı sonuçların, gözlenmiş olan ilişkilerin, araştırma alanının darlığı ve verilerinin sınırlılığı yüzünden henüz bir eğilimi ifade ettiği ve genellemelere elverişli olmadığını ve bu son amaca, ancak aynı alanda yapılacak geniş kapsamlı araştırmalarla varılabileceğini belirtmek yerinde olacaktır.

Ek

SİYASAL DAVRANIŞLAR ANKETİ

1 — Bu yılki seçimlere ne kadar ilgi duyuyorsunuz?
   1. Çok büyük
   2. Oldukça (fazla)
   3. Biraz
   4. Hiç
   0. Fikrim yok
2 — Bu yılki seçimlere geçen seçimlere oranla daha mı çok daha mı az ilgi duyuyorsunuz?
   1. Daha çok
   2. Daha az
   3. Aynı
   0. Fikrim yok
3 — (Cevap «daha çok» veya «daha az» şeklindeyse) Niçin daha çok veya daha az ilgi duyuyorsunuz?
4 — Bu yılki seçimlerde oy kullanmayı düşünüyor musunuz?
   1. Evet
   2. Hayır

0. Kararsızım

5 — (Cevap «evet» şeklindeyse) Bu yılki seçimlerle hangi siyasî partiye oy vermeyi düşünüyorsunuz?
1. AP
2. BP
3. CHP
4. GP
5. MHP
6. MP
7. TİP
8. YTP
9. Bağımsız
0. Fikrim Yok

6 — (Belli bir parti tercihi varsa) (Tercihi yoksa soru 9'a geçin) Bu tercihinizin derecesi nedir?
1. Çok kuvvetli
2. Oldukça kuvvetli
3. Zayıf
0. Fikrim yok

7 — Oy vermeyi düşündüğünüz siyasi partiyi tercihinizin nedenleri nelerdir?

8 — Siyasi parti tercihinizi ne zaman yaparsınız?
1. Seçim kampanyasından önce
2. Seçim kampanyası sırasında
3. Seçim kampanyasından sonra

9 — (Belli bir parti tercihi yoksa) Oyunuzu nereye vereceğinizi bilmemenize rağmen, şimdilik hangi siyasi partiye eğilim duyuyorsunuz?
1. AP
2. BP
3. CHP
4. GP
5. MHP
6. MP

7. TİP
8. YTP
9. Bağımsız
0. Hiçbiri - fikrim yok

10 — (Cevap «Hiçbiri» veya «fikrim yok» şeklindeyse) Kararsızlığınızın sebepleri nelerdir?

11 — Oy vereceğiniz siyasi parti hangisi olursa olsun, bu seçimi hangi partinin kazanacağı görüşündesiniz?
1. AP
2. BP
3. CHP
4. GP
5. MHP
6. MP
7. TİP
8. YTP
0. Fikrim yok

12 — 1965 milletvekili seçimlerinde oy kullandınız mı?
1. Kullandım
2. Kullanmadım
3. Seçmen değildim
0. Hatırlamıyorum

13 — (Kullandınızsa) Hangi siyasi partiye oy verdiniz?
1. AP
2. CHP
3. CKMP
4. MP
5. TİP
6. YTP
7. Bağımsız
0. Hatırlamıyorum

14 — (Siyasi tercihi bu yılkinden farklıysa) Bu yıl aynı partiye oy vermeyecekseniz nedeni nedir?

15 — 1966 Kısmî Senato seçimlerinde oy kullandınız mı?
1. Kullandım
2. Kullanmadım
3. Seçmen değildim
0. Hatırlamıyorum

16 — (Kullandınızsa) Hangi siyasi partiye oy verdiniz?
1. AP
2. CHP
3. CKMP
4. MP
5. TİP
6. YTP
7. Bağımsız
0. Hatırlamıyorum

17 — Aşağıdaki gruplar sizce hangi siyasi partiye oy verirler?

Gruplar	Siyasî Parti
1. Zenginler	
2. Fakirler	
3. Büyük Toprak sahipleri	
4. Köylüler	
5. Memurlar	
6. Esnaflar	
7. İşverenler	
8. İşçiler	
9. Tahsilliler	
10. Tahsilsizler	
11. Azınlıklar	
12. Göçmenler	

18 — Sizce Türkiye'nin siyasi hayatında en nüfuzlu grup hangisidir?
1. Sanayici ve tüccarlar
2. Büyük toprak sahipleri
3. Askerler

4. Aydınlar
5. Hepsi
0. Fikrim yok

19 — Kendinizi aşağıdaki sınıfların hangisinden sayarsınız?
a.1. Üst
2. Ortanın üstü
3. Orta
4. Ortanın altı
5. Alt sınıf
b.1. Burjuvazi
2. İşçi sınıfı
3. Bürokrasi (memur)

20 — Kulüp ve dernek gibi, herhangi bir örgüte üye misiniz?
1. Evet
2. Hayır

21 — (Cevap «Evet» şeklindeyse) Hangi örgüte üyesiniz?

22 — Bu örgütteki mevkiiniz nedir?

23 — Herhangi bir siyasi partiye üye misiniz?
1. Evet
2. Hayır

24 — (Üyeyse) Hangi siyasi partiye üyesiniz?

25 — Herhangi bir siyasi partide etkin rol oynayan bir yakınınız var mı?
1. Evet
2. Hayır

26 — (Varsa) hangi siyasi partide?

27 — Bildiğiniz kadariyle aile mensuplarınız bu seçimde hangi siyasi partiye oy verecekler?

Akrabalık İlişkisi	Siyasi Tercih	Fikrim Yok
1. Eşi		
2. Çocukları		

3. Ana - babası
4. Kardeşleri
5. Diğer

28 — Oy tercihinizde kimlere danışırsınız?
1. Aile mensupları
2. İş arkadaşları
3. Diğer arkadaşlar
4. Görüşlerine önem verdiğim kimseler
5. Üstler (amirler)
6. Hiç kimse
0. Hatırlamıyorum

29 — Oy verme konusunda size kimler danışır?
1. Aile mensupları
2. İş arkadaşları
3. Diğer arkadaşları
4. Astları
5. Hiç kimse
6. Fikir vermem

30 — Son zamanlarda herhangi bir kimseyle politika üzerinde konuştunuz mu?
1. Evet
2. Hayır
0. Hatırlamıyorum

31 — (Evetse A'dan C'ye kadar sorun)
a. Başkalarıyla politikadan sık sık mı, yoksa seyrek mi konuşursunuz?
b. En son konuştuğunuz kimdi?
c. Mesleği neydi?

32 — Radyonuz var mı?
1. Evet
2. Hayır

33 — Günde ortalama kaç haber ajansı dinlersiniz?
1. Hepsini
2. En az iki

3. Bir
4. Ara sıra
5. Hiç dinlemem
0. Hatırlamıyorum

34 — Radyo seçim konuşmalarını dinler misiniz?
1. Bütün parti konuşmalarını dinlerim
2. Yalnız beğendiğim partinin konuşmasını dinlerim
3. Rastgele dinlerim
4. Hiç dinlemem

35 — Radyoda T.B.M.M. saatini dinler misiniz?
1. Hergün
2. Sık sık
3. Arasıra
4. Hiç dinlemem

36 — Gazete okur musunuz?
1. Hergün
2. Arasıra
3. Hiç

37 — Hangi gazete veya gazeteleri okur sunuz?
1.
2.
3.

38 — Bu gazete veya gazeteleri tercih nedeniniz nedir?

39 — En çok beğendiğiniz fıkra yazarı kimdir?

40 — Bu yılki seçimlerle ilgili haberlerin çoğunu nereden ediniyorsunuz?
1. Daha çok radyo
2. Daha çok basın
3. Her ikisi de
4. Başkalariyle konuşma
0. Fikrim yok

41 — Siyasi görüşlerinizi daha çok basın mı radyo mu etkiler?
1. Basın

2. Radyo
3. Her ikisi
0. Fikrim yok

42 — Sizce seçmenlerin konuşma yoluyla, en çok etkilendikleri gruplar hangileridir?
1. Mahalli Parti liderleri
2. Varlıklı kişiler
3. Okumuş kişiler
4. Halk adamları
5. Din adamları
0. Fikrim yok

43 — Sizce yakın çevrenizdekiler siyasi tercihlerinde en çok neyin etkisi altında kalırlar?
1. Basın
2. Radyo
3. Karşılıklı konuşma
4. Hepsi
0. Fikrim yok

44 — Aşağıdaki sorunlar (meseleler) bu seçim dönemi ülkenin karşılaştığı bazı önemli sorunlardır. En önemli bulduğunuz hangisidir?
1. İşsizlik
2. Hayat pahalılığı
3. Fabrika ve toprak işgalleri
4. Üniversite ve öğrenci olayları
5. Grevler, protesto gösterileri, mitingler
6. Rejim buhranı
7. Siyasi af
8. Amerikan üsleri, nato, dış politika
9. İrtica - laiklik
10. Sağ - sol çatışması

45 — Sizce bu seçim kampanyası sırasında kamuoyunu en çok ilgilendiren konu hangisidir?

46 — Sizce her seçmenin oy vermesi zorunlu olmalı mıdır?
1. Evet
2. Hayır
3. Kararsızım
0. Fikrim yok

47 — Sizce Türkiye'de herkes oy kullanabilmeli midir?
1. Herkes kullanmalı
2. Herkes kullanmamalı

48 — Kimlerin oy kullanmasına karşısınız?

49 — Sizce seçimlerde her seçmenin oyu aynı değerde mi olmalıdır?
1. Aynı değerde
2. Farklı değerde

50 — Sizce Türkiye'de kaç siyasi parti bulunmalıdır?
1. İkiden çok
2. İki
3. Tek
4. Hiç
0. Fikrim yok

51 — Sizce politikacılık nasıl bir meslektir?
1. Çok değerli
2. Değerli
3. Az değerli
4. Değersiz
0. Fikrim yok

52 — Sizce aşağıdaki baskı grupları demokrasi için yararlı mıdır?

Baskı grupları	Yararlı	Yararlı Değil
1. Sendikalar		
2. Basın		
3. Gençlik		
4. Üniversite		

53 — Sizce Türkiye yeterli bir hızla kalkınmakta mıdır?
1. Evet
2. Hayır
0. Fikrim yok

54 — (Cevap hayır şeklindeyse) sizce Türkiye'nin yeterli bir hızla kalkınamayışının sebebi nedir?
1. Lider eksikliği
2. Yönetici kadro yetersizliği
3. Sistemin bozukluğu
0. Fikrim yok

55 — Sizce Türkiye'nin ilerlemesi için bir kalkınma planı gerekli midir?
1. Gereklidir
2. Gereksizdir
0. Fikrim yok

56 — Sizce Türkiye'nin kalkınması için şu iki rejimden hangisi daha yararlıdır?
1. Demokratik rejim
2. Disiplinli rejim

57 — Sizce T.B.M.M.'de «gereğinden çok» ve «gereğinden az» temsil edilen gruplar hangileridir?

Grup	Gereğinden çok	Gereğinden az
1. İş adamları		
2. Büyük toprak sahipleri		
3. Askerler		
4. Din adamları		
5. Serbest meslek sahipleri		
6. İşçiler		
7. Köylüler		

58 — Sizce Türkiye için en elverişli seçim sistemi hangisidir?

1. Çoğunluk sistemi
2. Nisbı temsil sistemi
3. Milli bakiye sistemi
4. Fikrim yok

59 — Sizce milletvekili adaylarının seçiminde önseçim sistemi yararlı mıdır?

1. Evet
2. Hayır
3. Kararsızım
0. Fikrim yok

60 — Sizce hangi siyasi parti veya partiler aşağıdaki hususlara taraftardır:

Görüşler	Taraftar	Karşı
1. Düşünce hürriyeti		
2. Laik devlet		
3. Dini devlet		
4. Devletçilik		
5. Özel teşebbüs		
6. Toprak reformu		
7. Nato		
8. Yabancı sermaye		
9. Düşük gelirlilerin çıkarları		
10. Yüksek gelirlilerin çıkarları		

61 — Siyasi partilerin amblemleri nelerdir biliyor musunuz?

1. AP
2. BP
3. CHP
4. GP
5. MHP
6. MP
7. TİP
8. YTP
9. Bilmiyor

62 — Cinsiyetiniz?
1. Kadın
2. Erkek

63 — Doğum tarihiniz?
Doğum yeriniz?

64 — İstanbul'un yerlisi değilseniz?
Geldiğiniz tarih :
Geldiğiniz il :
Geldiğiniz ilçe :
Geldiğiniz bucak :
Geldiğiniz köy :

65 — Öğrenim durumunuz?
1. Yok
2. Okur - yazar
3. İlk
4. Orta
5. Lise
6. Yüksek

66 — Dininiz ve mezhebiniz?

67 — Ailenizin birey sayısı?

68 — Ailenizin bulunduğu yer?
1. Birlikte
2. Ayrı

69 — Ailenizin aylık ortalama geliri
1. 500 TL. dan az
2. 501 — 1000 TL.
3. 1001 — 2000 TL.
4. 2001 TL. dan fazla

70 — Medeni Durumunuz?
1. Bekar
2. Evli
3. Dul
4. Ayrılmış

71 — (Evliyseniz) Eşinizin?
1. Yaşı
2. Öğrenim durumu
a) Yok
b) Okur - yazar
c) İlk
d) Orta
e) Lise
f) Yüksek
3. İşi
4. Ortalama aylık geliri
a) 500 TL. dan az
b) 501 — 1000 TL.
c) 1001 — 2000 TL.
d) 2001 TL. dan fazla

72 — (Varsa) çocuklarınız?
1. Sayısı
2. Öğrenim durumu
3. İşi

73 — Mesleğiniz?

74 — Meslekteki mevkiiniz?

75 — İş yeriniz?

74 — Meslekteki mevkiiniz?
75 — İş yeriniz?

76 — Ortalama aylık, haftalık veya gündelik geliriniz?
1. Aylık
2. Haftahk
3. Gündelik

77 — (Varsa) aylık dışı geliriniz?
1. Mülk
2. Ek iş
3. Ek uğraş
4. Diğer

78 — Oturduğunuz yer?
1. İlçe
2. Semt
3. Sokak
4. No.

79 — Oturduğunuz konutun tipi?
1. Gecekondu
2. Ahşap
3. Kagir
4. Apartman
5. Diğer

80 — Konutunuzun mülkiyet durumu?
1. Ev sahibi
2. Kiracı

81 — Kiracıysanız aylık kirası?

82 — Konutunuzun oda sayısı?

83 — Konutunuzun donatım olanakları?
1. Su
2. Elektrik
3. Kanalizasyon
4. Hela
5. Kalorifer
6. Telefon
7. Televizyon
0. Hiçbiri

Görüşmecinin Adı :
Görüşmenin yapıldığı tarih :

BİBLİYOGRAFYA

Abadan, Nermin : Anayasa Hukuku ve Siyasal Bilimler Açısından **1965 Seçimlerinin Tahlili**, Ankara Üniversitesi, Siyasal Bilgiler Fakültesi Yayınları, No: 202 - 184 Ankara, 1966

Backstrom, Ch. H - G. D. Hursh : Survey Research. North Western University Press. U.S.A. 1963.

Barber, Bernard : Social Stratification. Harcourt, Brace and Company, New York, 1957.

Berelson B. B. - P F. Lazarsfeld - W. N. Mc Phee : Voting: A Study of Opinion Formation in a Presidential Campaign - The University of Chicago Press, Chicago and London, 1966.

Campbell, A. Converse, P. E, Miller, W. E, Stokes, D. E. : The American Voter, John Wiley - Sons, New York, 1969.

Centers, Richard : The Psychology of Social Classes, Princeton Univ. Press, Princeton, 1949.

Free, L. A. - Cantril, H. : The Political Beliefs of Americans, A Study of Puplic Opionion. A Clarion Book, New York, 1968.

Goode, W. J. - Hatt P. K. : Methods in Social Research. Mc. Graw Hill N. Y. 1952.

Lazarsfeld, P. - Bereison B., Gaudet H : The People's Choice - Columbia University Press, New York, 1968

Likret, R. : «Public Opinion Polls» «-Principles of Sociology. Henry Holt and Campany New York, 1956.

Madge, John : The Tools of Social Science, Doubleday Anchor Book. U.S.A. 1965

Payashoğlu. Arif T. : Seçimler ve Oy Verme Üzerinde Yapılan Araştırmalarda Kullanılan Metodlar. Ankara Üniversitesi. S.B. F. Yayınları No. 57-39 Ankara, 1956.

Roeseboom, E. H. : A Short History of Presidential Elections. Macmillan Company, New York, 1967.

Sencer, Muzaffer : Şehir Sosyolojisi, Temel Kavram ve Bulgular, İ.T.Ü. Mimarlık Fak. Temel Bilgiler Dersleri, 1970.

Sencer, Muzaffer : Sosyal Sınıf Kriterleri Üzerine Eleştirmeli Bir Deneme (Bastırılmamış Doktora Tezi).

Stouffer, Samuel A. : Communism, Conformity and Civil Liberties, John Wiley and Sons - New York, 1965

Warner, L. Lloyd - Paul S. Lunt : The Social Life of a Modern Community: Yankee City (Serisi) I New Haven: Yale Univ. Press. 1941 - 1949

Wasserman, Louis : Modern Political Philosophies and «What they mean.» The New Home Library, Philadelphia, 1944.

Young Pauline V. : Scientific Social Surveys and Research, Printice - Hall, Inc. U.S.A. 1956.



1940 doğumlu olan Dr. Muzaffer Sencer, yüksek öğrenimini İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Felsefe - Sosyoloji bölümünde yapmıştır. 1963 yılında mezun olduktan sonra adı geçen fakültenin Sosyoloji Kürsüsünde çalışmaya başlamış ve 1972 yılına kadar aynı kürsüde öğretime devam etmiştir.

Muzaffer Sencer, «Sosyal Sınıf Kriterleri Üzerine Eleştirmeli Bir Deneme» adlı teziyle 1967 yılında sosyoloji dalında Dr. ünvanını kazanmış ve 1968 - 69 yıllarında A.B.D.'nde Columbia Üniversitesi'nde kamuoyu ve alan araştırmaları yöntem ve teknikleri üzerinde çalışarak bir siyasal davranış araştırmasının ön hazırlıklarını tamamlamıştır.

«Türkiye'de Sınıfsal Yapı ve Siyasal Davranışlar» adlı bu çalışma, söz konusu hazırlıklardan sonra, 1969 seçim döneminin hemen öncesinde Türkiye'de seçmenlerle görüşmeler yapılarak yürütülmüş bir alan araştırmasıdır. Araştırmanın ilk amacı, Türkiye'de sınıfsal yapıyla siyasal davranışlar arasındaki bağıntıyı araştırmak ve siyasal eğilim ve tercihlerin bu yapıya ne ölçüde uygun düştüğünü göstermektir. Çalışmanın öteki amaçlarıysa, siyasal davranış, görüş ve kanıların oluşumunu, belirleyici etmenlerini ve sosyal yapının çeşitli kategorilerine göre değişmelerini çözümlemek ve böylece siyasal davranışların biçimlenme sürecini ve bu sürecin dayandığı mekanizmaları değişme dinamiğiyle birlikte ortaya çıkarmaktır.

Dr. Muzaffer Sencer'in basılmış başka çalışmalarından bazıları şunlardır: «Dinin Türk Toplumuna Etkileri,» «Osmanlı Toplum Yapısı,» «Türkiye'de Köylülüğün Maddî Temelleri», «Türkiye'de Siyasal Partilerin Sosyal Temelleri», «Sosyal Sınıflar - Kriter ve Göstergeleri.»